

FAILLE OF FAGOTS?

**EEN ANALYSE VAN DE ACHTTIENDE-EEUWSE MATERIËLE
CULTUUR IN MECHELEN OP BASIS VAN BURGERLIJKE STAAT**

Gaya Vermeylen

Studentennummer: 01301555

Promotor: Prof. dr. Isabelle Devos

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Geschiedenis

Academiejaar: 2017 - 2018

Verklaring i.v.m. auteursrecht

De auteur en de promotor geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

Het auteursrecht betreffende de gegevens vermeld in deze studie berust bij de promotor. Het auteursrecht beperkt zich tot de wijze waarop de auteur de problematiek van het onderwerp heeft benaderd en neergeschreven. De auteur respecteert daarbij het oorspronkelijke auteursrecht van de individueel geciteerde studies en eventueel bijhorende documentatie, zoals tabellen en figuren.

Woord vooraf

Met deze masterproef rond ik de opleiding geschiedenis af. Daarom bedank ik hier graag een aantal mensen. Allereerst hartelijk bedankt aan prof. dr. Isabelle Devos. Ze begeleidde mij bij deze masterscriptie van begin tot einde. Zo hielp ze me naar een onderwerp dat me interesseerde, hielp ze me obstakels oplossen die op mijn pad kwamen en stuurde ze me steeds in de juiste richting. Ze las voorlopige versies van mijn masterproef na en gaf gedetailleerde en nuttige feedback. Ik ben haar dan ook enorm dankbaar voor deze persoonlijke begeleiding.

Ook prof. dr. Thijs Lambrecht wil ik graag bedanken. Allereerst om deze masterproef te lezen en te beoordelen, maar ook voor de hulp en feedback doorheen het academiejaar. Eveneens bedankt aan dr. Wouter Ronsijn om deze masterproef te lezen en te beoordelen.

Een welgemeende dankjewel aan mijn ouders, dankzij wie ik de kans kreeg om deze boeiende richting te volgen. Een extra bedanking is op zijn plaats voor mijn mama. Ze las niet alleen mijn masterproef meerdere keren na, maar ook de talloze andere papers die ik tijdens deze studie schreef, en bood me altijd hulp waar nodig. Ook Yarne, mijn broer, ben ik dankbaar voor de hulp die hij bood, maar ook voor de amusante momenten tussendoor, die het zware schrijfwerk verlichtten.

Ook bedankt aan Matthias voor alle steun en begrip, maar vooral voor de oneindige hulp bij mijn databank. Geen enkel probleem of moeilijkheid was te veel. Ten slotte ben ik ook mijn studiegenoten dankbaar. Niet alleen voor het gezelschap tijdens de lessen, maar ook voor het lief en leed dat we deelden tijdens onze opleiding.

Dan rest me enkel nog u als lezer te bedanken voor de interesse in mijn masterproef en u veel leesplezier te wensen.

Inhoudstafel

Verklaring i.v.m. auteursrecht.....	1
Woord vooraf	3
Inhoudstafel	5
Lijst van grafieken en tabellen	7
Grafieken.....	7
Tabellen.....	7
Inleiding.....	9
Deel I: Context, bronnen en methode.....	17
Hoofdstuk 1: Mechelen in de achttiende eeuw	17
1.1 Bestuurlijk.....	17
1.2 Demografisch	19
1.3 Economisch	23
1.4 Religieus	24
Hoofdstuk 2: Staten van goed	27
2.1 Wat zijn staten van goed?	27
2.2 Beperkingen	28
2.3 Mechelse staten van goed.....	29
Hoofdstuk 3: Methodologie	33
3.1 Literatuur.....	33
3.2 Mechelen.....	33
3.3 Selectie van de staten	35
3.4 Databank	38
3.5 Uitgangspunten	38
3.6 Hypothesen voor dit onderzoek.....	40
Deel II: Materiële cultuur	43
Hoofdstuk 4: Vermogen	45
4.1 Vermogen.....	45
4.2 Contante penningen.....	51
4.3 Overige indicatoren van vermogen.....	54

4.4 Tussenbesluit bij hoofdstuk 4.....	59
Hoofdstuk 5: Huisraad.....	63
5.1 Kamers.....	63
5.2 Verwarming en verlichting	65
5.3 Meubels.....	68
5.4 Slaapzaken.....	72
5.5 Eten en drinken	74
5.6 Kledij en stoffen.....	83
5.7 Sieraden.....	92
5.8 Decoratie en vrije tijd	95
5.9 Hygiëne en persoonlijke verzorging	101
5.10 Materialen.....	102
5.11 Begrafenis.....	104
5.12 Verpakkingen.....	105
5.13 Beroepsgebonden voorwerpen.....	106
5.14 Varia	108
5.15 Tussenbesluit bij hoofdstuk 5.....	110
Conclusie	115
Bibliografie	121
Onuitgegeven bronnen	121
Literatuur.....	126
Bijlagen.....	137
Bijlage 1: Beroepsgebonden voorwerpen	137
Bijlage 2: Biografische informatie van de onderzochte staten van goed	143

Aantal woorden: 43 115

Lijst van grafieken en tabellen

Grafieken

Grafiek 1: Bevolkingsevolutie in Mechelen in de achttiende eeuw	20
Grafiek 2: Gemiddeld algemeen saldo per burgerlijke staat.....	46
Grafiek 3: Gemiddelde baete per burgerlijke staat.....	47
Grafiek 4: Gemiddelde lasten per burgerlijke staat	49
Grafiek 5: Gemiddelde meubilaire waarde per burgerlijke staat.....	50
Grafiek 6: Gemiddelde van contante penningen per burgerlijke staat	51

Tabellen

Tabel 1: Aantal kinderen per burgerlijke staat.....	22
Tabel 2: Aantal staten van goed per jaar en per burgerlijke staat	37
Tabel 3: Gemiddeld algemeen saldo per burgerlijke staat.....	45
Tabel 4: Aantal staten van goed, gegroepeerd per burgerlijke staat, per vermogensklasse	46
Tabel 5: Gemiddelde baete per burgerlijke staat.....	47
Tabel 6: Gemiddelde lasten per burgerlijke staat	49
Tabel 7: Gemiddelde meubilaire waarde per burgerlijke staat.....	50
Tabel 8: Gemiddelde van contante penningen per burgerlijke staat.....	51
Tabel 9: Muntstukken per burgerlijke staat	52
Tabel 10: Woonsten per burgerlijke staat.....	54
Tabel 11: Overige stukken land per burgerlijke staat.....	55
Tabel 12: Overige gebouwen per burgerlijke staat	56
Tabel 13: Gewassen per burgerlijke staat	56
Tabel 14: Werktuigen per burgerlijke staat.....	57
Tabel 15: Dieren per burgerlijke staat.....	58
Tabel 16: Toebehoren voor dieren per burgerlijke staat	59
Tabel 17: Kamers per burgerlijke staat	64
Tabel 18: Verwarming en verwarmingsgerei per burgerlijke staat.....	65
Tabel 19: Brandstof voor verwarming per burgerlijke staat	66
Tabel 20: Verlichting per burgerlijke staat	67
Tabel 21: Totaal meubilair saldo (in gulden) per bevolkingsgroep	68
Tabel 22: Gemiddeld meubilair saldo (in gulden) per bevolkingsgroep.....	68
Tabel 23: Meubels per burgerlijke staat	69
Tabel 24: Slaapmeubilair per burgerlijke staat.....	72
Tabel 25: Beddengoed per burgerlijke staat	73
Tabel 26: Slaapkledij per burgerlijke staat	74
Tabel 27: Voedingswaren per burgerlijke staat	74
Tabel 28: Servies en bestek per burgerlijke staat	77
Tabel 29: Keukenmateriaal per burgerlijke staat	79

Tabel 30: Dranken en drinkgerei per burgerlijke staat.....	80
Tabel 31: Thee, koffie en suiker per burgerlijke staat.....	82
Tabel 32: Cleederen per burgerlijke staat.....	83
Tabel 33: Typisch mannelijke kledingstukken per burgerlijke staat.....	84
Tabel 34: Typisch vrouwelijke kledingstukken per burgerlijke staat.....	85
Tabel 35: Kledij voor zowel mannen als vrouwen per burgerlijke staat.....	85
Tabel 36: Hoofddeksels en halsdoeken voor vrouwen per burgerlijke staat.....	86
Tabel 37: Hoofddeksels en halsdoeken voor zowel mannen als vrouwen per burgerlijke staat.....	87
Tabel 38: Accessoires per burgerlijke staat.....	88
Tabel 39: Stoffen per burgerlijke staat.....	89
Tabel 40: Kleur van de kledij per burgerlijke staat.....	91
Tabel 41: Ringen per burgerlijke staat.....	92
Tabel 42: Gespen per burgerlijke staat.....	93
Tabel 43: Oorringen per burgerlijke staat.....	94
Tabel 44: Andere sieraden per burgerlijke staat.....	94
Tabel 45: Decoratie per burgerlijke staat.....	95
Tabel 46: Zilverwerk per burgerlijke staat.....	97
Tabel 47: Religieuze voorwerpen per burgerlijke staat.....	98
Tabel 48: Vrije tijdsvoorwerpen per burgerlijke staat.....	100
Tabel 49: Persoonlijke papieren per burgerlijke staat.....	101
Tabel 50: Voorwerpen voor hygiëne en persoonlijke verzorging per burgerlijke staat.....	101
Tabel 51: Gebruikte materialen per burgerlijke staat.....	102
Tabel 52: Begrafenisgerelateerde voorwerpen per burgerlijke staat.....	104
Tabel 53: Verpakkingen per burgerlijke staat.....	105
Tabel 54: Beroepen per burgerlijke staat.....	106
Tabel 55: Overige voorwerpen die vermeld werden per burgerlijke staat.....	108
Tabel 56: Onduidelijke termen per burgerlijke staat.....	110

Inleiding

In 1754 overleed Margarita de Hondt te Mechelen, een single vrouw. In haar staat van goed werd het bezit van een *saye fallie* vermeld, een lange zwarte sjaal die gebruikt werd als hoofd- en halsdoek en voornamelijk in trek was bij weduwes.¹ In 1796 overleed Marcus De Backker, een single man. Tussen zijn bezittingen werd een *partije fagots* teruggevonden. Muziekinstrumenten kwamen meestal voor bij gehuwden en alleenstaande mannen.² In deze verhandeling wordt een analyse gemaakt van de verschillen in de materiële cultuur te Mechelen in de achttiende eeuw op basis van burgerlijke staat.

Terwijl onderzoekers vroeger weinig aandacht hadden voor consumptie en materiële geschiedenis, groeide de interesse in de loop van de tweede helft van de twintigste eeuw.³ Een belangrijke stimulator van het onderzoek was de *Ecole des Annales* tijdens de jaren 1960 en 1970, met onder andere de Franse historicus Fernand Braudel.⁴ Hij was een van de eerste auteurs die aandacht had voor de materiële cultuur en levensvoorzieningen, wat hij benoemde als “la vie matérielle”. Zijn publicatie behandelde de vroegmoderne levenswijze en was een eerste introductie van onderzoek naar materialiteit.⁵

Het echte startschot kwam er na de publicatie van de Britse historica Joan Thirsk in 1978 met haar analyse van de zestiende- en zeventiende-eeuwse economie en economische politiek. Ze stelde dat de nieuwe takken in de economie zorgden voor meer werkgelegenheid, wat vervolgens leidde tot een heroplevende economie. Hierbij beschreef ze onder andere de toenemende consumptiecultuur.⁶

In de jaren 1980 boemde het onderzoek naar materiële cultuur vanuit de New Social History, die geschiedenis op een kwantitatieve manier en met een focus op klasse benaderde.⁷ In het midden van de jaren 1980 stelde men bovendien vast dat tijdens de vroegmoderne tijd zich een wijziging in de consumptiepatronen voordeed. De Britse historicus Neil McKendrick stelde dat er in de achttiende eeuw een zodanige stijging van consumptie plaatsvond dat hij de term “consumptierevolutie” lanceerde. De verschijnselen hiervan waren een explosie van productie, marketingtechnieken en consumptie van populaire goederen. Deze revolutie werd volgens hem in gang gezet door de rijken,

---

¹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 162, pagina 7 verso.

² Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

³ Wouter Ryckbosch wijdt dit aan het dominante Marxistische paradigma waarbij gefocust werd op productie en consumptie vergeten werd. (Wouter Ryckbosch, “Early modern consumption history: current challenges and future perspectives,” *BMGN – Low Countries Historical Review* 130 (2015): 59.)

⁴ Frans Verhaeghe, “Materiële cultuur, archeologie, geschiedenis en staten van goed,” in *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, ed. Frank Daelemans (Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988), 133-135; Ryckbosch, “Early modern consumption history,” 57.

⁵ Fernand Braudel, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme: XVe-XVIIIe siècle* (Parijs: Colin, 1979); Verhaeghe, “Materiële cultuur, archeologie, geschiedenis en staten van goed,” 134 en 183.

⁶ Joan Thirsk, *Economic policy and projects. The Development of a Consumer Society in Early Modern England* (Oxford: Clarendon Press, 1978), 1-7.

⁷ Cissie Fairchild, “Consumption in Early Modern Europe. A Review Article,” *Comparative Studies in Society and History* 35, nr. 4 (1993): 850-851.

maar de middenklasse en de rest van de bevolking namen dit snel over.⁸ Het verschil met de vorige eeuwen was volgens McKendrick de grotere mogelijkheid tot sociale mobiliteit. Hij stelde dat de aanvaarding van materialisme parallel verliep met de democratisering van consumptie.⁹ Hierbij ging de wil om te kopen gepaard met de mogelijkheid om dit ook effectief te doen.¹⁰

McKendrick stelde bovendien dat vrouwen een allesbepalende rol speelden in de evolutie en verspreiding van de consumptie(goederen) omdat zij het meest te maken kregen met het huishouden en de huishoudelijke voorwerpen. Hij stelde dat vrouwen een noodzakelijke tussenschakel vormden tussen mode, sociale competitie en een grotere consumptie. Zo gaven zij de nieuwste mode door en voedden ze het idee om telkens de nieuwste goederen in huis te halen.¹¹

De Nederlandse historicus Jan de Vries daarentegen stelde in zijn bijdrage in 1997 dat het niet zozeer om een snelle revolutie ging, maar wel om een trage, lange evolutie van veranderend consumptiegedrag, die zich over veel langere termijn manifesteerde dan de achttiende en negentiende eeuw en ook geografisch wijdverspreid was. Hij beschouwde de Revolutie van de Vlijt als een van de voornaamste oorzaken van deze verandering, waarbij de individuele agrarische huishoudens hun productie verhoogden door een grotere specialisering en arbeidsintensivering. Dit was merkbaar in een reductie van de momenten waarop niet gewerkt werd, gestuurd vanuit een voorkeur naar een hoger inkomen. Deze ontwikkelingen gaven de mogelijkheid tot een verbeterde levensstijl, zij stimuleerden op hun beurt de daaropvolgende Industriële Revolutie. De Revolutie van de Vlijt was een kwestie van vraag die de Industriële Revolutie, gefocust op het aanbod van goederen en arbeid, voorafging.¹²

Hoewel de term “consumptierevolutie” veelvuldig wordt gebruikt in het historisch onderzoek, bestaat er weinig eenduidigheid over wat deze nu precies inhoudt. Waar men het wel over eens is, is dat er vanaf de achttiende eeuw in grotere hoeveelheden en meer divers geconsumeerd werd. Een voorbeeld hiervan waren de koloniale producten die verspreid raakten zoals tabak, suiker, chocolade, koffie en thee. Geografische verschillen verdwenen omwille van een algemene mode die in zwang

---

⁸ Neil McKendrick, “The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England,” in *The Birth of a Consumer Society: the Commercialization of Eighteenth-century England*, eds. Neil McKendrick, John Brewer en J.H. Plumb (Londen: Europa Publications Limited, 1982), 9, 11, 13 en 25.

⁹ Een belangrijke nuance die Wouter Ryckbosch maakt in dit opzicht is het verschil tussen *consumerism*, wat hij omschrijft als de aankoop van goederen, en *consumption*, wat hij omschrijft als de bredere context in het gebruik van deze goederen. Terwijl McKendrick’s ideeën vaak geïnterpreteerd worden in het kader van consumptie, benadrukt Ryckbosch dat het eigenlijk over de engere betekenis *consumerism* gaat. (Ryckbosch, “Early modern consumption history,” 59.)

¹⁰ McKendrick, “The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England,” 9, 11, 13 en 25.

¹¹ McKendrick, “The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England,” 9, 11, 13 en 25.

¹² Jan de Vries, “De huishoudportemonnee en de spulletjes. Een poging zicht te krijgen op de gezinshuishouding vanaf de vijftiende eeuw,” in *Aards geluk. De Nederlanders en hun spullen 1550 – 1850*, eds. Anton Schuurman, Jan de Vries en Ad Van der Woude (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 1997), 60-61.

raakte, wat leidde tot uniformisering en individualisering. Dit resulteerde in een cultuur waarin materialiteit en bezit als (twee van de) belangrijkste elementen van de maatschappij primeerden.¹³

De Britse historica Maxine Berg reageerde in haar bijdrage "Consumption, class and gender" op de stelling van McKendrick met betrekking tot de rol van de vrouw. Ze stelde dat de rol van de man onvoldoende onderzocht was, want ook de man speelde een actieve rol in de consumptie. Desondanks volgde nog geen identificatieproces van de mannelijke consument.¹⁴ Naast de bovenvermelde studies, zijn andere belangrijke bijdragen aan de studie over materiële cultuur van de Amerikaanse Carole Shammas, die economische technieken zoals regressieanalyse toepaste op materiële cultuur, en de Britse Lorna Weatherill, die onderzocht of de specifieke functie van de vrouw in het gezin tot een specifieke vrouwelijke materiële subcultuur leidde en die eveneens een analyse maakte van de Britse materiële cultuur tussen 1660 en 1760.¹⁵

De Italiaanse historica Raffaella Sarti schreef daarnaast een belangrijk overzichtswerk over huisraad in Europa van 1500 tot 1800. Ze bracht hiermee nuance in de gender-stereotiepe visie dat productie zou toebehoord hebben aan mannen terwijl vrouwen zich in de consumptiesfeer situeerden. Zo stelde ze dat mannen en vrouwen op een andere manier consumeerden omwille van de verschillende huishoudelijke functies. Vrouwen waren veel persoonlijker gebonden aan spullen omwille van hun grotere aanwezigheid in het huishouden. Deze huishoudelijke voorwerpen werden gebruikt voor sociale positionering en persoonlijke ontwikkeling.¹⁶

In Nederland kan het artikel van de Vries uit 1975 als aanzet beschouwd worden.¹⁷ Ook het onderzoek van Thera Wijsenbeek-Olthuis naar de maatschappelijke groepen in Delft was van groot belang.¹⁸ Aan de universiteit van Wageningen werden sindsdien veel onderzoeken en projecten opgezet over de materiële cultuur van het platteland (onder andere door Johan Kamermans en Anton Schuurman),

---

¹³ Lisa Van Nevel, "Materiële cultuur op het platteland tijdens de 18e eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2005), I-IV; Bruno Blondé en Ilja Van Damme, "Fashioning Old and New or Moulding the Material Culture of Europa (Late Seventeenth-Early Nineteenth Centuries)," in *Fashioning old and new: changing consumer preferences in Europe (seventeenth-nineteenth centuries)*, eds. Bruno Blondé et al. (Turnhout: Brepols, 2009), 1-2 en 4; McKendrick, "The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England," 13.

¹⁴ Maxine Berg, "Consumption in eighteenth- and early nineteenth-century Britain," in *The Cambridge Economic History of Modern Britain. Volume I: industrialisation, 1700 – 1860*, eds. Roderick Floud en Paul Johnson (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 381-382.

¹⁵ Carole Shammas, *The pre-industrial consumer in England and America* (New York: Oxford University Press, 1990); Lorna Weatherill, "A possession of one's own: Women and Consumer Behavior in England, 1660-1740," *Journal of British Studies* 25 (1986): 131-156; Lorna Weatherill, *Consumer behaviour and material culture in Britain, 1660-1760* (New York: Routledge, 1988).

¹⁶ Raffaella Sarti, *Thuis in Europa. Wonen, eten en kleden in Europa van 1500 – 1800* (Rotterdam: Donkers, 2004), 14-20, 284-290 en 311-312.

¹⁷ Jan de Vries, "Peasant demand patterns and economic development: Friesland 1550 – 1750," in *European peasants and their markets. Essays in agrarian economic history*, eds. William N. Parker en Eric L. Jones (Princeton: Princeton University Press, 1976), 205-259.

¹⁸ Thera Wijsenbeek-Olthuis, *Achter de gevels van Delft* (Hilversum: Verloren, 1987).

terwijl de universiteit van Amsterdam zich meer focuste op de stedelijke zijde.¹⁹ Sindsdien zijn er verschillende studies afgerond over de Nederlandse materiële cultuur.²⁰

In Vlaanderen beschreef Jozef Weyns in 1974 reeds de Vlaamse huisraad van middeleeuwen tot Eerste Wereldoorlog²¹, maar het onderzoek in Vlaanderen ving pas echt aan met *Het einde van de onveranderlijkheid. Arbeid, bezit en woonomstandigheden in het land van Nevele tijdens de 17^e en de 18^e eeuw* dat in 1986 uitgegeven werd door Carl Schelstraete, Hilde Kintaert en Dorine De Ruyck. Deze geschiedenis van de heerlijkheid en het land van Nevele gaf de aanzet tot het onderzoek naar materiële cultuur. Op basis van honderden staten van goed analyseerden de auteurs de wijze van wonen en leven voor de verschillende klassen op het platteland van Nevele. Dit boek is nog steeds een standaardwerk voor het onderzoek naar materiële cultuur in Vlaanderen.²²

Sindsdien werden er verschillende masterproeven geschreven over materiële cultuur aan de Universiteit Gent, maar ook aan de Universiteit Antwerpen.²³ Aan de Universiteit Antwerpen wordt materiële cultuur bovendien veelvuldig onderzocht, dankzij het Centrum voor Stads geschiedenis, met onder andere diverse publicaties van Bruno Blondé.²⁴ Voor een recente stand van zaken van het onderzoek naar materiële cultuur is het overzichtsartikel van Wouter Ryckbosch, momenteel verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel, zeer nuttig.²⁵

Het onderzoek naar materiële cultuur heeft dus reeds een lange weg afgelegd. Sommige aspecten werden reeds beter onderzocht dan andere, waaronder differentiatie in materiële cultuur. De oorsprong van het onderzoek naar een verschillende toegang tot materiële cultuur afhankelijk van iemands sociale status vond zijn oorsprong bij de Franse socioloog Pierre Bourdieu, die in 1979 reeds stelde dat consumptiegedrag afhankelijk was van iemands sociale positie.²⁶ Klasse wordt hierbij vaak

---

¹⁹ Johan A. Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard in de zeventiende en achttiende eeuw. Ontwikkeling en diversiteit* (Wageningen: Landbouwuniversiteit Wageningen, 1999), 10-11; Anton Schuurman, *Materiële cultuur en levensstijl. Een onderzoek naar de taal der dingen op het Nederlandse platteland in de 19e eeuw: de Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant* (Wageningen: Landbouwuniversiteit Wageningen, 1989); de Vries, "De huishoudportemonnee en de spulletjes," 29-79.

²⁰ Voorbeelden zijn: Hans Van Koolbergen, "De materiële cultuur van Weesp en Weesperkarspel in de zeventiende en achttiende eeuw," *Volkkundig bulletin* 9 (1983): 3-52; J.J. Voskuil, "Boedelbeschrijvingen als bron voor de kennis van groepsvorming en groeps gedrag," *Volkkundig bulletin* 13 (1987): 30-58; Hester Dibbits, *Vertrouwd bezit: materiële cultuur in Doesburg en Maassluis 1650-1800* (Nijmegen: SUN, 2001).

²¹ Jozef Weyns, *Volkshuisraad in Vlaanderen: naam, vorm, geschiedenis, gebruik en volkskundig belang der huiselijke voorwerpen in het Vlaamse land van de Middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog* (Beerzel: Ter Spielbergen, 1974).

²² Carl Schelstraete, Hilde Kintaert en Dorine De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid. Arbeid, bezit en woonomstandigheden in het land van Nevele tijdens de 17^e en de 18^e eeuw* (Nevele: Heemkundige kring Het Land van Nevele, 1986), 15-25.

²³ De verhandelingen over materiële cultuur aan de Universiteit Gent werden opgelijst in de bibliografie. De masterproeven van de Universiteit Antwerpen zijn helaas niet publiekelijk toegankelijk.

²⁴ "Centre for Urban History (CSG) at University of Antwerp," Universiteit Antwerpen, geraadpleegd 09.05.2018, <https://www.uantwerpen.be/en/research-groups/centre-urban-history/>; "Bruno Blondé," Universiteit Antwerpen, geraadpleegd 09.05.2018, <https://www.uantwerpen.be/nl/personeel/bruno-blonde/publicaties/>.

²⁵ Ryckbosch, "Early modern consumption history."

²⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 11.

als criterium gehanteerd in het onderzoek. Aan de hand van het bestuderen van staten van goed komt ongeveer elke auteur in zijn casestudy tot de conclusie dat er een merkelijk klasseverschil in bezit is. Het beroep vormde hierbij de meest beduidende en belangrijke graadmeter.²⁷ Ook het onderscheid in materiële cultuur op het platteland en in de stad werd reeds onderzocht. Er werd echter vooral gefocust op de materiële cultuur op het platteland.²⁸

Met het genderonderzoek in opmars, worden ook genderverschillen in de materiële cultuur steeds vaker onderzocht. Mannen en vrouwen consumeerden in het verleden anders, al dan niet door een verschillende maatschappelijke en/of huishoudelijke positie. In publicaties gaat de aandacht echter vooral naar de vrouw en veel minder naar de man. De mannelijke consument wordt structureel onderbelicht omwille van de sterke rol die wordt toegeschreven aan de vrouw in de consumptierevolutie en zodus bestudeerd wordt.²⁹

Een hiaat in het onderzoek naar materiële cultuur is het verband tussen burgerlijke staat en materiële cultuur. Het onderzoek hiernaar is zeer summier. Een van de weinige werken, en dus een belangrijk boek, is *Single Life and the City 1200 – 1900* dat werd uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos

---

²⁷ Een aantal van deze studies zijn:

- Maxine Berg, "Consumption in eighteenth- and early nineteenth-century Britain," 357-387;
- Bruno Blondé, "Conflicting Consumption Models? The Symbolic Meaning of Possessions and Consumption amongst the Antwerp Nobility at the End of the Eighteenth Century," in *Fashioning old and new: changing consumer preferences in Europe (seventeenth-nineteenth centuries)*, eds. Bruno Blondé et al. (Turnhout: Brepols, 2009), 61-79;
- Jan Kuuse, "The probate inventory as a source for economic and social history," *Scandinavian Economic History Review* 22 (1974): 22-31;
- Erki Markkanen, "The use of probate inventories as indicators of personal wealth during the period of industrialization: the financial resources of the Finnish rural population 1850 – 1911," *Scandinavian Economic History Review* 26 (1978): 66-83;
- Ine Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw. Bedden, tafels, toilet-, zit- en opbergmeubels," *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63, nr. 2 (1988): 71-80;
- Johan Poukens en Nele Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture, and Economic Crisis: The Case of Lier in Brabant, 1690 – 1770," *Journal of Interdisciplinary History* 17 (2011): 159-184;
- Daniel Roche, *La culture des apparences: une histoire du vêtement (XVIIe – XVIIIe siècle)* (Paris: Fayard, 1989);
- Daniel Roche, *Histoire des choses banales: naissance de la consommation (XVIIe – XIXe siècle)* (Paris: Fayard, 1997);
- Iris Van Germeersch, "Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie te Gent in de 18e eeuw, aan de hand van een analyse van staten van goed" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1987);
- Jan Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement: een studie van de Gentse achttiende-eeuwse kleding in sociaal-economisch perspectief" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1985);
- Annelies Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon? Een genderonderzoek naar de materiële cultuur van de Gentenaars uit de tweede helft van de achttiende eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1999).

²⁸ De Landbouwniversiteit van Wageningen (met onder andere Schuurman en Kamermans) heeft veel onderzoek verricht naar materiële cultuur op het platteland. Hierbij staat vooral de regionale diversiteit hoog op de ladder. (Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 10-11; Schuurman, *Materiële cultuur en levensstijl*, 35.) Ook het onderzoek van Schelstraete, Kintaert en De Ruyck is een belangrijke studie in het onderzoek naar de materiële cultuur van het platteland. (Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 15-25.)

²⁹ Onder andere Maxine Berg ijvert voor een studie van het aspect van de man waarin diens rol evenzeer wordt bestudeerd en gewaardeerd, zodat de allesbepalende rol van de vrouw genuanceerd kan worden. (Berg, "Consumption in eighteenth- and early nineteenth-century Britain," 382-383 en 386-387.)

en Ariadne Schmidt, met bijdragen van Inneke Baatsen, Julie De Groot en Isis Sturtewagen, David Hussey en Margareth Ponsonby en Jon Stobart.³⁰ In 2013 schreef Ineke Bernauw ook een masterproef over dit onderwerp.³¹

Met deze verhandeling wordt daarom gepoogd om bij te dragen aan deze lacune in de literatuur door te focussen op het verschil in materiële cultuur op basis van burgerlijke staat. Singles worden in de literatuur vaak over het hoofd gezien. Ariadne Schmidt, Isabelle Devos en Bruno Blondé stellen in de introductie van de voornoemde uitgave dat het onderzoek naar singles gelimiteerd is om twee redenen: ten eerste werd het nucleaire gezin als traditionele onderzoekseenheid genomen, singles werden louter bestudeerd vanuit het idee van het huwelijk; ten tweede glipten singles bij onderzoek vaak door de mazen van het net, wegens niet aanwezig in de bronnen omwille van een specifieke positie in de maatschappij.³² Door gehuwden, weduw(e)(naar)s en singles op te nemen in deze studie wordt gepoogd om dit hiaat te verhelpen en nieuw licht te laten schijnen op de rol van burgerlijke staat.

In mijn verhandeling staan dus de verschillen in materiële cultuur op basis van burgerlijke staat centraal. Hadden alleenstaanden bijvoorbeeld andere huisraad dan weduw(e)(naar)s? Of welke voorwerpen waren aanwezig bij weduw(e)(naar)s, maar niet bij gehuwden? Deze drie vormen van burgerlijke staat worden onder de loep genomen: gehuwd, single en weduwschap. Hoewel de burgerlijke staat centraal staat, mag ook de invloed van geslacht niet vergeten worden. Hadden alleenstaande vrouwen andere huisraad dan alleenstaande mannen? Waren er grote verschillen tussen verweduwde vrouwen en mannen? Welke verschillende voorwerpen hadden gehuwde mannen en weduwnaars? En hadden alleenstaande vrouwen andere huisraad dan weduwes? Daarom worden de drie vormen van burgerlijke staat ook opgesplitst op basis van geslacht.

Zo kunnen we op basis van het bestaande onderzoek verwachten dat singles minder bezittingen zouden gehad hebben dan weduw(e)(naar)s en zij op hun beurt minder dan gehuwden, aangezien alleenstaand zijn economische implicaties had. Toch was rijkdom ook afhankelijk van persoonlijke verdienste. Mannen en vrouwen werden bovendien een andere rol toegedicht met betrekking tot consumptie, omdat ze andere posities in het huishouden bekleedden. We kunnen daarom verwachten dat dit zich reflecteert in de huisraad. Een meer uitgebreide bespreking van mijn hypotheses volgt in paragraaf 3.6. In functie van deze onderzoeksvragen heb ik 106 staten van goed geselecteerd die werden onderverdeeld in zes groepen: gehuwde mannen, gehuwde vrouwen, single mannen, single vrouw, weduwes en weduwnaars (zie paragraaf 3.3 over de selectie van de staten voor meer uitleg over het selectieproces). Op basis van hun burgerlijke staat vergelijk ik hier hun huisraad.

---

³⁰ Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, eds. *Single life and the city 1200-1900* (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015).

³¹ Ineke Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut. Comparatieve studie van het nalatenschap op basis van de staten van goed in de tweede helft van de 18de eeuw" (masterproef, Universiteit Gent, 2013).

³² Ariadne Schmidt, Isabelle Devos en Bruno Blondé, "Single and the City: Men and Women Alone in North-Western European Towns since the Late Middle Ages," in *Single Life and the City 1200 – 1900*, eds. Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015), 1.

Er werd voor Mechelen gekozen allereerst uit persoonlijke interesse. Mechelen is bovendien een uniek voorbeeld dat zowel stad als platteland combineert en zich daarenboven tussen grootstad en kleine stad situeert. Mechelen stagneerde in de achttiende eeuw, zowel demografisch als economisch. Daarnaast had Mechelen een sterk vrouwenoverschot, ten gevolge van de immigratie. Bovendien werd de Mechelse materiële cultuur slechts weinig onder de loep genomen. In 2005 schreef Maarten Simons een verhandeling over de materiële cultuur in Mechelen in de zeventiende eeuw en in 2014 schreef Ryckbosch een bijdrage over Mechelen en materialiteit. Verder ontbreekt het aan literatuur.³³

Deel 1 bestaat uit drie hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt de context van Mechelen in de achttiende eeuw toegelicht op vier vlakken, bestuurlijk, demografisch, economisch en religieus. In het tweede hoofdstuk wordt toelichting gegeven bij de bron, de staten van goed. Zo worden haar mogelijkheden, maar ook haar beperkingen aangehaald. In het derde hoofdstuk wordt de gehanteerde methodologie toegelicht.

Deel 2 bestaat uit twee hoofdstukken. In dit deel wordt concreet aan de slag gegaan met het verzamelde bronnenmateriaal. In het vierde hoofdstuk wordt het vermogen onder de loep genomen. Het vijfde hoofdstuk vormt de kern van deze verhandeling. Op basis van verschillende categorieën wordt nagegaan welke huisraad men bezat en of hier verschillen in waren. Uiteraard wordt het geheel afgesloten met een conclusie.

---

³³ Maarten Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw" (licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 2005); Wouter Ryckbosch, "Recent onderzoek naar Mechelens verleden. Materialiteit en stedelijk weefsel," in *Uw toren is niet af*, ed. Heidi De Nijn (Mechelen: Stedelijke Musea Mechelen, 2014), 52-56.

Deel I: Context, bronnen en methode

Hoofdstuk 1: Mechelen in de achttiende eeuw³⁴

In dit eerste hoofdstuk worden vier aspecten van de historische context van achttiende-eeuws Mechelen belicht: het bestuurlijke, demografische, economische en religieuze aspect. Deze gebeurtenissen beïnvloeden de sociaal-economische evoluties die onder de loep worden genomen en moeten dus in het achterhoofd gehouden worden.

Sinds haar ontstaan, vermoedelijk in de eerste eeuw voor Christus, als kleine stadskern van twaalf à vijftien hectaren aan de Dijle, toen nog Demer genaamd, kent Mechelen een lange voorgeschiedenis. Wanneer in 750 de heilige Rumoldus zich vestigde te Mechelen en het christendom uitbouwde, vormde zich een tweede stadskern. De Dijle kronkelde tussen de twee centra. Langzamerhand groeiden de twee kernen naar elkaar toe tot één grote stad met de Grote Markt als centrale plaats. In de elfde en twaalfde eeuw ontstond de heerlijkheid Mechelen, die eeuwen bleef bestaan en verdween samen met het Ancien Régime. In de dertiende eeuw vormde Mechelen het strijdtoneel van de Luikse bisschoppen en de Berthouten. In deze periode bloeide Mechelen economisch.³⁵

In 1467 werd Mechelen in de Bourgondische Staat opgenomen en in 1477 vestigde eerst Margaretha van York, weduwe van de hertog van Bourgondië, Karel de Stoute, zich te Mechelen en later Margaretha Van Oostenrijk, landvoogdes van de Habsburgse Nederlanden. In 1473 werd het Parlement (later Grote Raad) gevestigd te Mechelen. In 1559 werd de kerkelijke structuur heringericht, waarbij Mechelen een hoofdrol kreeg als zetel van het aartsbisdom. Mechelen werd het centrum van de Nederlanden, administratief-politiek, juridisch en kerkelijk. Nadien zou de bloeiperiode van Mechelen echter snel vervallen. De stad werd geplunderd door de hertog van Alva, de Staatsen zorgden voor oproer en er volgde een bezetting door de Calvinisten. De economische en culturele rol van Mechelen was uitgespeeld.³⁶ In de achttiende eeuw veranderden de eeuwenoude structuren van Mechelen beduidend, zowel bestuurlijk als economisch.

1.1 Bestuurlijk

1.1.1 Oostenrijkse periode

Het politiek kader te Mechelen kende eeuwenlang weinig veranderingen en bestond uit schout, communemeesters, schepenen en gezworenen. Zij werden allen geselecteerd uit de notabele families in de stad.³⁷ In de achttiende eeuw behoorde Mechelen tot de Oostenrijkse Nederlanden, geregeerd

---

³⁴ Hoewel hier gefocust wordt op het achttiende-eeuwse verleden, heeft Mechelen een veel langere voorgeschiedenis. Twee belangrijke overzichtswerken over de Mechelse geschiedenis zijn het iets gedateerde boek van J. B. David (J.B. David, *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen* (Leuven: Vanlinthout, 1854)) en het recentere boek van Raymond Van Uytven (Raymond Van Uytven, ed. *De geschiedenis van Mechelen* (Tielt: Lannoo, 1991)). Beide boeken dienen als bron in dit hoofdstuk, maar bieden ook een overzicht van de gehele Mechelse geschiedenis voor de geïnteresseerde lezer.

³⁵ F.O. Van Hammé, *Mechelen. De oude hoofdstad van de Nederlanden* (Amsterdam: De Lange, 1949), 10-23.

³⁶ Van Hammé, *Mechelen*, 10-23.

³⁷ Henri Installé, "Groeierende grieven tegen de Oostenrijkse regeringsbemoeiingen en de hervormingen," in *De geschiedenis van Mechelen*, ed. Raymond van Uytven (Tielt: Lannoo, 1991), 192; H. De Nijn, "Het stadsbestuur

door Karel VI, die opgevolgd werd door Maria-Elisabeth. Dit was een rustige periode, zowel politiek als sociaal.³⁸ Maria-Elisabeth probeerde een economische opleving te bewerkstelligen, hoofdzakelijk via een verbetering van de transportmogelijkheden. Zo werd de steenweg tussen Mechelen en Leuven aangelegd en werd er een kanaal naar de Rupel gelegd. Het graven van de Leuvense vaart zou leiden tot een heropleving van de handel.³⁹

Deze rust werd echter verstoord door het binnenvallen van de Fransen onder Lodewijk XV, wat politieke discussies en troebelen teweegbracht. Vervolgens zorgden ook de hervormingsmaatregelen van Jozef II voor heel wat oproer. Een anti-Oostenrijks gevoel maakte zijn opmars onder de Mechelse bevolking wanneer Jozef II probeerde de kloosters te sluiten, begon met de afbraak van de stadswal en -poorten en de militaire academie ontbond. Wanneer daarenboven ook het Groot Seminarie en de Grote Raad te Mechelen werden afgeschaft, groeide de Mechelse ontevredenheid en werden protesten aangewakkerd. Bij het verdrijven van de Oostenrijkers werden vele hervormingen dan ook teruggedraaid. Ten slotte werd de Habsburgse monarchie weer in haar macht hersteld met Leopold II en Frans II, om uiteindelijk toch ten val te komen met de inval van de Fransen.⁴⁰

1.1.2 Franse periode

In 1792 betekende de inval van het Franse republikeinse leger een wijziging van de eeuwenoude bestuurlijke structuren. Er werd een voorlopig bestuur ingesteld, dat hoofdzakelijk uit notabele Mechelaars bestond, die loyaal bleven aan de stad. In 1794 werd Mechelen opnieuw binnengevallen. Er werd een nieuwe schout en burgemeester aangesteld. Het *Comité de Subsistance* stond in voor de levensmiddelen van de Mechelaars, *Comité de Secours* was verantwoordelijk voor de armenzorg. Speciaal aangestelde commissarissen zorgden voor toezicht hierop.⁴¹

In 1795 werden de structuren nogmaals gewijzigd. Er werd een municipaliteit opgericht, bestaande uit twaalf leden, die het bestuur van de stad in handen namen. Een van de belangrijkste leden was de nationaal agent. In 1795 volgde tevens de grootschalige reorganisatie in departementen, waardoor Mechelen onder het "departement der Twee Neten" kwam te vallen. Nadien volgden nog verschillende hervormingen waarbij de Franse bezetter invloed probeerde te krijgen op de lokale structuren. Zo werden bijvoorbeeld religieuze elementen in het openbaar leven verwijderd, de gilden en ambachten opgedoekt, de republikeinse kalender verplicht en een nieuw belastingsysteem ingevoerd.⁴²

---

van Mechelen gedurende de Franse en Nederlandse overheersing," *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 92 (1988): 285.

³⁸ Installé, "Groeiende grieven," 192-193.

³⁹ Henri Installé, "Een veeleer traditionele economie en standenmaatschappij," in *De geschiedenis van Mechelen*, ed. Raymond van Uytven (Tielt: Lannoo, 1991), 188-189; R. De Roo, "De Leuvense vaart. Een aspect van de economische politiek van de Oostenrijkers," *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 55 (1951): 105-106.

⁴⁰ Installé, "Groeiende grieven," 192-193; David, *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen*, 433.

⁴¹ H. De Nijn, "De revolutionaire hervormingen onder het Franse Bewind," in *De geschiedenis van Mechelen*, ed. Raymond van Uytven (Tielt: Lannoo, 1991), 195-197; De Nijn, "Het stadsbestuur van Mechelen," 285.

⁴² De Nijn, "De revolutionaire hervormingen," 195-197; De Nijn, "Het stadsbestuur van Mechelen," 285.

Tegen dit nieuwe Franse bestuur kwam aanvankelijk weinig oproer. Toch was er een groeiend ongenoegen onder de Mechelaars. Ze ondergingen de bestuurlijke wijzigingen echter en toonden hun onvrede door afwezigheid op openbare evenementen. In 1796 was de municipaliteit gereduceerd tot drie leden. Wanneer in 1798 de conscriptiewet werd uitgevaardigd, brak het (voornamelijk plattelandse) protest echter wel volledig los.⁴³

In 1799 tenslotte kwam het Consulaat aan de macht. Dit betekende de officiële inlijving van de Zuidelijke Nederlanden bij de Franse Republiek.⁴⁴ Hoewel de Franse periode tot 1815 loopt, wordt in dit onderzoek enkel het bestudeerde tijdsbestek, de achttiende eeuw, in beschouwing genomen.

1.2 Demografisch⁴⁵

Een van de gevolgen van de Franse bezetting te Mechelen was een administratieve reorganisatie, waarbij een nood aan statistische gegevens ontstond. Dit leidde tot het besluit van 10 Vendémiaire jaar IV (2 oktober 1795) waarbij elke gemeente verplicht werd om verschillende persoonlijke gegevens van haar inwoners op te lijsten.⁴⁶ Zo vond er in 1796, het vierde jaar van de Franse Republiek, een volkstelling plaats. Deze volkstelling biedt inzicht in de toenmalige demografische structuur en sociaal-economische gegevens.⁴⁷

Voorheen vonden er immers geen volkstellingen plaats en dienen demografische gegevens afgeleid te worden uit andere bronnen. De enige uitzondering op deze situatie betreft een volkstelling uit 1786 van de Sint-Pietersparochie. Desondanks is dit een geïsoleerde casus die geen systematische analyse toelaat. Er moet dus gebruik gemaakt worden van andere bronnen, zoals cijnsboeken, belastingdocumenten en dergelijke meer. Vanaf 1585 bieden ook de parochieregisters soelaas. Toch leiden deze registers niet tot een rechtstreekse extrapolatie van het bevolkingsaantal. Het aantal geboorten, huwelijken en overlijdens zijn weliswaar bekend, maar het is niet volledig zeker hoe deze zich dan verhouden tot de gehele bevolking. Deze cijfers zijn dan ook slechts correct bij benadering.⁴⁸

1.2.1 Bevolkingsaantal

Op haar hoogtepunt in de zestiende eeuw kende Mechelen een bevolkingsaantal van ca. 25 000 inwoners. In de achttiende eeuw daarentegen vond een stagnatie van het bevolkingsaantal plaats.⁴⁹

---

⁴³ De Nijn, "De revolutionaire hervormingen," 195-197; De Nijn, "Het stadsbestuur van Mechelen," 285.

⁴⁴ Jan Roegiers, "Routine, reorganisatie en revolutie (1759-1802)," in *Het Aartsbisdom Mechelen-Brussel: 450 jaar geschiedenis*, eds. Jan De Maeyer et al. (Antwerpen: Halewijn, 2009), 236.

⁴⁵ J. Verbeemen, die reeds vele bijdragen heeft geleverd aan het onderzoek naar de geschiedenis van Mechelen, heeft reeds een uitgebreide demografische analyse gemaakt, zowel van de volkstelling als van de voorafgaande periode. Het merendeel van de volgende gegevens komt dan ook uit zijn artikel. (J. Verbeemen, "De demografische evolutie van Mechelen (1370-1800)," *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 57 (1953), 135-179.)

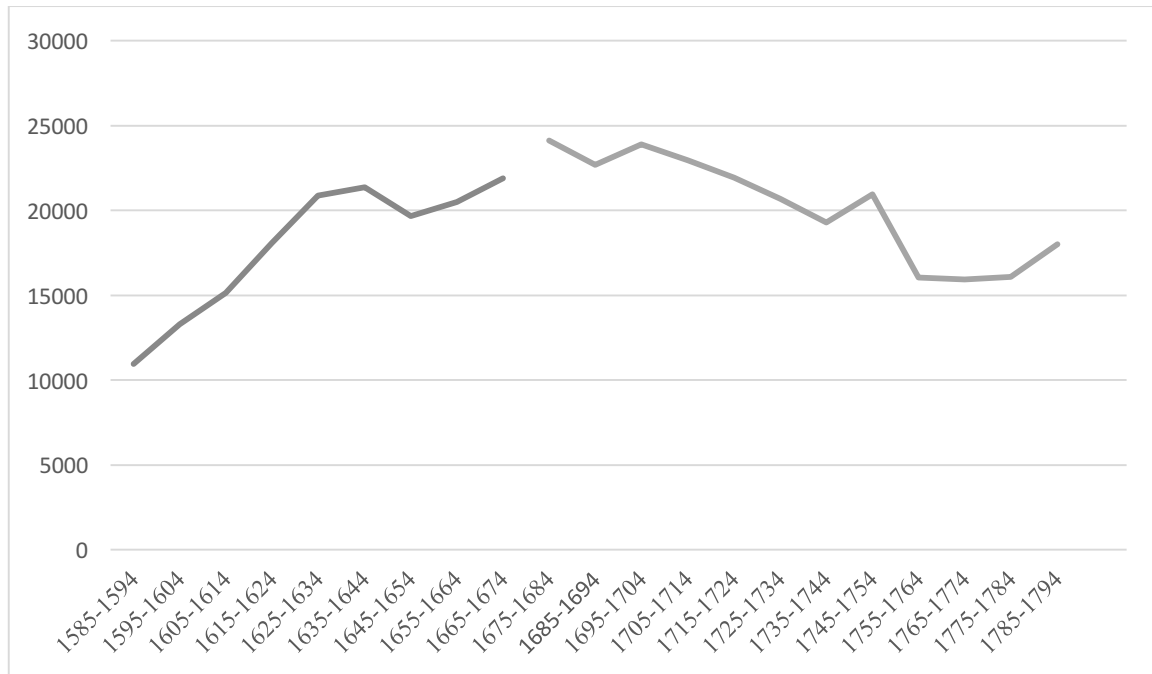
⁴⁶ Herman Van der Haegen, "Sociaal-economische en demografische structuur van de Vlaamse bevolking in het jaar IV," *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1-2 (1981): 27-28.

⁴⁷ J. Verbeemen, "Mechelen in 1796. Demografische en sociaal-economie studie," *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 58 (1954): 135-136.

⁴⁸ Verbeemen, "De demografische evolutie," 63-64 en 73-75.

⁴⁹ De cijfers voor 1796 werden berekend op basis van de reeds vermelde bronnen. Er zijn eveneens een aantal bronnen die interessant zijn als demografische toetsing voor deze gegevens, bijvoorbeeld de telling van alle

In het begin van de achttiende eeuw telde Mechelen nog ongeveer 23 000 inwoners. Tussen 1745 en 1754 daalde dit aantal tot 20 968 inwoners en tussen 1755 en 1765 viel het zelfs terug tot 16 052 inwoners. Vanaf 1765 was er echter weer een zeer bescheiden bevolkingstoename tot een inwonersaantal van 18 026 inwoners tussen 1785 en 1794 en 20 273 inwoners ten tijde van de volkstelling in 1796 op het einde van de achttiende eeuw (zie grafiek 1).⁵⁰

Grafiek 1: Bevolkingsevolutie in Mechelen in de achttiende eeuw

Bron: Gegevens voor de zestiende en zeventiende eeuw overgenomen uit Verbeemen, "De demografische evolutie," 76. Gegevens voor de achttiende eeuw overgenomen uit Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

Vergeleken met andere steden in de Zuidelijke Nederlanden was dit een relatief hoog bevolkingscijfer. Mechelen situeerde zich namelijk tussen Brugge (met een bevolkingsaantal van 29 826 inwoners) en Bergen (met een bevolkingsaantal van ongeveer 20 000 inwoners), en viel te vergelijken met Leuven met een bevolkingsaantal van 19 000 à 20 000 inwoners. Antwerpen, Brussel en Gent telden respectievelijk 56 000, 75 000 en 54 000 inwoners.⁵¹

1.2.2 Een aantal patronen in de achttiende-eeuwse Mechelse bevolking

Op het einde van de achttiende eeuw kende Mechelen een vrouwenoverschot met 40,44% mannen en 59,56% vrouwen.⁵² Dit was geen uitzonderlijk fenomeen, maar manifesteerde zich wel sterk.⁵³ Raymond Van Uytven, professor emeritus aan de Katholieke Universiteit Leuven en Universiteit Antwerpen, wijdt dit vrouwenoverschot aan de economische depressie.⁵⁴ Verbeemen stelt echter dat

---

ambachtslieden en fabrikanten in 1739, de huizentelling van 1749 en de geboorteregisters uit 1750. (Verbeemen, "De demografische evolutie," 76-77.)

⁵⁰ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183; Verbeemen, "De demografische evolutie," 80.

⁵¹ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 137.

⁵² Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

⁵³ Verbeemen, "De demografische evolutie," 80.

⁵⁴ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

dit vrouwenoverschot zich ook in andere gebieden voordeed en verklaard kan worden door het hoge mortaliteitscijfer onder mannen. Ook de hogere levensverwachting van vrouwen compenseerde het vrouwenoverschot niet.⁵⁵ In Mechelen werd het vrouwenoverschot bovendien nog eens versterkt door de hoge immigratie.⁵⁶

In 1796 bedroeg het percentage immigranten van de Mechelse stadsbevolking 31,86%.⁵⁷ Er waren 5065 immigranten te Mechelen volgens de volkstelling van 1796, met een verhouding van 64,21% vrouwen en 35,79% mannen.⁵⁸ Deze immigratie (van voornamelijk vrouwen) kan verklaard worden door economische factoren (cfr. infra).

Het percentage gehuwden was in 1796 30,54%.⁵⁹ Door het vrouwenoverschot was er echter een groter deel van de mannelijke bevolking gehuwd dan vrouwen. Vrouwen huwden bovendien vroeger dan mannen, met een gemiddelde huwelijksleeftijd van respectievelijk 25-26 jaar en 29-30 jaar. Bij de immigranten was er een afwijkend huwelijkspatroon. Zij kenden een hoger huwelijkspercentage en het genderverschil manifesteerde zich omgekeerd, waarbij de vrouwen later trouwden dan mannen.⁶⁰

In het begin van de achttiende eeuw was er bijna een halvering van het geboortecijfer, van 1084 geboortes in 1697 tot 554 geboortes in 1722. In 1796 had 35,73% van de gezinnen kinderen. Per gezin waren er 2,23 kinderen beneden de twaalf jaar. Het percentage kinderen bedroeg 21,49% in verhouding tot de totale bevolking.⁶¹ Dit cijfer verbergt echter de belangrijke nuance tussen de stadsbevolking van Mechelen, die 20,39% kinderen had, en de plattelandsbevolking van de vrijheid Mechelen, met een percentage kinderen van 31,86%. Dit kwam neer op een absoluut verschil van 2,22 kinderen bij de stadsbevolking tegenover 2,43 kinderen bij de plattelandsbevolking. Dit beduidende verschil valt te verklaren door het hoge aantal ongehuwden in de stad die bijgevolg kinderloos bleven.⁶²

Met het opzet van deze verhandeling in het achterhoofd, is het interessant om volgende tabel van Verbeemen weer te geven waarin duidelijk wordt hoe de kinderen zich verhielden tot de burgerlijke staat van de ouders. De meerderheid van de kinderen situeerde zich bij de gehuwden, maar een klein deel van de kinderen ook bij de weduwes, weduwnaars en alleenstaanden.⁶³

---

⁵⁵ Ariadne Schmidt en Manon van der Heijden, "Women alone in early modern Dutch towns: opportunities and strategies to survive," *Journal of Urban History* 42, nr. 1 (2016): 24.

⁵⁶ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 139.

⁵⁷ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 184.

⁵⁸ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 142-143.

⁵⁹ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

⁶⁰ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 144-145.

⁶¹ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

⁶² Verbeemen, "Mechelen in 1796," 146-147.

⁶³ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 144-145.

Tabel 1: Aantal kinderen per burgerlijke staat

	Echtparen	Weduwen	Weduwnaars	Alleenstaande vrouwen	Totaal	Aantal kinderen
1 kind	566	63	35	12	676	676
2 kinderen	486	46	16	4	552	1104
3 kinderen	331	17	13	2	363	1089
4 kinderen	180	8	11	–	199	796
5 kinderen	68	–	1	–	69	345
6 kinderen	24	1	–	–	25	150
7 kinderen	5	–	–	–	5	35
8 kinderen	1	–	–	–	1	8
10 kinderen	1	–	–	–	1	10
	1662	135	76	18	1891	4213 (45)

Bron: Verbeemen, "Mechelen in 1796," 147.

Dit sluit naadloos aan bij het aantal weduwes in de Mechelse bevolking. Een totaal van 11,28% weduwes op de gehele bevolking wijst op een opmerkelijk aandeel van deze bevolkingsgroep.⁶⁴ Eveneens relevant is het aandeel van de geestelijken in het gehele bevolkingsaantal, aangezien zij een groot deel van de alleenstaanden vormden die geregistreerd werden in de staten van goed. Religieuzen omvatten 7,57% van de bevolking.⁶⁵ Dit waren zowel de geestelijken, als begijnen en devote vrouwen.⁶⁶

1.2.3 Vroegmoderne gezinsstructuur

De Engelse historische demograaf Peter Laslett omschreef een aantal kenmerken van de Westerse vroegmoderne gezinnen. Hij stelde allereerst vast dat het nucleaire gezinstype (ouders en hun kinderen) dominant was. Een tweede kenmerk was de hoge leeftijd van de vrouw wanneer ze kinderen kreeg. Ten slotte was er ook dienstpersoneel wonend in het huis.⁶⁷ Aangezien het nucleaire gezinstype dominant was, kreeg de grote hoeveelheid alleenstaanden het mogelijk hard te verduren, rekening houdend met hun burgerlijke staat. Zo vielen ze soms in armoede of geraakten ze maatschappelijk geïsoleerd. Kim Overlaet, verbonden aan het Centrum voor Stadsgeschiedenis, stelt in haar onderzoek naar de Mechelse begijnhoven dat het toetreden tot een begijnhof een voldoende alternatief was als sociaal vangnet in een maatschappij waar het nucleaire gezin dominant was.⁶⁸

⁶⁴ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 148.

⁶⁵ Een belangrijke nuance hierbij is dat dit cijfer zich alleen tot de bevolking ouder dan 20 jaar verhoudt. De andere cijfers die vermeld werden in deze paragraaf hebben wel betrekking op de gehele bevolking.

⁶⁶ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 148-149.

⁶⁷ Peter Laslett, *Family life and illicit love in earlier generations. Essays in historical sociology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1977), 13.

⁶⁸ Kim Overlaet, "Replacing the family? Beguinages in early modern western European cities: an analysis of the family networks of beguines living in Mechelen (1532–1591)," *Continuity and change* 29, nr. 3 (2014): 328.

1.3 Economisch

1.3.1 In 1740⁶⁹

De Mechelse economie was in de periode van 1740 weinig gunstig. Er was weinig economische vooruitgang of verandering ten opzichte van de zeventiende eeuw.⁷⁰ In 1739 waren in Mechelen 4138 mannen actief in diverse bedrijfstakken en waren er ongeveer 300 huisknechten. Belangrijke sectoren waren onder andere de voeding (met 15,81% actieven) en de lederbewerking (waarin 13,68% mensen werkzaam waren). Ook de textielindustrie (12,44%), hout- en steenbewerking (11,77%), vervoer (8,82%) en kledingbedrijf (8,7%) waren belangrijke economische sectoren. Iets minder belangrijk maar eveneens aanwezig waren het genotbedrijf, landbouw, hoedenmakerij en handel.⁷¹

Ongeveer de helft van de mannelijke werkende bevolking werkte in dienst. De andere helft oefende haar tak zelfstandig uit. Hierdoor werd de Mechelse economische structuur hoofdzakelijk gekenmerkt door kleine bedrijven. Een belangrijke nuance bij deze cijfers is dat ze louter de mannelijke beroepsbevolking bevatten, aangezien vrouwen niet werden opgenomen in de telling.⁷²

1.3.2 In 1764

In 1764 werd door de Oostenrijkse overheid een telling opgemaakt. Op basis van de productie werden een aantal belangrijke sectoren besproken, zoals de huidenvetterij, hoedenmakerij, sargiemakerij, kantindustrie, brouwerijen, jeneverstokerijen, tabaksindustrie en wasblekerijen.⁷³ Onder het Oostenrijks bewind werd getracht om het economisch verval van Mechelen ongedaan te maken. De nijverheidstakken werden gereorganiseerd, maar ook de handel werd heringericht. De tollens werden afgeschaft om handelsvrijheid te bekomen, nieuwe wegen werden aangelegd (zowel te land als via het water). Toch stuitte deze maatregelen op heel wat verzet en werden ze niet vlekkeloos geïncorporeerd.⁷⁴

1.3.3 In 1796

In 1796 waren 8198 personen economisch actief volgens de volkstelling.⁷⁵ Net zoals in 1796 beheersten de kleine bedrijven de Mechelse economie, met de textielindustrie als uitzondering. De

---

⁶⁹ Verbeemen maakte eveneens een economische analyse van de stad Mechelen in de achttiende eeuw. De periode rond 1740 bestudeerde hij op basis van een archiefdocument dat inzicht geeft in de economische situatie van Mechelen, namelijk de "Liste de la consistance de tous les métiers, manufacturiers et fabricateurs qui se trouvent dans la ville et district de Malines" van 12 februari 1739 die cijfers bevat over de ambachten. Zoals het de kritische ingesteldheid van een historicus betaamt, dient men ook bij deze bron oog te hebben voor haar beperkingen. Zo bevat de bron louter gegevens van mannen en worden vrouwen buiten beschouwing gelaten. Een tweede beperking is dat sommige individuen meermaals geteld werden, bijvoorbeeld wanneer ze meer dan één beroep uitoefenden. Ten slotte werd ook het dienstpersoneel niet opgenomen in de lijst. Toch is deze bron uiterst interessant voor een economisch-historische beschouwing. (J. Verbeemen, "De Mechelse economie rond 1740," *Tijdschrift voor geschiedenis en folklore* 19 (1956): 78-85).

⁷⁰ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 186.

⁷¹ Verbeemen, "De Mechelse economie rond 1740," 80-82; Installé, "Een veeleer traditionele economie," 186.

⁷² Verbeemen, "De Mechelse economie rond 1740," 80-82; Installé, "Een veeleer traditionele economie," 186.

⁷³ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 186-187.

⁷⁴ De Roo, "De Leuvense vaart," 105-107 en 109-111.

⁷⁵ Er vallen echter weinig gevolgtrekkingen te maken ten opzichte van de 4138 personen vermeld in de lijst uit 1739 aangezien daar enkel het mannelijke deel van de bevolking werd opgenomen.

textielindustrie had intussen een prominente rol verworven in Mechelen met 36,54% van de werkende bevolking actief in de sector. Een belangrijke subsector binnen de textielindustrie was de kantklosserij (met 17,61% actieven), maar ook de hoedenmakerij was een belangrijke subtak. De voedingssector was eveneens prominent aanwezig met 13,86% (intussen valt de landbouwtak onder voeding, wat nog niet zo was in de lijst van 1739). 15,78% was actief als dienstpersoneel. Andere sectoren waren administratie, handel, lederbewerking, hout- en steenbewerking, metaalbewerking en vervoer. Het aantal actieve personen in vervoer was beperkt, niettegenstaande dat hun aandeel niet onderschat mag worden, met doorvoerhandel als voornaamste taak. De stad was dan ook grotendeels zelfvoorzienend, hoewel de grote economische takken (textielnijverheid, kantklosserij en hoedenmakerij) wel exporteerden.⁷⁶

Er was een hoog aantal immigranten te Mechelen, die een belangrijke economische rol vervulden. 57,53% van de immigranten was economisch actief. Vele immigranten vestigden zich immers te Mechelen omwille van de economische mogelijkheden. Tewerkstelling was dan ook hun primair motief. Zij situeerden zich in de niet-gespecialiseerde arbeidstakken of de weefnijverheid. Mannen werkten dus als spinner, wever of hoedenmakersgast; vrouwen als spinster, winkeljuffrouw, wasvrouw of meid.⁷⁷

De Franse periode bracht geen verbetering in de tanende economische situatie van Mechelen. Het afschaffen van de bestaande politieke structuren leidde tot het verdwijnen van vaste inkomsten en bepaalde takken (bijvoorbeeld de kanongietery) werden opgedoekt. Handenarbeid bleef de voornaamste bron van inkomsten.⁷⁸

1.4 Religieus

In 1559 werd te Mechelen de aartsbisschoppelijke zetel ingericht na de pauselijke bul van paus Paulus IV ter herschikking van de kerkelijke structuren. Dit nieuwe aartsbisdom bestond uit de bisdommen van Antwerpen, Brugge, Gent, Ieper, Mechelen, Roermond en 's Hertogenbosch.⁷⁹ Tijdens de achttiende eeuw zetelde eerst Thomas Philippe d'Alsace als aartsbisschop, aangeduid door Karel VI, en werd opgevolgd door Joannes Henricus de Franckenberg, aangeduid door Maria-Theresia. De keuze voor een aartsbisschop was geen lukrake beslissing, aangezien dit evenzeer een politieke aangelegenheid was. De nieuwe aartsbisschop zou namelijk de Habsburgse belangen dienen.⁸⁰ Tijdens

---

⁷⁶ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 154-159 en 167.

⁷⁷ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 162-164.

⁷⁸ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 189.

⁷⁹ Michiel Dierickx, "Historische kroniek. Het katholicisme in Noord-Nederland in de XVIe en XVIIe eeuw," Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren, geraadpleegd 01.04.2018, http://www.dbnl.org/tekst/_str007194701_01/_str007194701_01_0076.php; Van Hammé, *Mechelen*, 63 en 70-71.

⁸⁰ Jo van Assche, "Rond de benoeming van kardinaal Johannes Henricus de Franckenberg als aartsbisschop van Mechelen (1759)," in *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, ed. Jaak Ockeley (Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009), 185-188; Van Hammé, *Mechelen*, 72; E. Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking: de katholieke geloofsbeleving," in *De geschiedenis van Mechelen*, ed. Raymond van Uytven (Tielt: Lannoo, 1991), 202; Roegiers, "Routine, reorganisatie en revolutie," 236.

de Franse periode behield Mechelen de zetel van het aartsbisdom, ondanks de vele antikerkelijke maatregelen die de Franse bezetter doorvoerde. Het aartsbisdom kreeg weliswaar een aantal andere bisdommen onder haar jurisdictie.⁸¹

Mechelen was tijdens de achttiende eeuw een katholiek-religieuze stad. Dit was zichtbaar in het publieke belang van de sacramenten zoals het kerkelijk huwelijk en de begrafenis. Ook de vele broederschappen toonden het katholieke karakter van de stad aan.⁸² Uit (het ontbreken van) de visitatieverslagen kan worden afgeleid dat het religieuze leven rustig en routineus verliep.⁸³ In 1784 waren er in Mechelen 1047 religieuzen per 37 364 inwoners.⁸⁴

In Mechelen waren er in 1787 acht mannelijke kloosters. Er waren één vrouwelijke abdij, zes vrouwelijke kloosters en twee begijnhoven.⁸⁵ Kloostergemeenschappen ondergingen veel wijzigingen doorheen de jaren. Op het einde van de achttiende eeuw waren echter volgende mannelijke kloostergemeenschappen aanwezig in Mechelen: alexianen, augustijner-eremieten, cisterciënzers, dominicanen, kapucijnen, geschoeide karmelieten, oratorianen, minderbroeders-recollecten en Teutoonse ridders-Pitsenburg.⁸⁶ Vrouwelijke kloostergemeenschappen in Mechelen waren de gasthuizusters, zusters ter zieken, zwartzusters (de voormalige cellezusters), apostelinnen en marikollen, kanunnikessen met de priorijen van Blijdenberg, Bethanië, Tabor, de priorij van ongeschoeide karmelietessen en ursulinen.⁸⁷ De vrouwelijke kloosters maakten een enorme evolutie door in de achttiende eeuw. Terwijl er in 1716 nog 115 vrouwelijke kloosters waren, bleven er daar in 1789 slechts 79 van over.⁸⁸

Op het einde van de achttiende eeuw manifesteerde zich immers een beginnende ontkerkelijking te Mechelen. Dit had onder andere te maken met de antireligieuze maatregelen van Jozef II. In de jaren 1790 schafte hij de "onnuttige" kloosters af, evenals het Mechelse seminarie. Hij voerde het

---

⁸¹ Jaak Ockeley, "Het aartsbisdom Mechelen: voorgeschiedenis en historisch-geografische situatie," in *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, ed. Jaak Ockeley (Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009), 30-31; Van Hammé, *Mechelen*, 63 en 70-72.

⁸² Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 205.

⁸³ Roegiers, "Routine, reorganisatie en revolutie," 242; C. Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel I," *Ons geestelijk erf* 44 (1970): 264-268; C. Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel II," *Ons geestelijk erf* 45 (1971): 182-190 en 209-213; C. Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel III," *Ons geestelijk erf* 46 (1972): 280-281, 312-318, 407 en 419-420.

⁸⁴ André Tihon, "Les religieuses en Belgique du XVIIIe au XXe siècle. Approche statistique," *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 7 (1976): 18.

⁸⁵ Tihon, "Les religieuses en Belgique," 10.

⁸⁶ Jaak Ockeley, "De religieuze wereld in het aartsbisdom," in *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, ed. Jaak Ockeley (Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009), 192 en 210.

⁸⁷ Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen. Deel I," 264-268; Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen. Deel II," 182-190 en 209-213; Van de Wiel, "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen. Deel III," 280-281, 312-318, 407 en 419-420.

⁸⁸ Jaak Ockeley, "Reguleren, monialen en religieuzen in het aartsbisdom Mechelen in de Nieuwe Tijd," *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 98 (1994): 77.

Tolerantie-edict in dat de Katholieke kerk op dezelfde hoogte plaatste als een sekte. Er werden ook een aantal anti-kerkelijke maatregelen ingevoerd, zoals de mogelijkheid tot het inwijden van niet-katholieke huwelijken, afschaffen van kerkelijke feestdagen, net als van broederschappen, bedevaarten en processies. De doden moesten vanaf nu buiten de stadswallen begraven worden en de priesteropleiding werd grondig gewijzigd. Deze top-down maatregelen brachten een bottom-up wantrouwen met zich mee bij de Mechelse bevolking dat leidde tot een tanende volksreligiositeit.⁸⁹

Leopold II probeerde de situatie te herstellen, maar dit verliep moeizaam. Hoewel hij de meeste hervormingsmaatregelen van Jozef II terugschroefde zodat de kerkelijke situatie grotendeels hersteld werd, bleven een aantal maatregelen toch van kracht. Ook de Franse periode was weinig gunstig voor het religieuze leven. In 1797 werd het priesterambt aan banden gelegd, zodat enkel zij die een eed van haat aan het koningschap hadden afgelegd het priesterschap mochten uitoefenen. De heersende anti-kerkelijke mentaliteit manifesteerde zich steeds sterker en werd ook door de Franse overheid nagestreefd. Zo werd bijvoorbeeld de naamgeving van de straten geseculariseerd en uiterlijke tekenen van godsdienst verwijderd.⁹⁰

Aan deze anti-kerkelijke houding kwam een einde wanneer de kerk weer in haar macht hersteld werd met het concordaat van 1802. Toch betekende dit geen heropleving van het aloude religieuze leven in de stad Mechelen, maar hadden deze gebeurtenissen een blijvende geseculariseerde mentaliteitsverandering veroorzaakt.⁹¹

---

⁸⁹ Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 201-205; David, *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen*, 416-418; Roegiers, "Routine, reorganisatie en revolutie," 264-266.

⁹⁰ Roegiers, "Routine, reorganisatie en revolutie," 279; Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 203 en 207.

⁹¹ Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 203 en 207.

Hoofdstuk 2: Staten van goed

In dit tweede hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de bron die gehanteerd werd in deze verhandeling. De staten van goed worden kort toegelicht, met haar mogelijkheden en beperkingen. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de Mechelse staten van goed en Weeskamer.

2.1 Wat zijn staten van goed?

Studies die handelen over materiële cultuur steunen in eerste instantie allemaal op dezelfde bronnensoort, de staten van goed, al dan niet aangevuld met andere bronnen.⁹² Staten van goed, ook wel boedels genoemd, werden reeds veelvuldig bestudeerd. Ze worden heel vaak gehanteerd als bewijs voor het onderzoek, maar sinds 1980 wordt de bron ook steeds vaker an sich bestudeerd.⁹³ In Vlaanderen ving het onderzoek aan in 1986 met het boek van Schelstraete, Kintaert en De Ruyck over het Land van Nevele.⁹⁴ Vervolgens werd het onderzoek ook gestimuleerd aan de verschillende universiteiten, waaronder aan de Universiteit Gent, waar verschillende verhandelingen over dit thema werden geschreven (cfr. infra).

Een staat van goed is “een inventaris van het fortuin dat een overledene naliet en een schepenbank registreerde met de intentie de vererving van dit fortuin te regelen” en werd opgemaakt wanneer de overledene minderjarige kinderen achterliet.⁹⁵ Ze zijn doorgaans onderdeel van het archief van de Weeskamer. Een staat van goed kan verdeeld worden in twee grote delen. Ten eerste waren er de activa, die bestonden enerzijds uit *gronden en erven* (het onroerend bezit) en anderzijds het *haeffelijck voordeel* (hieronder vielen verschillende categorieën waaronder de roerende goederen, inboedel, kapitaal en meer). Het tweede deel van de boedels behandelde de passiva, wat de *commer ende schulden* omvatte. Soms werd ook een *prijzij, caveling, liquidatie of venditie* toegevoegd.⁹⁶

De staten van goed zijn een heel veelzijdige bron omwille van haar gedetailleerd en gestandaardiseerd verloop. Ze is doorheen de eeuwen nauwelijks veranderd, ze werd telkens op dezelfde systematische wijze opgesteld en bevat ook heel veel informatie.⁹⁷ Ze kent dan ook een bredere bruikbaarheid, naast onderzoek naar materiële cultuur. Allereerst is het ook een zeer nuttige bron voor demografische studies, omdat in de boedels informatie werd gegeven over overlijdens, kinderen, verwantschapsbanden en dergelijke meer. Ten tweede zijn de staten van goed eveneens handig voor rechtshistorische benaderingen, gaande van erfrecht tot huwelijksgoederenrecht en familierecht. Ook

---

⁹² Voor een introductie over de staten van goed, ook boedels genoemd, is de verzamelbundel van Frank Daelemans zeer nuttig. (Frank Daelemans, ed. *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten* (Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988).)

⁹³ Anton Schuurman, “Probate inventories: research issues, problems and results,” *A.A.G. Bijdragen* 23 (1980): 20-22.

⁹⁴ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*.

⁹⁵ Reinoud Vermoesen, “Over wezen en wafelijzers. Mogelijkheden en beperkingen van staten van goed in het historisch onderzoek,” *Bladwijzer* 1, nr. 2 (2011): 1-5; Guillaume Philémon De Longé, *Coutumes de la ville de Malines* (Brussel: Gobbaerts, 1879), 146-148.

⁹⁶ Vermoesen, “Over wezen en wafelijzers,” 1-5; De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*, 146-148.

⁹⁷ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 15; Vermoesen, “Over wezen en wafelijzers,” 2.

voor de sociale geschiedenis is het ten slotte een interessante bron, zowel wat betreft sociale relaties enerzijds als de Weeskamer als sociale instelling anderzijds.⁹⁸

2.2 Beperkingen

Hoewel de staten van goed ontzettend rijk aan informatie zijn, is een kritische houding een vereiste. Micheline Baulant, die onderzoek deed naar het platteland van Meaux in de achttiende eeuw⁹⁹, creëert een ideaaltype voor boedels aan de hand van vijf elementen. Een staat moet exhaustief, precies, exact, gedetailleerd en getaxeerd zijn.¹⁰⁰ Helaas voldoen de staten van goed niet altijd aan deze vijf criteria. Daarom worden hier een aantal beperkingen van het gebruik van deze bron geduid. In paragraaf 2.3 wordt toegelicht hoe de Mechelse staten van goed aan deze criteria voldoen.

Om te beginnen wordt er altijd met een selectie gewerkt omdat de staten van goed zo talrijk zijn. Zo vangt het onderzoek reeds aan met een gefragmenteerd beeld.¹⁰¹ Ten tweede dient er voldoende aandacht te zijn voor de bevolking die niet in de bronnen voorkwamen, het zogenaamde *dark number*. Er werd immers niet voor elk huishouden een staat van goed opgesteld. Zo is er de problematiek van de oververtegenwoordiging van de meer vermogende huishoudens, “sociale scheeftrekking” genoemd door Reinoud Vermoesen, die verbonden is aan het Centrum voor Stads geschiedenis. Het spreekt voor zich dat er geen boedel werd opgesteld wanneer er geen bezittingen waren om neer te schrijven. Zelfs wanneer men wel bezittingen had, was het opmaken van een staat van goed een dure aangelegenheid. Zo kon het financiële aspect een barrière vormen voor het opstellen van een boedel. Ook de burgerlijke staat kon ervoor zorgen dat men niet werd opgenomen in de Weeskamer. Singles bijvoorbeeld kwamen nauwelijks aan bod in de staten omdat zij vaak geen kinderen hadden en er dan ook geen juridische verplichting was om een boedel op te stellen.¹⁰²

Boedelbeschrijvingen zijn overigens beperkt in hun weergave van het materiële bezit, ze geven louter weer wat iemand bezat aan het einde van zijn leven en zijn dus geen representatie van de gehele levensloop. Dit sluit dan ook aan bij het economische aspect van de materiële cultuur. Voorwerpen werden in de staten van goed vermeld voor hun geldelijke waarde, om het bezit in kaart te brengen en te berekenen. De symbolische waarde van bepaalde voorwerpen was daarentegen niet relevant

---

⁹⁸ M. Danneel, “De Brugse wezenboeken als bron. Mogelijkheden en beperkingen,” in *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, ed. Frank Daelemans (Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988), 37-42.

⁹⁹ Micheline Baulant, “Niveau de vie paysans autour de Meaux en 1700 et 1750,” *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 30 (1975): 505-518.

¹⁰⁰ Micheline Baulant, “Typologie des inventaires après décès,” in *Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, eds. Ad Van der Woude en Anton Schuurman (Utrecht: HES, 1980), 40.

¹⁰¹ Danneel, “De Brugse wezenboeken,” 37-42.

¹⁰² Vermoesen, “Over wezen en wafelijzers,” 6-14; Van Koolbergen, *Materiële cultuur: huisraad, kleding en bedrijfsgereedschap*, 19-24; Danneel, “De Brugse wezenboeken,” 37-42.

voor de opmaak van de boedels.¹⁰³ Ook de voorwerpen die vlak voor het overlijden geschonken werden aan familieleden waren niet zichtbaar in de staten van goed.¹⁰⁴

Tot slot zaait ook de terminologie verwarring, dit is de woord-zaak problematiek. Bepaalde termen waren vaak locatiegebonden. Ook binnen een bepaalde geografische afbakening werden verschillende termen gebruikt voor één voorwerp en konden er meerdere voorwerpen schuilgaan achter één algemene term.¹⁰⁵ Al deze beperkingen zorgen voor een beïnvloeding van de representatie van de vroegmoderne werkelijkheid.

2.3 Mechelse staten van goed

2.3.1 Weeskamer

De oprichting en werking van de Weeskamer van Mechelen werd bepaald in de costuimen.¹⁰⁶ De Weeskamer van Mechelen bestond uit drie weesmeesters en een klerk.¹⁰⁷ Ze was bevoegd voor zowel de stad als de vrijheid van Mechelen, namelijk Hever, Muizen, Hofstade, Geerdegem, Adegem, Battel, Pennepoel, Nekkerspoel en Nieuwland.¹⁰⁸ De Weeskamer beschermde alle minderjarige kinderen (onder vijftientig jaar), maar ook kinderen die blind, doof of stom waren. De boedels werden in het leven geroepen als oplossing voor de continuerende problemen tussen enerzijds de wezen en anderzijds de aangeduide voogd(en) over het overgeërfde bezit. De staten van goed voerden dus een dubbele controle uit, enerzijds op het overgeleverde bezit dat ten gunste kwam van de wees, maar anderzijds ook op het voogdijschap.¹⁰⁹

2.3.2 Opstelling van de boedels

De Mechelse staten van goed werden volgens een vast patroon opgesteld. Allereerst begon de staat met de vermelding van de weesmeesters en de griffier, datum van overdracht en bewijs van *goedt ende deughdelijkheid*. Vervolgens werd de biografische informatie vermeld: naam en overlijdensdatum, burgerlijke staat, naam van de (overleden) levenspartner, woonplaats, beroep, aantal kinderen (inclusief naam en leeftijd) of erfgenamen en namen van de aangestelde voogden. Occasioneel werden sommige elementen weggelaten. Indien er een huwelijkscontract werd

---

¹⁰³ Bruno Blondé, "Toe-eigening en de taal der dingen: vraag- en uitroepetekens bij een stimulerend cultuurhistorisch concept in het onderzoek naar de materiële cultuur," *Volkskunde* 104 (2003): 162.

¹⁰⁴ Hugo Soly, "Materiële cultuur te Gent in de 18e eeuw: een terreinverkenning," *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63 (1988): 9.

¹⁰⁵ Hans Van Koolbergen, "Ontwikkelingen in het boedelinventarissonderzoek," *Volkskundig Bulletin* 13 (1987): 253.

¹⁰⁶ In 1528 werden ontwerpcostuimen opgesteld door Jan Van Ophem. In 1535 werden de costuimen gehomologeerd, titel XIX van deze costuimen omvat de Weeskamer. (Louis-Theo Maes, *Costumen van de stad Mechelen* (Brussel: CAD, 1960); De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*.)

¹⁰⁷ Voor meer informatie over het archief van de weeskamer van Mechelen, cfr. V. Hermans, *Inventaire des archives de la ville de Malines* (Mechelen: A. Olbrechts-De Maeyer, 1894), 94-98.

¹⁰⁸ Ida Monballieu, "Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en de verspreiding van de weeskamer" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1968), 112-113 en 127; De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*, 146-148; David, *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen*, 3-4.

¹⁰⁹ Monballieu, "Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen," 132-133, 137-138 en 153; De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*, 148.

opgesteld, werd dit herhaald voor de aanvang van de feitelijke staat van goed. Vervolgens kon overgegaan worden tot de feitelijke staat die opgedeeld was in twee delen, de *baete* en vervolgens de *lasten*.

In het deel van de *baete* werden de bezittingen van de overledene weergegeven. Vaak ving dit aan met de vermelding van de contante penningen. Dan volgde de waarde van de *meubiliaire effecten*, die vaak voordien openbaar verkocht waren. Vervolgens werden de huizen die de overledene bezat vermeld. Ten slotte werden de voorwerpen en huisraad opgesomd die gevonden waren in het huis van de overledene.

In het deel van de *lasten* werden de schulden opgesomd. Vaak begon dit deel met de kosten van de begrafenis en alles wat daarbij hoorde. Ook de schulden aan de apotheker of chirurgijn (vaak “*over geleverde medicamenten*”) werden vermeld. Vervolgens kwamen de overige schulden aan bod, wat soms een bont geheel vormde. Elk deel werd afgesloten met het totale saldo. Op het einde van de staat van goed werden de twee saldo’s met elkaar verminderd om het eindtotaal te verkrijgen.¹¹⁰

Naast de algemene beperkingen die intrinsiek zijn aan de bron en reeds werden toegelicht, kennen de Mechelse staten van goed een specifieke beperking, namelijk het ontbreken van gegevens over de *openbare vercoopinghe*. In het merendeel van de staten van goed werd vermeld dat de *meubiliaire effecten* of meubels openbaar verkocht waren.¹¹¹ Vervolgens werd het bedrag vermeld dat dit had opgebracht. Helaas werden de details van deze openbare verkoop niet weergegeven. We weten dus vaak niet welke meubels aanwezig waren en vervolgens openbaar verkocht werden, wat er toch op wees dat deze meubels een zekere waarde hadden.¹¹²

Volgens de costuimen leunde de opmaakdatum van de staten van goed dicht aan bij de overlijdensdatum. Na de dood van de overledene diende men dit immers te melden binnen de vijftien dagen na overlijden, de aangeduide voogden moesten dan eveneens een eed afleggen. Vervolgens moest binnen de maand een inventaris opgemaakt worden van de goederen van de overledene.¹¹³ In de praktijk werd dit echter vaak niet nageleefd.

2.3.3 Een ideale bron?

Micheline Baulant somt een aantal elementen op die idealiter aanwezig waren in een staat van goed. Helaas voldeden de Mechelse staten van goed niet volledig aan deze criteria. Ten eerste moet een

---

¹¹⁰ Deze informatie over de Mechelse staten van goed werd gehaald uit de onderzochte staten. Voor een oplijsting van de onderzochte staten, cfr. bibliografie.

¹¹¹ De verkoop van deze goederen mocht enkel openbaar gebeuren met toestemming van de weesmeesters en in aanwezigheid van een oude *cleercoper*. De opbrengsten hiervan moesten gemeld worden aan de Weeskamer, vandaar de nadrukkelijke vermelding in de staten van goed. (Henri Installé, “*Consuetudo pro lege servatur*. Sprokkelingen uit het Mechels gewoonterecht,” *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 93 (1989): 68-69.)

¹¹² Ilja Van Damme en Reinoud Vermoesen, “Second-hand consumption as a way of life: public auctions in the surroundings of Alost in the late eighteenth century,” *Continuity and change* 24, nr. 2 (2009): 278.

¹¹³ Vermoesen, “Over wezen en wafelijzers,” 2; Monballieu, “Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen,” 174; De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*, 146-148; Installé, “*Consuetudo pro lege servatur*,” 68-69.

staat exhaustief zijn.¹¹⁴ Hoewel dit criterium moeilijk toetsbaar is, manifesteerde zich in de staten van goed een oververtegenwoordiging van zaken die belangrijk waren aan het einde van de levensloop, zoals begrafeniskosten.¹¹⁵ In de staten van goed werden bovendien louter economisch waardevolle spullen opgenomen, wat ten koste gaat van het exhaustieve karakter van de staten.¹¹⁶ De staten van goed dienen ook precies en exact te zijn.¹¹⁷ Helaas werd dit criterium niet nauwgezet toegepast. Verschillende voorwerpen werden vermeld onder een algemene noemer, bijvoorbeeld “aardewerk”, waaruit niet te traceren valt hoeveel goederen en welke goederen precies hieronder vielen.

Vervolgens speelt ook de mate van gedetailleerdheid een grote rol.¹¹⁸ Dit criterium kende echter een grote variëteit. Sommige voorwerpen werden zeer nauwgezet beschreven en vermeldden de kleur, het aantal, het materiaal, de lokalisering in het huis, bijvoorbeeld “*in het waschuys twee styne bierpotten*”.¹¹⁹ Andere voorwerpen werden echter zeer bondig beschreven en lieten een of meerdere van deze beschrijvingen achterwege, bijvoorbeeld “*eenen gekogten spiegel*”.¹²⁰ Ten slotte is ook de waarde van de voorwerpen van groot belang.¹²¹ Met het intrinsieke opzet van de boedels in het achterhoofd is het niet verbazingwekkend dat dit element grotendeels nauwkeurig vermeld werd.

---

¹¹⁴ Baulant, “Typologie,” 40.

¹¹⁵ Cfr. paragraaf 5.11.

¹¹⁶ Blondé, “Toe-eigening en de taal der dingen,” 162.

¹¹⁷ Baulant, “Typologie,” 40.

¹¹⁸ Baulant, “Typologie,” 40.

¹¹⁹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

¹²⁰ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 201, pagina 559.

¹²¹ Baulant, “Typologie,” 40.

Hoofdstuk 3: Methodologie

Om de vraagstelling gestructureerd te onderzoeken, komt de gehanteerde methode in dit derde hoofdstuk aan bod. Eerst wordt toegelicht waarom deze onderzoeksvraag werd gekozen op basis van de bestaande literatuur. Vervolgens wordt de keuze voor Mechelen als geografische entiteit verklaard. Daarna wordt de selectie van de staten van goed toegelicht. Dan volgt een woordje uitleg over de databank. Uiteindelijk worden nog een aantal uitgangspunten toegelicht op basis waarvan ten slotte een aantal hypothesen voor het onderzoek worden geformuleerd.

3.1 Literatuur

Na een literatuuronderzoek werd duidelijk dat over materiële cultuur al veel inkt is gevloeid. Zoals reeds vermeld in de inleiding, heeft het al dan niet bestaan van de zogenaamde consumptierevolutie aanleiding gegeven tot een heus debat met talloze artikels. Er werden eveneens reeds vele studies uitgevoerd waarbij de relatie tussen klasse en materiële cultuur werd onderzocht, maar ook genderstudies maakten hun opmars in het onderzoeksveld.¹²² Toch werd onmiddellijk duidelijk dat materiële cultuur weinig onderzocht werd in relatie tot demografische kenmerken, zoals burgerlijke staat en gender. Deze thesis probeert daarom een bijdrage te leveren om dit hiaat in het onderzoek te dichten.

3.2 Mechelen

Vanuit een persoonlijke interesse werd de casus Mechelen gekozen. Deze geografische afbakening bleek echter niet ongegrond, aangezien vele studenten eerder voor een toepassing op hun studentenstad kiezen in plaats van een stad als Mechelen. Het lokale onderzoek naar Mechelen gebeurt grotendeels door een beperkte groep heemkundigen.¹²³ Toch zijn er reeds een aantal interessante universitaire studies gebeurd naar het sociaal-economische verleden van Mechelen, naast haar bestuurlijk-politieke of religieuze rol waarop meestal gefocust wordt.¹²⁴

---

¹²² Voor een overzicht van het bestaande onderzoek, cfr. inleiding.

¹²³ De ware vrienden van het archief, geraadpleegd 19.02.2018, <http://www.dewarevrienden.net/DWV/>; Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, geraadpleegd 19.02.2018, <http://www.oudheidkundigekring.be/mechelen/>.

¹²⁴ Voorbeelden van verhandelingen aan de Universiteit Gent over het sociaal-economische verleden van Mechelen zijn:

- Rika De Chevil, "Studie over het ambachtswezen te Mechelen in verband met de demografische evolutie van de stad" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1956);
- Indra Heyndels, "'Om 't naect en hongerigh kint te spyzen': de zorg over weeskinderen op het einde van het Ancien Régime in Mechelen" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2000);
- Monballieu, "Bijdrage tot de studie van de Weeskamer te Mechelen;"
- Agnes Verbeek, "De lagere bevolgingsklassen te Mechelen in de 2° helft van de achttiende eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1970);
- Solange Vervaeck, "De samenstelling van de gegoede stand te Mechelen op het einde van de XVIIIe eeuw en in het begin van de XIXe eeuw (1796-1813)" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1959);
- Dirk Wouters, "De sociaal-economische status van de schepenen te Mechelen in de tweede helft van de veertiende eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1982).

Dit zijn slechts een aantal voorbeelden. Voor overige verhandelingen aan de Universiteit Gent over het sociaal-economische verleden van Mechelen, cfr. "Universiteitsbibliotheek," Universiteit Gent, geraadpleegd 10.04.2018, <https://lib.ugent.be/>.

In het onderzoek naar materiële cultuur wordt vaak een specifieke lokale afbakening gekozen waarin een bepaalde invalshoek onderzocht wordt. Mechelen is in dit opzicht echter amper onderzocht. Het Centrum voor Stadsgeschiedenis bestudeert de materiële cultuur vaak voor de casus Antwerpen.¹²⁵ Als belangrijke metropool is deze keuze weinig verrassend. Dankzij de Oostendse Compagnie was Antwerpen een belangrijk centrum voor het verspreiden van koloniale goederen, wat belangrijk is in het licht van de consumptierevolutie.¹²⁶ Aan de Universiteit Gent werd op haar beurt vaak gekozen voor Gent als geografische afbakening.¹²⁷ Ook Aalst werd reeds veelvuldig onderzocht, maar is eerder een voorbeeld van een kleine plattelandstad dan een stedelijke situatie zoals Antwerpen of Gent.¹²⁸ Ook kleinere entiteiten zoals Roeselare¹²⁹ werden reeds onderzocht.¹³⁰

Mechelen is een uniek voorbeeld dat zowel stad als platteland combineert en zich daarenboven tussen grootstad en kleine stad situeert. De Weeskamer van Mechelen omvatte zowel de stad Mechelen als de vrijheid van Mechelen.¹³¹ Mechelen kende in het begin van de achttiende eeuw 23 000 inwoners.¹³² Op het einde van de achttiende eeuw was het bevolkingsaantal echter gedaald tot 20 000. Mechelen kende dus geen positieve demografische evolutie. Daarenboven had Mechelen een sterk vrouwenoverschot, ten gevolge van de immigratie, dat zich in andere steden minder manifest voordeed.¹³³ Dit was echter geen uitzonderlijk fenomeen in de vroegmoderne Nederlanden en kan verklaard worden door migratie ten gevolge van de economie, zoals bijvoorbeeld de textielindustrie.¹³⁴

---

¹²⁵ "Centre for Urban History (CSG) at University of Antwerp."

¹²⁶ Bruno Blondé en Wouter Ryckbosch, "Arriving to a Set Table: The Integration of Hot Drinks in the Urban Consumer Culture of the Eighteenth-Century Southern Low Countries," in *Goods from the East: trading Eurasia 1600-1800*, eds. Maxine Berg, Felicia Gottmann, Hanna Hodacs, Chris Nierstrasz (London: Palgrave Macmillan, 2015), 311.

¹²⁷ Voorbeelden hiervan zijn:

- Sophie Deren, "Pandlening en de materiële cultuur in Gent tijdens de 17e eeuw" (masterproef, Universiteit Gent, 2009);
- Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon;"
- Van Germeersch, "Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie;"
- Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement;"
- Liliane Wijnant, "De Gentse staten van goed 1400-1404: proeve van historisch commentaar" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1967).

¹²⁸ Van Damme en Vermoesen, "Second-hand consumption as a way of life," 275-305; Wouter Ryckbosch, "A consumer revolution under strain: consumption, wealth and status in eighteenth-century Aalst (Southern Netherlands)" (PhD diss., Universiteit Antwerpen en Universiteit Gent, 2012); Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut."

¹²⁹ Barbara Depla, "De consumptierevolutie in de Nieuwe Tijd: casus: de stad Roeselaere en de omringende plattelandsdorpen in de 18de eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1968).

¹³⁰ Hier worden slechts drie voorbeelden aangehaald van respectievelijk een metropool, plattelandstad en kleine gemeente. Voor een overzicht van alle verhandelingen over materiële cultuur aan de UGent, cfr. bibliografie.

¹³¹ Monballieu, "Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen," 127;

¹³² Voor de bevolkingscijfers van andere steden aan het begin van de achttiende eeuw ter vergelijking, cfr. paragraaf 1.2.1.

¹³³ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183; Verbeemen, "De demografische evolutie," 80; Reinoud Vermoesen, "Welvaart en ongelijkheid in een achttiende-eeuwse kleine stad. Casus Aalst," *Het Land van Aalst* 60 (2008): 56.

¹³⁴ Isabelle Devos, Ariadne Schmidt en Julie De Groot, "Introduction. Unmarried and Unknown: Urban Men and Women in the Low Countries Since the Early Modern Period," *Journal of Urban History* 42, nr. 1 (2016): 7.

Daarenboven was de Mechelse economie tanende in de achttiende eeuw, wat de consumptiepatronen kon beïnvloeden. Vermoesen stelt dat zich in Aalst in de achttiende eeuw een industriële ontwikkeling voordeed en dat die diepgaande economische veranderingen geleid hebben tot een wijziging van de consumptiepatronen.¹³⁵ Hans Van Koolbergen, die verbonden was aan het Meertens Instituut en onderzoek deed naar materiële cultuur en boedelinventarissen, stelt daarentegen dat ook in een slechte economische conjunctuur materiële innovaties konden plaatsvinden.¹³⁶ Als voorbeeld haalt hij het onderzoek van Wijsenbeek-Olthuis aan waarbij een modebewustzijn ontstond in achttiende-eeuws Delft terwijl er een demografische en economische recessie was.¹³⁷

Deze geografische afbakening komt zo tegemoet aan de recente suggestie voor verder onderzoek van Ryckbosch. Hij stelt dat er meer aandacht nodig is voor de economische, culturele, sociale en politieke context van voorwerpen en dat de Nederlanden hiervoor de perfecte onderzoeksmaterie zijn omwille van de vele lokale verschillen en structuren. Helaas kan het *longue durée* principe waar hij voor ijvert hier niet worden toegepast door de institutionele afbakening van de scriptie.¹³⁸

Het nadeel van deze geografische keuze is dat er weinig onderzoek verricht is naar de materiële cultuur van Mechelen. Hierdoor zijn er nog heel veel mogelijkheden voor onderzoek, maar vallen de bevindingen van het onderzoek moeilijk te kaderen en te vergelijken met andere studies. Nochtans is de context een cruciale factor om de aanwezigheid van bepaalde huisraad te verklaren.¹³⁹

3.3 Selectie van de staten

De keuze voor de achttiende eeuw spreekt voor zich aangezien dit de periode is waarin er zich verschillende veranderingen manifesteerden in het materiële bezit. Het oorspronkelijke opzet van deze verhandeling was om twee periodes te hanteren zodat een comparatief perspectief mogelijk zou zijn om de invloed van de consumptierevolutie na te gaan. Het bronnenmateriaal liet dit echter niet toe. Daarom wordt één grote periode, 1746 tot 1798, onderzocht. De periode werd zo breed geselecteerd om zoveel mogelijk singles te kunnen opnemen om de representativiteit van de gegevens te verhogen. De staten van goed werden geselecteerd op basis van de datum waarop ze werden opgemaakt en niet op basis van overlijdensdatum. In sommige staten werd de overlijdensdatum namelijk niet vermeld waardoor een datering niet mogelijk zou zijn.¹⁴⁰ Toch zouden we op basis van het gewoonterecht mogen verwachten dat de staten van goed grotendeels uit dezelfde periode stammen (cfr. infra).¹⁴¹

---

¹³⁵ Vermoesen, "Welvaart en ongelijkheid," 56-57.

¹³⁶ Van Koolbergen, "Ontwikkelingen in het boedelinventarisonderzoek," 255.

¹³⁷ Wijsenbeek-Olthuis, *Achter de gevels van Delft*.

¹³⁸ Ryckbosch, "Early modern consumption history," 83.

¹³⁹ Van Koolbergen, "Ontwikkelingen in het boedelinventarisonderzoek," 254.

¹⁴⁰ Een voorbeeld van een staat van goed waarin de datum van opmaak wordt vermeld, maar niet de overlijdensdatum, is die van Peeter Lambrechts (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 158, pagina 51 verso).

¹⁴¹ Monballieu, "Bijdrage tot de studie van de weeskamer te Mechelen," 174; De Longé, *Coutumes de la ville de Malines*, 146-148.

De burgerlijke staat is een classificatie van de maatschappij die voornamelijk gebeurt op basis van het huwelijk. Voorbeelden van de burgerlijke staat zijn: gehuwd, ongehuwd, gescheiden, alleenstaand of weduwschap. De categorisering op basis van burgerlijke staat wordt hier geconcretiseerd door het gebruik van zes categorieën: gehuwde mannen, gehuwde vrouwen, single¹⁴² mannen, single vrouwen, weduwes en weduwnaars.¹⁴³ Er werd dus eveneens gecategoriseerd op basis van geslacht, omdat mannen en vrouwen maatschappelijk andere rollen uitoefenden. Voor elke categorie werden twintig staten van goed gezocht.

De gehuwde mannen en vrouwen waren uiteraard overvloedig aanwezig, maar ook de weduw(e)(naar)s kwamen regelmatig voor. Dit was niet verrassend, aangezien weduwes een beduidend deel (11, 28%) van de Mechelse bevolking vormden zoals vermeld.¹⁴⁴ De single mannen en vrouwen daarentegen waren een stuk moeilijker vindbaar. Dit wil niet zeggen dat er geen singles waren in Mechelen in de achttiende eeuw, integendeel, want zoals reeds vermeld bedroeg het percentage gehuwden in 1796 30,54%.¹⁴⁵ Dit was echter rechtstreeks afhankelijk van de aard van de bron. Aangezien singles vaak kinderloos bleven, werd er dan ook geen staat van goed opgesteld bij hun overlijden. Toch bleek het niet mogelijk om er twintig per categorie te vinden en zijn de categorieën van single mannen en single vrouwen respectievelijk beperkt tot vijftien en twaalf staten van goed.

Er dient opgemerkt te worden dat, omwille van de vraagstelling die gehanteerd wordt, specifieke casussen uit de Weeskamer opgenomen worden in het bestand en zodus onderzocht worden. Het merendeel van de Weeskamer bestond immers uit gehuwden. Ook weduw(e)(naar)s waren geen uitzondering. Singles daarentegen lieten vaak geen kinderen na en werden dus ook niet opgenomen in de Weeskamer. Uiteraard kunnen we hieruit niet concluderen dat singles geen bezittingen hadden, ze werden gewoon niet opgenomen. De singles die wel aanwezig waren, waren vaak uitzonderingen. Sommigen waren gescheiden, waardoor ze wel kinderen hadden aan wie ze bezittingen konden nalaten. Andere singles waren geestelijken (priester, geestelijke dochter, begijn) die hun bezittingen nalieten aan kinderen van verwanten zoals broers en/of zussen. Er dient dus benadrukt te worden dat deze staten van goed geen dwarsdoorsnede zijn van de toenmalige bevolking, maar geselecteerd werden in functie van de gehanteerde onderzoeksvraag.

---

¹⁴² Single wordt in deze studie gedefinieerd als iemand die bij overlijden niet getrouwd was. Dit konden zowel alleenstaanden zijn die nog nooit getrouwd waren, als mannen of vrouwen die ooit getrouwd waren maar intussen gescheiden waren. Weduwes en weduwnaars worden niet als single beschouwd. Door weduwes en single vrouwen op te splitsen kan het verschil bekeken worden tussen vrouwen die konden terugvallen op hun overleden echtgenoot en vrouwen die er volledig alleen voor stonden.

¹⁴³ Dezelfde methodologische opdeling (gehuwden, singles en weduw(e)(naar)s) werd reeds gehanteerd door Baatsen, De Groot en Sturtewagen in hun casestudy van vijftiende-eeuws Brugge. (Inneke Baatsen, Julie De Groot en Isis Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges: Living Arrangements and Material Culture at the Fringes of Urban Society," in *Single Life and the City 1200 – 1900*, eds. Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015), 181.)

¹⁴⁴ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 148.

¹⁴⁵ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 183.

Tabel 2: Aantal staten van goed per jaar en per burgerlijke staat

Opmaak staat	Gehuwde man	Gehuwde vrouw	Single man	Single vrouw	Weduwe	Weduwnaar
1746		1		1	1	
1747			1		1	2
1749	3	1			1	
1750		1			1	1
1751	1				1	
1752						1
1753		1			1	1
1754		1	1	3		2
1755	2		2	1	1	1
1757		1	1	1		
1758			2	1		1
1759	1	1				
1760				1	1	
1761	1	1				
1762					1	
1763		1	1	1		
1764	1	1				1
1765	1		1		1	
1766			1			
1770			1			
1774			1			
1775	1	1		1		
1777		1				
1778	1					
1779		1		1		
1780	1					
1782		1				
1783	1					
1784						1
1785				1	1	
1786	1	1			1	1
1787		1				
1788					1	
1790		1			1	2
1791			1			1
1792					1	
1793	2	2				1
1794	1				1	2
1795	1				1	
1796		1	2		1	
1797	1				1	2
1798					1	
Totaal	20	20	15	12	20	20

Voor de selectie van de staten, werd een aantal vuistregels gehanteerd. De selectie van de staten op basis van burgerlijke staat en datum van opmaak werd reeds vermeld. Er werd getracht enkel “unieke” huwelijken op te nemen in het databestand, omdat er zich mogelijk een vermenging van het bezit voordeed wanneer er hertrouwd werd, wat de resultaten op basis van burgerlijke staat zou beïnvloeden. Enkel bij de weduw(e)(naar)s werd hiervan afgeweken omdat er anders onvoldoende staten beschikbaar waren. Ter compensatie werd gekeken of het eerste huwelijk voldoende lang geleden was zodat zo weinig mogelijk vermenging met het tweede huwelijk mogelijk was. Bovenstaande tabel geeft weer in welke jaren de onderzochte staten zich situeerden.

3.4 Databank

Aan de hand van een methode-georiënteerde aanpak werden de gegevens uit de staten van goed structureel opgenomen in een databank.¹⁴⁶ Naast huisraad werd de volgende algemene informatie systematisch verwerkt in de databank (indien vermeld in de bron): nummering van de staat in de Weeskamer, datum van opmaak, voornaam en familienaam, geslacht, burgerlijke staat, overlijdensdatum, aantal kinderen, beroep, plaats of parochie en eventuele extra belangrijke opmerkingen. Ook de *baete* en de *lasten* en het algemene totaal werden opgenomen in de databank (slechts een enkel aantal keren werd dit niet vermeld). Hierbij dienen rekenfouten van de griffier in acht genomen te worden. Zo waren er een aantal staten waarbij de eindafrekening niet gelijk was aan de tussenvermelde bedragen.¹⁴⁷

Wat betreft het beroep waren er drie mogelijke scenario's. Soms werd het beroep vermeld in de staat, soms niet. Toch viel het beroep soms af te leiden uit de bezittingen, dan werd het beroep opgenomen als “vermoedelijk”. Er werd bewust gekozen om de voorwerpen die verband houden met het beroep van de overledene apart op te nemen om professioneel materiaal niet te verwarren met private spullen, want het beroep was sterk bepalend voor het materiële bezit van een persoon.¹⁴⁸

3.5 Uitgangspunten

Het onderzoek naar materiële cultuur is geografisch bepaald en erg verschillend. In de Angelsaksische wereld ligt de nadruk op consumptie en de Industriële Revolutie. Onder andere McKendrick en Thirsk behoren tot deze stroming. In Duitsland focust men eerder op lokale verschillen in materiële cultuur en de verspreiding ervan. Hierbij voeren volkskundigen meestal het onderzoek. Franstalig onderzoek legt dan weer de nadruk op mentaliteit. Onder andere Braudel legt deze focus sterk bij de uitdieping van zijn concept “civilisation matérielle”.¹⁴⁹

Ook de voorwerpen zelf zijn niet statisch. De functie en waarde van voorwerpen kunnen sterk variëren in de tijd. Voorbeelden zijn de schoengesp, oorijzer en hemdknoop, dit waren aanvankelijk slechts

---

¹⁴⁶ Voor deze databank, cfr. elektronische bijlage bij deze verhandeling.

¹⁴⁷ Een voorbeeld van een staat van goed waarbij de tussengenoemde bedragen niet overeenstemden met het eindbedrag is die van Maximiliaan Cools (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 154 pagina 139 verso).

¹⁴⁸ Van Koolbergen, “Ontwikkelingen in het boedelinventarisonderzoek,” 254.

¹⁴⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 2-9; Braudel, *Civilization and capitalism*.

gebruiksvoorwerpen maar verwierven de status van “pronkvoorwerp”. Op deze manier verwierf een voorwerp een grotere waarde, wat gepaard ging met een hogere status.¹⁵⁰

Eveneens belangrijk in het onderzoek naar staten van goed is de gehanteerde methodologie. Omwille van de vele beperkingen van de bron valt een kwalitatieve benadering te verkiezen boven een kwantitatief onderzoek van de staten van goed.¹⁵¹ Hoewel er in onderzoek vooral gefocust wordt op het al dan niet voorkomen van enerzijds het aantal voorwerpen in de bronnen en anderzijds het aantal keer van voorkomen, kan het ook zeer nuttig en leerrijk zijn om van bepaalde voorwerpen na te gaan wanneer ze een eerste keer vermeld worden in de bronnen. Dit kan een indicator zijn van de sociaal-economische status van de betrokken persoon door bijvoorbeeld het vroegtijdig voorkomen van het voorwerp.¹⁵²

Het soort voorwerpen is dus soms belangrijker dan het aantal voorwerpen.¹⁵³ Mary Douglas, een Britse antropologe, ziet voorwerpen als aanwijzing voor de sociale en maatschappelijke status van een persoon. Het bezitten van een bepaald voorwerp wees dan op een zekere betekenis en onrechtstreeks ook waarde die het kon hebben voor deze persoon.¹⁵⁴ Blondé waarschuwt bovendien om ook de agency van de voorwerpen zelf in acht te nemen en niet alles aan de handelende consument toe te schrijven.¹⁵⁵ In ditzelfde opzicht wijst Ryckbosch er eveneens op om niet te veel agency aan de actieve consument toe te schrijven, maar ook de context en de economische, culturele, sociale en politieke beperkingen die de voorwerpen met zich meebrachten niet uit het oog te verliezen.¹⁵⁶

Deze verhandeling probeert zo tegemoet te komen aan een van de grote tekortkomingen van het boedelonderzoek. De Franse historicus Robert Muchembled stelt immers dat men de bredere context van de voorwerpen uit het oog verliest door er een kwantitatieve statistische analyse op toe te passen. Door in de databank zowel de burgerlijke staat als het beroep op te nemen wordt geprobeerd om de sociaal-economische situatie mee in de analyse op te nemen.¹⁵⁷ Een voorbeeld hiervan is de staat van goed van Joes Hosselet Dit de Villers, een single man, die allerlei tabakswaar bezat. Indien men deze staat puur kwantitatief analyseert, worden potentieel foutieve conclusies getrokken dat single mannen een voortrekkersrol zouden gespeeld hebben in de consumptierevolutie, aangezien tabak een koloniaal product was dat op het einde van de achttiende eeuw ingang vond. Wanneer deze staat

---

¹⁵⁰ Van Koolbergen, *Materiële cultuur: huisraad, kleding en bedrijfsgereedschap*, 15.

¹⁵¹ M. Boone, “De Gentse staten van goed als bron voor de kennis van de materiële cultuur: mogelijkheden en beperkingen,” in *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, ed. Frank Daelemans (Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988), 54-63; Danneel, “De Brugse wezenboeken,” 37-42.

¹⁵² Weyns, *Volkshuisraad in Vlaanderen*, 13-15.

¹⁵³ Bernauw, “Den Oilsjtersen boedel: van merremet tot veschut,” 35.

¹⁵⁴ Mary Douglas en Baron Isherwood, *The World of Goods* (Londen: Routledge, 1996), 5; Fairchild, “Consumption in Early Modern Europe,” 850-851.

¹⁵⁵ Blondé, “Toe-eigening en de taal der dingen,” 165.

¹⁵⁶ Ryckbosch, “Early modern consumption history,” 79-81.

¹⁵⁷ Blondé, “Toe-eigening en de taal der dingen,” 162; Robert Muchembled, “Luxe et dynamisme social à Douai au 17ieme siècle,” in *Nouvelles approches concernant la culture de l’habitat*, eds. Roland Baetens en Bruno Blondé (Turnhout: Brepols, 1991), 206.

echter in zijn sociaal-economische context bekeken wordt, kan de link gelegd worden met de professionele activiteit van deze man, zijnde tabakshandelaar.¹⁵⁸

Om tekstuele anachronismen te vermijden, werd bewust gekozen om met de originele terminologie uit de staten van goed te werken. Uiteraard worden geen talloze verschillende spellingswijzen door elkaar gebruikt, maar wordt de meest courante gehanteerd. Zo wordt *tafel* opgenomen onder *taefels*. Het vlekkeloos gelijkstellen van oude spellingswijzen aan de huidige, gangbare variant zou immers een stellig anachronisme kunnen creëren. Blondé geeft in zijn bijdrage over het cultuurhistorische aspect van materiële cultuur een voorbeeld. Een schilderij dat vandaag geclassificeerd zou worden als “tafereel met vechtende soldaten” zou in de bedoelbeschrijvingen “landschap” genoemd kunnen worden. Door deze semantische vergissing zal het schilderij volledig fout gecategoriseerd, bestudeerd en beschouwd worden.¹⁵⁹ Om deze structurele fouten te vermijden, worden de oorspronkelijke spellingwijzen gehanteerd.

3.6 Hypothesen voor dit onderzoek

Uiteraard zijn de onderzoeksvragen die in de inleiding aan bod kwamen niet uit de lucht gegrepen, maar gebaseerd op de bestaande literatuur. Op basis van vorige studies kunnen we dus bepaalde hypothesen stellen en resultaten verwachten in deze studie. De effectieve studie zal dan uitwijzen of ze ook kloppen.

3.6.1 Verschillen op basis van burgerlijke staat?

In deze verhandeling wordt onderzocht of er een verschil is in materiële cultuur op basis van burgerlijke staat. Hadden alleenstaanden bijvoorbeeld andere voorwerpen dan weduw(e)(naar)s? Of welke voorwerpen waren aanwezig bij weduw(e)(naar)s, maar niet bij gehuwden?

Op basis van volgende twee studies kunnen we verwachten dat de economische situatie afhangt van de burgerlijke staat, wat gereflecteerd wordt in het bezit. Schmidt, Devos en Blondé wijzen in hun bijdrage op de armoede van alleenstaande vrouwen als genderproblematiek. Omdat mannen meer mogelijkheden hadden op de toenmalige arbeidsmarkt, die zich vooral op mannen richtte, belandde de alleenstaande vrouw sneller in armoede. Er mag echter niet vergeten worden dat dit eveneens met burgerlijke status te maken had.¹⁶⁰ De burgerlijke staat vormde dus een belangrijke factor die het materiële bezit kon beïnvloeden.

Devos, Schmidt en De Groot wijden de financiële moeilijkheden van alleenstaande vrouwen aan de economisch nadelige positie waarin ze zich bevonden. Een voorbeeld hiervan was de tewerkstelling in de dienstensector. Ook de afwezigheid van een echtgenoot en zijn financiële bijdragen versterkten de economisch zwakke positie van de alleenstaande vrouw.¹⁶¹ Toch was er in de vroegmoderne Nederlanden een beduidend verschil tussen singles en weduwes. Voor weduwes was het doorgaans

---

¹⁵⁸ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 165, pagina 46.

¹⁵⁹ Blondé, “Toe-eigening en de taal der dingen,” 164.

¹⁶⁰ Schmidt, Devos en Blondé, “Single and the City: Men and Women Alone,” 7.

¹⁶¹ Devos, Schmidt en De Groot, “Introduction. Unmarried and Unknown,” 8; Schmidt, Devos en Blondé, “Single and the City: Men and Women Alone,” 6.

toegelaten om de ambachtsactiviteit van hun man verder te zetten na zijn dood en waren ze dus minder beperkt in economische activiteit dan singles.¹⁶² Anderzijds waren weduwes en singles niet afhankelijk van hun mannelijke wederhelft en hadden ze dus zelf beslissingsmogelijkheid. Zo konden ze bijvoorbeeld eigenaar zijn van een stuk land of zelf handelscontracten afsluiten.¹⁶³ Dezelfde logica was ook zichtbaar in de woonst. Terwijl weduwes na het overlijden van hun man vaak in dezelfde woning konden blijven en aan het hoofd van het huishouden kwamen te staan, hadden alleenstaanden het heel wat moeilijker om aan het hoofd van het huishouden te komen en het zelfstandig te runnen.¹⁶⁴ Op basis van deze twee studies zouden we dus kunnen verwachten dat singles een slechtere economische situatie hadden dan weduwes, die op hun beurt moesten onderdoen voor gehuwden.

Er is echter zeker geen causaal verband tussen *singleness* en financiële moeilijkheden. In een casestudy van de vijftiende-eeuwse Brugse materiële cultuur concluderen Baatsen, De Groot en Sturtewagen dat alleenstaand zijn niet noodzakelijk tot een armere levensstijl leidde. Alleenstaanden situeerden zich in alle klassen van de maatschappij. Onderlinge verschillen in rijkdom binnen de groep van alleenstaanden waren vooral verklaarbaar door persoonlijke verdienste en rijkdom.¹⁶⁵

Bernauw bestudeerde materiële cultuur en burgerlijke staat in achttiende-eeuws Aalst. Via het berekenen van de *baete* per bevolkingsgroep komt zij tot de conclusie dat de welvaart van de gehuwde mannen daalde in de loop van de achttiende eeuw. De gehuwde vrouwen daarentegen waren het meest welvarend van alle bevolkingsgroepen. De weduwes verrijkten zich doorheen de achttiende eeuw merkbaar. De bevolkingsgroep die er het slechtst voorstond waren de mannen, respectievelijk de single mannen in de eerste helft van de achttiende eeuw en de gehuwde mannen in de tweede helft.¹⁶⁶ Op basis van deze studie kunnen we afleiden dat niet alleen *singleness* een invloed had op de materiële bezittingen, maar dat ook de positie van gehuwden en weduw(e)(naar)s varieerde.

3.6.2 Verschillen op basis van geslacht?

Hoewel de burgerlijke staat centraal staat, mag de invloed van geslacht niet uit het oog verloren worden. Mannen en vrouwen worden immers een andere rol toegedicht met betrekking tot consumptie. Daarom worden de drie vormen van burgerlijke staat ook opgesplitst op basis van geslacht om geen vertekende resultaten te verkrijgen.

McKendrick stelt dat vrouwen een cruciale rol speelden in de consumptierevolutie, omdat zij het meest te maken kregen met de consumptie van het huishouden en de huishoudelijke voorwerpen.¹⁶⁷ Volgens

---

¹⁶² Schmidt, Devos en Blondé, "Single and the City: Men and Women Alone," 6; Weatherill, "A possession of one's own," 148.

¹⁶³ Devos, Schmidt en De Groot, "Introduction. Unmarried and Unknown," 9-10; David Hussey en Margaret Ponsonby, "Single People and the Material Culture of the English Urban Home in the Long Eighteenth Century," in *Single Life and the City 1200 – 1900*, eds. Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015), 205.

¹⁶⁴ Amy Froide, *Never married: Singlewomen in Early Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 17-19.

¹⁶⁵ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 179-195 en 197-198.

¹⁶⁶ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 36 en 89.

¹⁶⁷ McKendrick, "The Consumer Revolution of Eighteenth Century England," 21-22.

Sarti was er een andere manier van consumeren tussen mannen en vrouwen omwille van de verschillende huishoudelijke functies. Vrouwen waren veel persoonlijker gebonden aan spullen omwille van hun grote aanwezigheid in het huishouden. Deze huishoudelijke voorwerpen werden eveneens gebruikt voor sociale positionering en persoonlijke ontwikkeling.¹⁶⁸

Ook Weatherill stelt dat verschillen in materiële cultuur tussen mannen en vrouwen het gevolg waren van “differing roles within different kinds of households in different places” en de dominante positie van de man, gezien mannen en vrouwen een andere achtergrond kenden qua onderwijs en tewerkstelling.¹⁶⁹ Berg ijvert daarom voor een studie waarin de actieve rol van de man in de consumptie evenzeer wordt bestudeerd en gewaardeerd, zodat de allesbepalende rol van de vrouw genuanceerd kan worden.¹⁷⁰ De literatuur geeft in elk geval aan dat mannen en vrouwen een andere houding hadden tegenover het materiële bezit en dat dit zich reflecteerde in de huisraad.

Bovendien kan ook de economisch-demografische situatie invloed hebben op de materiële cultuur. Zo kampte Mechelen met een vrouwenoverschot. Annelies Van Bauwel, die het achttiende-eeuwse Gent bestudeerde, merkte een sociale polarisatie van extreme verrijking en verarming op. Vooral weduwes bevonden zich in de armste klasse, terwijl de weduwnaars zich overwegend in de topgroep situeerden. Ze verklaart dit door “het vrouwelijk overschot waarmee Gent tegen het einde van de achttiende eeuw te kampen had”.¹⁷¹ Op basis van deze studie kunnen we verwachten dat de vrouwen in Mechelen minder bezaten dan mannen.

Ook de juridische situatie wijst mogelijke verschillen aan tussen mannen en vrouwen. In Mechelen was het stelsel der gemeenschap van goederen in zwang. In de costuimen was echter een gendergebaseerd voorrecht opgenomen bij overlijden van een van beide partners. De man mocht zijn wapens behouden en de vrouw haar kledij en/of juwelen.¹⁷² Uit de costuimen blijkt dus een wettelijke verankering van een verschillende materiële cultuur op basis van geslacht. Op basis van de bovenvermelde studies kan een verschillende materiële cultuur bij gehuwde mannen, gehuwde vrouwen, single mannen, single vrouwen, weduwes en weduwnaars verwacht worden.

---

¹⁶⁸ Sarti, *Thuis in Europa*, 285-289.

¹⁶⁹ Weatherill, “A possession of one’s own,” 132-136 en 155-156.

¹⁷⁰ Maxine Berg, “Consumption in eighteenth- and early nineteenth-century Britain,” 369-379, 381-383 en 386-387.

¹⁷¹ Van Bauwel, “Subcultuur of traditioneel patroon,” 133-136.

¹⁷² Installé, “Consuetudo pro lege servatur,” 84-85.

Deel II: Materiële cultuur

Na het eerste deel, waarin een overzicht werd gegeven van de literatuur en vervolgens de context van Mechelen in de achttiende eeuw, de staten van goed en de gehanteerde methodologie werden toegelicht, zal nu concreet worden ingegaan op de materiële cultuur. Dit tweede deel bestaat uit twee hoofdstukken, een eerste hoofdstuk over het vermogen en een tweede hoofdstuk over huisraad.

In de staten van goed werd allerlei informatie vermeld over het vermogen van de overledene. Iedere staat gaf een overzicht van de *baete* en *lasten* van de overledene, wat leidde tot het algemeen saldo, maar ook het onroerende bezit (huizen, gronden) werd vermeld, net als de gewassen op het land en dieren. Deze indicatoren van het vermogen worden bestudeerd in het eerste hoofdstuk.

In het tweede hoofdstuk zal dieper worden ingegaan op de huisraad. In de staten van goed werden de goederen die bevonden zijn in de woonst opgesomd. Hoewel dit geen exhaustieve oplijsting is, kan er waardevolle informatie uit gehaald worden. Dit tweede hoofdstuk bestaat uit verschillende categorieën om het overzicht te bewaren.

Hoofdstuk 4: Vermogen

In dit hoofdstuk wordt het vermogen bekeken, aangezien hier grote onderlinge verschillen in waren die bepalend waren voor de aanwezige huisraad. Eerst wordt het algemeen saldo geanalyseerd, net als de *baete* en *lasten*, maar ook het meubilaire saldo. Vervolgens worden de contante penningen onder de loep genomen. Ten slotte worden overige indicatoren van vermogen bekeken, zoals onroerende goederen, gewassen en werktuigen op het land, en dieren. Alle tabellen en grafieken die in dit hoofdstuk aan bod komen, werden gemaakt op basis van de databank van de onderzochte staten van goed.¹⁷³

4.1 Vermogen

4.1.1 Algemeen saldo

Op het einde van de staten van goed werd telkens de som gemaakt van de totale *baete* en totale *lasten*. Dit resulteerde in het algemeen saldo. Het gemiddelde van het algemeen saldo van alle onderzochte staten van goed was 1231 gulden, 7 stuivers en 1 oord als gemiddeld vermogen. De mediaan was echter 478 gulden en 8 stuivers. Er waren dus een aantal staten van goed met een zeer hoog algemeen saldo die het gemiddelde sterk naar boven trokken.¹⁷⁴

Het is eveneens interessant om het algemeen saldo per bevolkingsgroep te bekijken. Zo was het algemeen saldo van de weduwes beduidend hoger dan de andere bevolkingsgroepen. Ook de gehuwden hadden een mooi algemeen saldo. De single mannen bengelden achteraan met een zeer beperkt algemeen saldo.

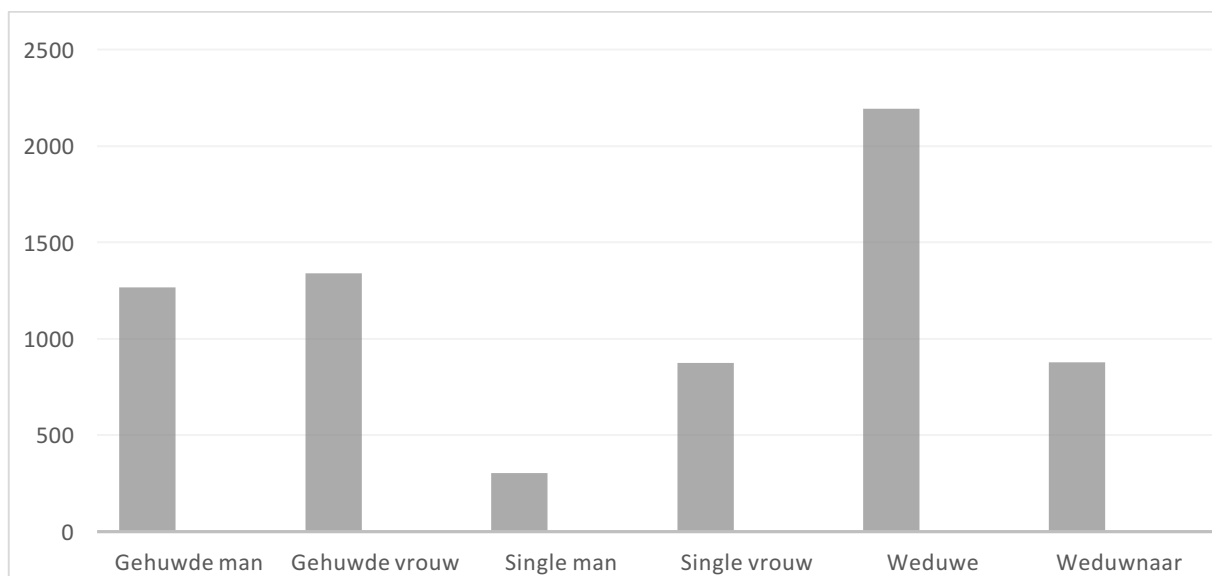
Tabel 3: Gemiddeld algemeen saldo per burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Algemeen saldo
Gehuwde man	1266 gulden, 8 stuivers en 2 oorden
Gehuwde vrouw	1338 gulden, 8 stuivers en 1 oord
Single man	304 gulden, 8 stuivers en 1 oord
Single vrouw	875 gulden, 5 stuivers en 1 oord
Weduwe	2194 gulden, 9 stuivers, 2 oorden
Weduwnaar	877 gulden, 5 stuivers en 1 oord

---

¹⁷³ Cfr. bibliografie.

¹⁷⁴ Maria Schoelmeesters, een gehuwde vrouw, met een vermogen van 17616 gulden, 9 stuivers en drie oorden (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 153, pagina 59 verso); Catharina Gattoye, een weduwe, met een vermogen van 11974 gulden, 19 stuivers en 1 oord (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 153, pagina 123); Frans Johannes Cornelius Wauters, een gehuwde man, met een vermogen van 11700 gulden, 13 stuivers en 2 oorden (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 162, pagina 57); Marie Den Boeck, een weduwe, met een vermogen van 11883 gulden, 2 stuivers en 0 oorden (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 204, pagina 27).

Grafiek 2: Gemiddeld algemeen saldo per burgerlijke staat

Schelstraete, Kintaert en De Ruyck gebruiken het algemeen saldo om de bevolking in te delen in vijf vermogensklassen: minder dan 0, 0-49, 50-249, 250-999, 1000 pond en meer.¹⁷⁵ Omgerekend naar gulden en toegepast op de onderzochte staten van goed, leidt dit tot onderstaande verdeling (zie tabel 4).¹⁷⁶ Bij drie staten werden zowel de *baete* en de *lasten* als het algemene saldo niet vermeld (“niet weergegeven”). Acht personen overleden met schulden, zelfs na het verkopen van hun meubels en dergelijke bedroeg hun saldo minder dan nul gulden. Het merendeel, respectievelijk 34 en 41 staten, bevond zich in de tweede en derde vermogensklasse. Eén gehuwde man, één gehuwde vrouw en twee weduves bevonden zich in de topgroep, de vijfde vermogensklasse. Ook bij Schelstraete, Kintaert en De Ruyck bevonden de meesten zich in de tweede, derde en vierde klasse. Gezien dezelfde grenzen gehanteerd werden voor deze vermogensklassen, situeerde de welvaart in Mechelen zich op een gelijkaardig niveau als die in het Land van Nevele.¹⁷⁷

Tabel 4: Aantal staten van goed, gegroepeerd per burgerlijke staat, per vermogensklasse

Burgerlijke staat	Vermogens klasse 1 (≤ 0)	Vermogens klasse 2 (0-299)	Vermogens klasse 3 (300-1499)	Vermogens klasse 4 (1500-5999)	Vermogens klasse 5 (≥ 6000)	Niet weergegeven
Gehuwde man		5	12	2	1	
Gehuwde vrouw	1	8	8	2	1	
Single man	2	6	4			2
Single vrouw	1	4	3	3		1
Weduwe	1	4	9	4	2	
Weduwnaar	3	7	5	5		
Totaal	8	34	41	16	4	3

¹⁷⁵ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 78.

¹⁷⁶ “Numismatiek,” *Familiegeschiedenis*, geraadpleegd 07.04.2018, <https://familiegeschiedenis.be/hulpwetenschappen/numismatiek>.

¹⁷⁷ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 78 en 98.

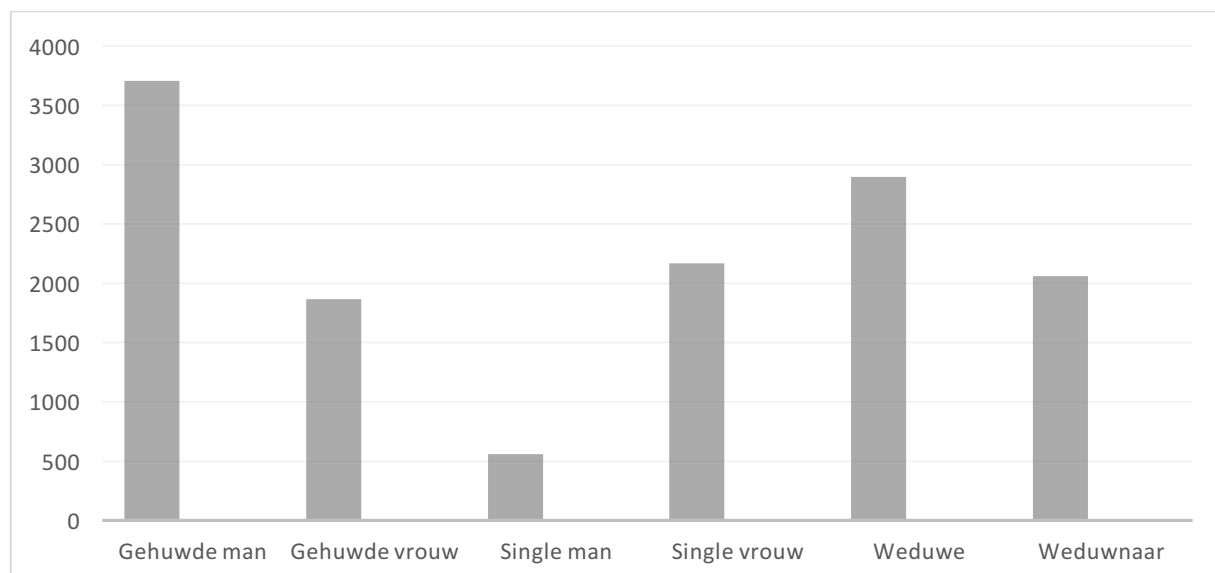
4.1.2 Baete

Zowel Ineke Jonckheere, in haar verhandeling over consumptiegedrag in het Land van Wijnendaele, als Bernauw gebruiken echter de *baete* als uitgangspunt omdat het algemene saldo vertekend kan zijn. Ze beschouwen de *baete* als meer representatief voor de welvaart. De redenering is dat iemand met een algemeen saldo van 100 gulden, bestaande uit 1000 gulden *baete* en 900 gulden *lasten*, een rijkelijkere levensstijl zal gehad hebben dan iemand met een algemeen saldo van 100 gulden, dat echter bestond uit 110 gulden *baete* en 10 gulden *lasten*.¹⁷⁸ Het gemiddelde van louter de *baete* in de onderzochte staten van goed bedroeg 2342 gulden, 8 stuivers en 1 oord. De mediaan bedroeg 865 gulden, 3 stuivers en 2 oorden. Ook hier trokken dus de vier rijkste staten van goed het gemiddelde sterk naar boven.

De *baete* vertoonden echter andere tendenzen dan het algemeen saldo. De gehuwde mannen hadden de hoogste *baete*, gevolgd door de weduwes, die het hoogste algemeen saldo hadden. De single vrouwen, weduwnaars en gehuwde vrouwen vormden de middenmoot met een *baete* rond de 2000 gulden. De single mannen stonden op de laatste plaats met een beperkte *baete*.

Tabel 5: Gemiddelde *baete* per burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Baete
Gehuwde man	3708 gulden, 9 stuivers en 1 oord
Gehuwde vrouw	1866 gulden, 10 stuivers en 1 oord
Single man	562 gulden, 6 stuivers en 2 oorden
Single vrouw	2170 gulden, 9 stuivers en 2 oorden
Weduwe	2897 gulden, 8 stuivers en 2 oorden
Weduwnaar	2060 gulden, 8 stuivers en 1 oord

Grafiek 3: Gemiddelde *baete* per burgerlijke staat

¹⁷⁸ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 27-29; Ineke Jonckheere, "Boer zkt comfort: studie van het consumptiegedrag in relatie tot de levenscyclus in het land van Wijnendaele in de 18e eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2005), 17.

In Gent bedroeg het gemiddelde van de *baete* 405 pond.¹⁷⁹ Dit kwam neer op 2430 gulden en leunde zeer sterk aan bij het Mechelse gemiddelde van 2342 gulden.¹⁸⁰ Mechelen had dus een gelijkaardige welvaart als Gent wat betreft de *baete* in de achttiende eeuw. In Roeselare bezat de meerderheid (59%) tussen de 300 en 4500 gulden.¹⁸¹ In Mechelen bedroeg dit 67%.¹⁸² De welvaart was dus gelijkaardig in Roeselare als in Mechelen voor de meerderheid van de bevolking. Het gemiddelde van de *baete* in Aalst bedroeg 2693 gulden in de eerste helft van de achttiende eeuw en 1601 gulden in de tweede helft van de achttiende eeuw. Het gemiddelde in Mechelen bedroeg 2342 gulden en was dus grotendeels gelijk aan het gemiddelde in Aalst in de eerste helft van de achttiende eeuw.¹⁸³

Bernauw analyseerde de resultaten bovendien op basis van burgerlijke staat. Doorheen de hele achttiende eeuw hadden de gehuwde vrouwen de hoogste *baete*, 5813 gulden in de eerste helft en 3120 gulden in de tweede helft van de achttiende eeuw. In Mechelen echter waren de *baete* van de gehuwde vrouwen helemaal niet zo hoog. Zij bezaten minder dan de single vrouwen en de weduw(e)(naar)s.¹⁸⁴ De gehuwde mannen hadden in Aalst een eerder laag bedrag van *baete*. De gemiddelde *baete* van de gehuwde mannen daalde doorheen de achttiende eeuw van ca. 2000 gulden naar 802 gulden. Dit staat sterk in contrast met de bevindingen voor achttiende-eeuws Mechelen waar de gehuwde mannen de hoogste *baete* hadden.¹⁸⁵

De *baete* van de weduwes in Aalst waren beperkt in het begin van de achttiende eeuw, maar groeiden flink aan in de tweede helft van de achttiende eeuw, tot ca. 2500 gulden. Dit lag in dezelfde orde grootte als de 2897 gulden die de weduwes in Mechelen gemiddeld bezaten. De gemiddelde *baete* van de weduwnaars in Aalst daalde dan weer doorheen de achttiende eeuw van ca. 4500 gulden naar ca. 1250 gulden. In Mechelen vormden de weduwnaars eerder de middenmoot.¹⁸⁶

De *baete* van de singles in Aalst lagen telkens aan de lage kant. Vooral de single mannen hadden weinig *baete* in de eerste helft van de achttiende eeuw. Dit sloot aan bij de Mechelse situatie waar de single mannen het minst bezaten. In Aalst was er echter geen groot verschil met de overige bevolkingsgroepen, in Mechelen was het verschil beduidend groter.¹⁸⁷

---

¹⁷⁹ Josephine Pisters, "Eenvoud en luxe binnenshuis: studie van Gentse interieurs uit de 18e eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1983), 33-35.

¹⁸⁰ "Numismatiek."

¹⁸¹ Deze cijfers komen uit het onderzoek van Barbara Depla. Zij hanteerde vijf vermogensklassen op basis van de *baete* waarbij 59% van de onderzochte staten van goed zich in klasse 2 (51- 100 pond), klasse 3 (101-300 pond) en klasse 4 (301-750 pond) bevond. (Depla, "De consumptierevolutie in de Nieuwe Tijd," 40.) Omgerekend omvatten deze klassen respectievelijk 301-600 gulden, 601-1800 gulden en 1801-4500 gulden. De meerderheid bezat dus tussen de 301 en 4500 gulden. ("Numismatiek.")

¹⁸² 67% van de onderzochte Mechelse staten bevond zich in vermogensklasse 2 (301-600 gulden), vermogensklasse 3 (601-1800 gulden) en vermogensklasse 4 (1801-4500 gulden) van het onderzoek van Depla.

¹⁸³ Bernauw, "Den Oilsjtjersens boedel: van merremit tot veschut," 27-28.

¹⁸⁴ Bernauw, "Den Oilsjtjersens boedel: van merremit tot veschut," 27-28.

¹⁸⁵ Bernauw, "Den Oilsjtjersens boedel: van merremit tot veschut," 27-28.

¹⁸⁶ Bernauw, "Den Oilsjtjersens boedel: van merremit tot veschut," 27-28.

¹⁸⁷ Bernauw, "Den Oilsjtjersens boedel: van merremit tot veschut," 27-28.

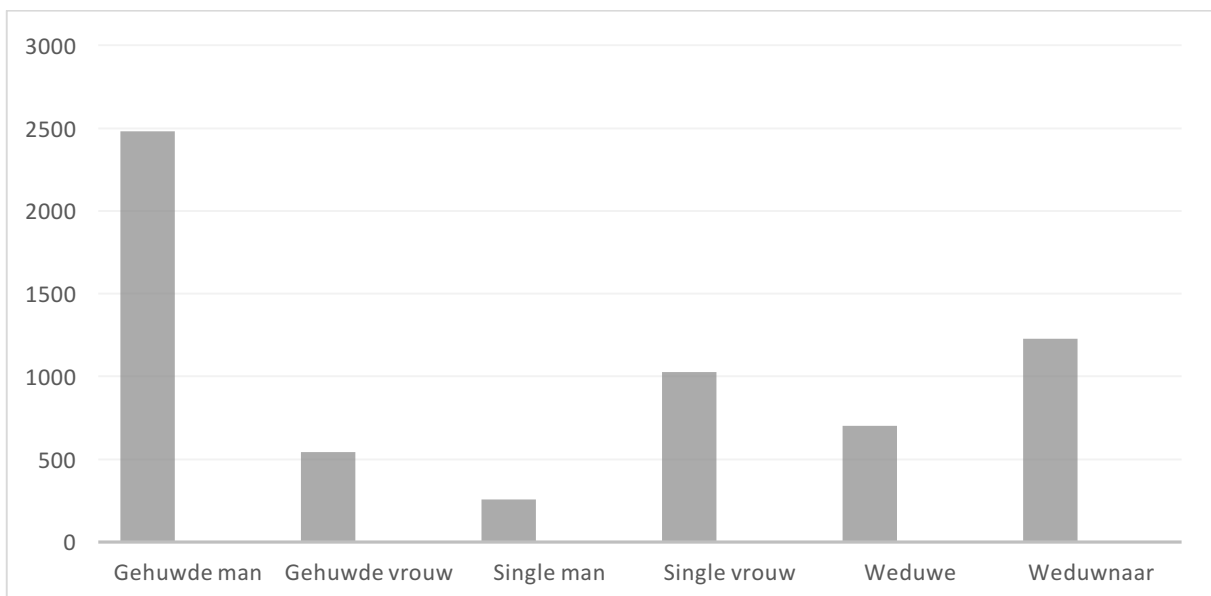
4.1.3 Lasten

De *baete* gingen hand in hand met de *lasten*, aangezien de schulden afgelost dienden te worden in de staat van goed. Deze *lasten* werden dan ook afgetrokken van de *baete*, om het algemeen saldo te bekomen. In de onderzochte staten van goed waren er acht huishoudens die overleden met schulden. Hun algemeen saldo bestond uit *meer lasten dan baete*. Dit betrof een gehuwde vrouw, een single man, een single vrouw, een weduwe en drie weduwnaars. Er was dus geen patroon zichtbaar op basis van burgerlijke staat.

De gemiddelde *lasten* per burgerlijke staat vertoonden ongeveer dezelfde tendenzen als bij de *baete*, behalve voor de gehuwde vrouwen en weduwes. Zij hebben beduidend minder *lasten* tegenover hun hogere bedrag van *baete*. De gehuwde mannen hadden een hoog bedrag van *lasten*. Hun *lasten* waren dus in verhouding met de hoge *baete* die bij hen aangetroffen werden. De *lasten* van de single vrouwen en weduwnaars waren gemiddeld. Dit kwam overeen met hun *baete* waar ze eveneens de middenmoot vormden. De *lasten* van de single mannen waren zeer laag. Dit was te verwachten op basis van de lage *baete*.

Tabel 6: Gemiddelde *lasten* per burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Lasten
Gehuwde man	2481 gulden, 8 stuivers en 1 oord
Gehuwde vrouw	545 gulden, 9 stuivers en 1 oord
Single man	258 gulden, 11 stuivers en 1 oorden
Single vrouw	1025 gulden, 9 stuivers en 1 oorden
Weduwe	703 gulden, 10 stuivers en 1 oorden
Weduwnaar	1229 gulden, 8 stuivers en 1 oord

Grafiek 4: Gemiddelde *lasten* per burgerlijke staat

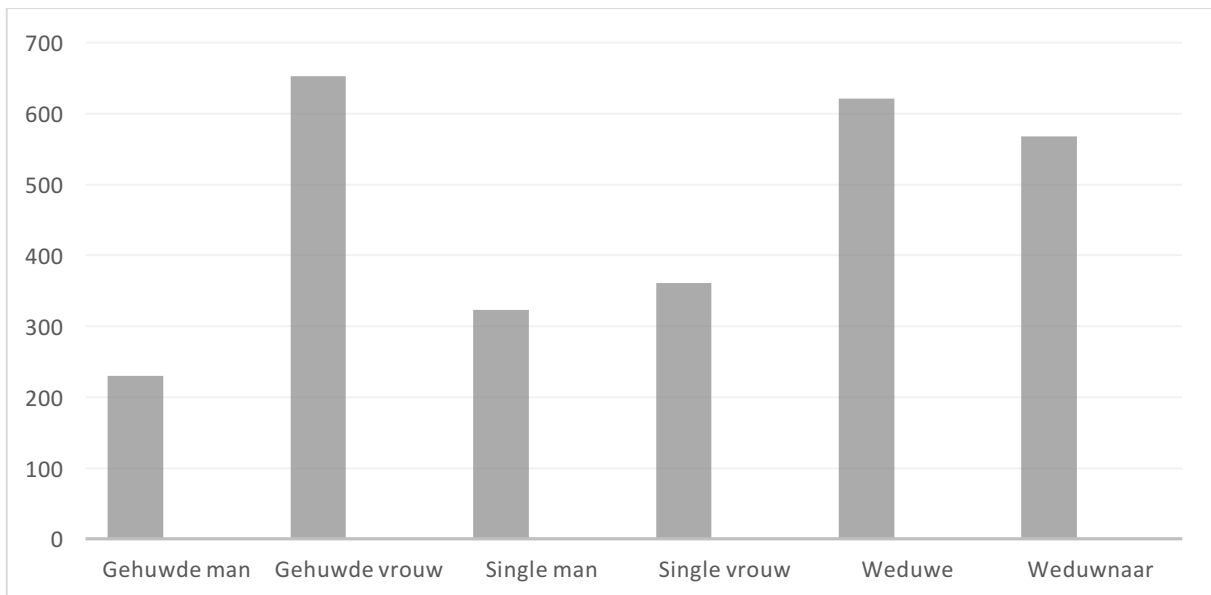
4.1.4 Meubilair saldo

Meubels worden ook gebruikt als indicator voor het vermogen.¹⁸⁸ In de meerderheid van de Mechelse staten van goed (73%) werden meubels of *meubilaire effecten* vernoemd, die vaak voordien openbaar verkocht waren.¹⁸⁹ Wanneer dit niet vermeld werd, kon dit betekenen dat er ofwel geen meubels aanwezig waren, ofwel dat de waarde van de meubels zo laag was dat ze niet werden opgenomen. Het gemiddelde van de meubilaire waarde die werd vermeld in de staten van goed bedroeg 470 gulden, 8 stuivers en 1 oord. De mediaan was 402 gulden en 1 stuiver.

Hier manifesteren zich opnieuw andere verhoudingen. Terwijl de gehuwde vrouwen bij het algemene saldo en de *baete* eerder in het midden gesitueerd waren, bezaten ze wel de hoogste meubilaire waarde. De weduwes deden het opnieuw goed, net als bij het algemene saldo en de *baete*. De singles hadden een eerder lage meubilaire waarde die zich ergens tussen 300 en 400 gulden situeerde. De gehuwde mannen ten slotte hadden de laagste meubilaire waarde, 230 gulden.

Tabel 7: Gemiddelde meubilaire waarde per burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Meubilaire waarde
Gehuwde man	230 gulden, 7 stuivers en 0 oorden
Gehuwde vrouw	653 gulden, 7 stuivers en 2 oorden
Single man	323 gulden, 7 stuivers en 1 oord
Single vrouw	361 gulden, 11 stuivers en 1 oord
Weduwe	621 gulden, 12 stuivers en 1 oord
Weduwnaar	568 gulden, 6 stuivers en 1 oord

Grafiek 5: Gemiddelde meubilaire waarde per burgerlijke staat

¹⁸⁸ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 78; Weatherill, "A possession of one's own," 152.

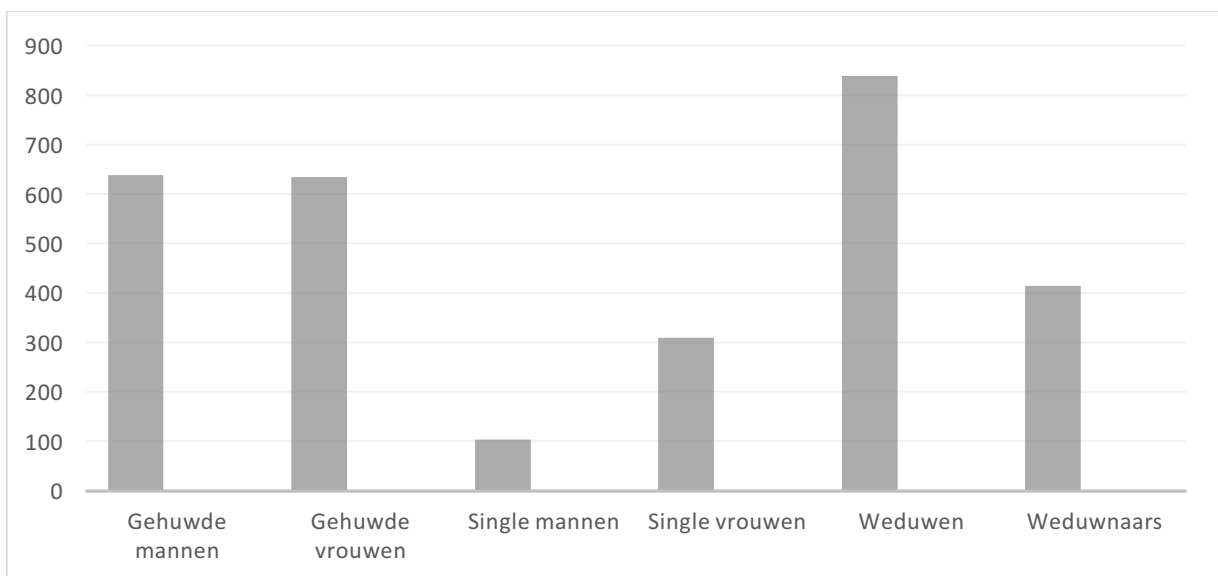
¹⁸⁹ De verkoop van deze goederen mocht enkel openbaar gebeuren met toestemming van de weesmeesters en in aanwezigheid van een oude *cleercoper*. De opbrengsten moesten vervolgens gemeld worden aan de Weeskamer, vandaar de nadrukkelijke vermelding in de staten. (Installé, "Consuetudo pro lege servatur," 68-69.)

4.2 Contante penningen

In 75 van de onderzochte staten van goed (71%) werden contante penningen vermeld. In drie van deze staten van goed ging het louter om de term *contante penningen* zonder een vermelding van de concrete waarde. Er mag niet vergeten worden dat de staten van goed niet altijd volledig waren. Zo werd er in sommige gevallen geld ontvreemd voor het opmaken van de staten van goed, maar het kon even goed dat niet alle contante bezittingen werden teruggevonden.¹⁹⁰ Toch is dit een zeer hoog percentage, vergeleken met het platteland in het onderzoek naar krediet en de rurale economie in Vlaanderen van Thijs Lambrecht, verbonden aan de Universiteit Gent. Op het platteland werd geld gebruikt om de waarde vast te leggen, maar vaak werd er eerder onderling geruild zonder gelduitwisseling. In de stad daarentegen werd wel geld gebruikt.¹⁹¹

Tabel 8: Gemiddelde van contante penningen per burgerlijke staat

Burgerlijke staat	Contante penningen
Gehuwde man	638 gulden, 4 stuivers en 1 oord
Gehuwde vrouw	635 gulden, 7 stuivers en 0 oorden
Single man	104 gulden, 6 stuivers en 1 oord
Single vrouw	310 gulden, 5 stuivers en 1 oord
Weduwe	839 gulden, 5 stuivers en 1 oord
Weduwnaar	415 gulden, 3 stuivers en 0 oorden

Grafiek 6: Gemiddelde van contante penningen per burgerlijke staat

Het gemiddelde van de contante penningen bedroeg 519 gulden, 5 stuivers en 1 oord. Er waren echter 61 staten van goed met een bedrag van contante penningen onder de 1000 gulden en 11 staten van goed met een bedrag boven de 1000 gulden. Deze laatste elf trokken het gemiddelde beduidend naar boven. Het gemiddelde per burgerlijke staat toont duidelijke nuances bij dit algemene gemiddelde. Zo

¹⁹⁰ Thijs Lambrecht, "Krediet en de rurale economie in Vlaanderen tijdens de 18de eeuw" (PhD diss., Universiteit Gent, 2007), 92.

¹⁹¹ Lambrecht, "Krediet en de rurale economie," 91, 94 en 97.

hadden de weduwes een heel hoog bedrag van contante penningen (wel 839 gulden). De gehuwden deelden de tweede plaats (met ongeveer 630 gulden). De single mannen hadden beduidend minder contante penningen dan de andere bevolkingsgroepen met een bedrag van slechts 104 gulden.

Tabel 9: Muntstukken per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20) ¹⁹²	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Schellingen	0	0	1	1	0	0
Gouden schellinck	0	0	0	0	1	0
Dobbele ende enkele schellingen	0	0	0	0	0	1
Dobbele schellingen	0	0	1	0	0	0
Stuivers	0	0	1	0	1	0
Halve stuivers	0	0	0	0	1	0
Silvere penningen	0	0	0	0	1	0
Oorden	0	0	1	0	0	0
Ducaton	1	0	1	1	1	0
Gouden ducaten	0	0	0	0	1	0
Nieuwe ducaten	0	0	0	0	1	0
Oude ducaten	0	0	0	0	1	0
Pattacons	1	0	0	0	1	0
Albertinen	0	0	0	1	0	0
Dobbel soeverijne	1	0	0	2	0	0
Roosen nobel	0	0	0	1	1	0
Groote goute stucken	0	0	0	0	1	0
Croonen	0	0	3	1	0	0
Halve nieuwe croonen	0	0	0	0	0	1
Quartiens van halve nieuwe croonen	0	0	0	0	0	1
Nieuwe keyzerskroonen	0	0	0	0	0	1
Nieuwe croonen	0	0	0	0	1	1
Hollantsche pattacons	1	0	0	0	0	0
Hollants stuck silver	0	0	1	0	0	0
Hollandsche dubbeltiens	0	0	0	0	1	0
Fransche croonen	1	0	0	1	1	1
Halve Fransche croonen	0	0	0	0	0	1
Gouden louisen	0	0	0	0	1	1
Spaensche pistolen	0	0	0	1	0	0
Guinëen	0	0	0	1	1	0
Carambolen	0	0	0	0	1	0

¹⁹² Er wordt telkens weergegeven hoeveel van de onderzochte huishoudens per burgerlijke staat een voorwerp bezaten. In de kolomtitels wordt tussen de haakjes telkens het totaal aantal onderzochte staten van goed per burgerlijke staat vermeld.

Dobbele carambols	0	0	0	1	0	0
Oortiens	0	0	1	0	1	0
Klijne specien	0	0	0	1	2	0
Silvere specien	1	0	0	0	0	0
Dick silver stuck	0	0	0	0	1	0

In de staten van goed werden de contante penningen vermeld in gulden, stuivers en oorden. Toch werd soms bij het opsommen van de huisraad vermeld welke specifieke muntstukken aanwezig waren. Er waren in de achttiende eeuw twee munten gangbaar. Er was het pond Vlaams, bestaande uit 20 schellingen en 240 groten. Er was ook de gulden, bestaande uit 20 stuivers en 240 penningen, waarbij een stuiver bestond uit vier oorden en een oord op zijn beurt uit twaalf mijten. Dit waren muntstukken die de nominale waarde weergaven.¹⁹³ Dat deze muntstukken voorkwamen in de staten van goed mag dan ook niet verbazen. Bij de gehuwden waren ze totaal afwezig, maar bij de singles en weduw(e)(naar)s waren ze wel aanwezig.

In de vroegmoderne tijd waren zeker niet alle munten rekenmunten. Andere gangbare munten waren bijvoorbeeld de ducaton en de patacon. Deze munten waren wel aanwezig bij de gehuwde mannen, maar dan weer afwezig bij de gehuwde vrouwen en weduwnaars. De gouden albertijn was minder algemeen, maar toch ook aanwezig bij een single vrouw. Over het algemeen waren muntstukken voornamelijk van zilver. Goud kwam minder vaak voor als materiaal voor muntstukken. Andere gouden muntstukken waren echter onder andere de *dobbel soeverijne* die voorkwam bij een gehuwde man en twee single vrouwen of de *roosen nobel* bij een single vrouw en weduwe. Er werden ook *grote goute stucken* vermeld bij een weduwe. *Croonen* konden zowel uit goud als uit zilver bestaan en kwamen voor bij singles en weduw(e)(naar)s.¹⁹⁴

Er waren ook vaak vreemde munten aanwezig, bijvoorbeeld uit Frankrijk of Holland, aangezien het een open economie was waarin (buitenlandse) handel een cruciale rol vervulde. Verder zorgden ook oorlogen voor een invoer van buitenlandse munten, bijvoorbeeld de Hollandse ducatonen en patacons bij de Hollandse oorlog.¹⁹⁵ Deze buitenlandse munten kwamen in elke bevolkingsgroep voor, behalve bij de gehuwde vrouwen. Ten slotte werden nog *guinëen* en *carambols* genoteerd bij de single vrouwen en weduwes, en werd er een aantal algemene termen vermeld, zoals *oortiens* en *klijne specien*. Over het algemeen kwamen de muntsoorten dus overwegend terug bij weduw(e)(naar)s, maar ook bij de singles.

¹⁹³ Valéry Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden* (Brussel: Paleis der Academiën, 1957), 5.

¹⁹⁴ Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, 6-7 en 319-321; "Rozenobel," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

¹⁹⁵ Lambrecht, "Krediet en de rurale economie," 88; Janssens, *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*, 7-8 en 15.

4.3 Overige indicatoren van vermogen

Niet alleen het algemeen saldo en de contante penningen bepaalden het vermogen. Ook de onroerende goederen, bezittingen op het land en dieren droegen bij tot het vermogen in de vroegmoderne tijd.

4.3.1 Onroerende goederen

Tabel 10: Woonsten per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Huys	11	7	3	7	9	10
Gronde	7	4	1	3	7	8
Toebehoorten	7	4	2	3	8	7
Huyshuere	8	5	7	5	5	11
Camerhuere	2	0	0	1	1	0
Baracke	1	2	1	0	3	2
Hofstede	0	2	1	2	3	1
Huere van een hoeve	1	0	0	0	0	0

De meest voorkomende vermelding van onroerende goederen betrof *huys, gronde ende toebehoorten*. Een *huys* was aanwezig in 47 staten. *Gronde ende toebehoorten* liepen grotendeels parallel en waren aanwezig in 30 à 31 staten. Hoewel het meestal om één *huys* ging waar men in woonde, bezaten sommigen meer dan één huis. Jan Baptist Keynooge bijvoorbeeld bezat wel 22 huizen en 16 *gronden ende toebehoorten*.¹⁹⁶ Niet iedereen bezat echter een *huys* en sommigen moesten dan ook een huis huren. Dit was het geval bij 41 staten van goed. Anderen, in totaal vier huishoudens, huurden slechts een *camer*.

Hoewel alleenstaanden soms dienden samen te wonen omdat ze zich geen huis konden veroorloven, moesten de single vrouwen in achttiende-eeuws Mechelen niet onderdoen voor de gehuwden en weduw(e)naar(s) qua huizenbezit.¹⁹⁷ Het huizenbezit van singles werd dus niet gedetermineerd door hun burgerlijke staat. Gegoede singles konden zeker op zichzelf wonen.¹⁹⁸

Een *baracke* diende ook als woning. In Mechelen waren er 377 barakken in 1796. Deze barakken situeerden zich allemaal binnen de stadsmuren, hoewel slechts één onderzochte staat van goed dit bevestigde. Isabella De West, een weduwe, bezat één *baracke* en woonde *binnen dese stadt*.¹⁹⁹ Hoewel in de barakken meestal eerder arme mensen woonden, hadden drie mensen uit de eerste, tweede en derde vermogensklasse een *baracke*, maar bezaten ook zes mensen uit de vierde en vijfde

¹⁹⁶ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 160, pagina 17.

¹⁹⁷ Nele Provoost, "Genegenheid tussen vier muren. Informele contacten en sociale relaties van alleenstaande vrouwen in testamenten (Lier, 1670-1755)," *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 7, nr. 3 (2010): 18-19.

¹⁹⁸ Devos, Schmidt en De Groot, "Introduction. Unmarried and Unknown," 13.

¹⁹⁹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 172, pagina 35 verso.

vermogensklasse een *baracke*. Aangezien bijna iedereen, mits één uitzondering, naast de *baracke* nog huizen bezat, woonden ze vermoedelijk niet zelf in de *baracke* of diende het niet als primaire woning.²⁰⁰ *Hofstede* en *hoeve* waren boerderijen, die eveneens fungeerden als huis, meestal op het platteland, en kwamen in elke bevolkingsgroep voor.²⁰¹ Toch waren hofsteden ook aanwezig *binnen dese stad*.²⁰²

Tabel 11: Overige stukken land per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Stuck landt	6	7	1	7	6	5
Huere van een stuck landt	4	6	3	4	6	4
Bempdeken gras	1	0	1	1	0	0
Bempt	1	0	0	1	1	1
Huere van een bempt	2	0	0	1	2	1
Bosch	2	2	0	2	1	0
Hof	2	1	1	2	5	4
Pachthof	0	1	0	0	0	0
Erf	0	0	0	0	1	0

Hoewel *huys, gronde ende toebehoorten* vaak in één adem werden genoemd in de boedels, werden soms nog andere soorten grond vermeld. Grond was immers een belangrijke factor voor de welvaart om twee redenen. Allereerst bood het de mogelijkheid om zelf etenswaren te telen, ten tweede was het ook een interessante investering.²⁰³

Stucken landt waren veelvuldig aanwezig in de onderzochte staten van goed. Zowel bij de gehuwden als de weduw(e)(naar)s bezaten vijf tot zeven personen een *stuck landt*. Bij de singles bezaten eveneens zeven vrouwen een *stuck landt*, maar slechts één single man. In elke bevolkingsgroep werden eveneens *stucken landt* gehuurd. Er werd ook meermaals een *bempt* vermeld, wat een stuk land of veld was, vaak nabij water.²⁰⁴ Dit kwam voor bij elke bevolkingsgroep, behalve de gehuwde vrouwen. Een *bosch* was aanwezig bij de gehuwden, een single vrouw en weduwe.

Een *hof* was een tuin, toch was dit ook een belangrijk stuk grond, aangezien hier *vruchten uit den hof* konden op geteeld worden. Bovendien werd de *hof* gebruikt als boomgaard.²⁰⁵ Slechts één keer werd een *pachthof* vermeld. Aangezien slechts één stuk land als pacht benoemd werd, kunnen we veronderstellen dat het uitbaten in pacht beperkt was in achttiende-eeuws Mechelen.²⁰⁶

²⁰⁰ Verbeemen, "Mechelen in 1796," 149.

²⁰¹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 200, pagina 150.

²⁰² Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 182, pagina 130 verso.

²⁰³ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 97.

²⁰⁴ "Bemd," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

²⁰⁵ Jonckheere, "Boer zkt comfort," 32.

²⁰⁶ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 99.

Tabel 12: Overige gebouwen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Stalle	1	1	1	1	0	0
Stallingen	0	0	1	0	1	0
Schuere	1	0	1	1	1	0
Achterhuys	1	0	0	0	0	0
Schip, waut, bootlabel ende toebehoorten	1	0	0	0	0	0
Huere van de smoutmolen	1	0	0	0	0	0
Brandewijnstookerij	0	0	0	0	0	1
Pelderij	0	0	0	0	0	1

De *stalle*, *stallingen*, *schuere* en *achterhuys* waren bijhorende gebouwen bij de woonst naast het hoofdhuis.²⁰⁷ De *schuur* was een groot gebouw dat gebruikt werd voor graanopslag, maar ook als stal voor dieren en werd dus ook *stal(ling)* genoemd.²⁰⁸ Deze gebouwen kwamen bij iedere bevolkingsgroep voor, behalve bij de weduwnaars. De overige gebouwen waren potentieel beroepsgebonden, hoewel dit de enige indicatie was. Het *schip*, *waut*, *bootlabel* en *toebehoorten* waren het eigendom van Josephus Van Buscom. In zijn staat van goed werd echter wel een beroep vermeld, hij was *meestermetser ende brandewijnstoker*. Een *smoutmolen* werd gehuurd door Petrus Morissens, een gehuwde man, lid van het *vischvercoopersambacht ende coopman*. De *brandewijnstookerij* en *pelderij* behoorden toe aan Petrus Van Berghen, een weduwnaar.²⁰⁹

4.3.2 Op het land

Tabel 13: Gewassen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Boomen	3	1	1	0	0	2
Corsselinck	1	0	0	0	0	0
Fruytboomen	0	1	0	0	0	0
Grassen	1	0	0	0	0	0
Plantsoenen	0	1	0	0	0	0
Bezaeyden der landen	0	1	0	0	0	0
Klijne partije gezaeytheit garen	0	1	0	0	0	0
Vruchten op het land	0	1	0	0	3	1
Besaeytheit op het land	0	0	0	0	1	0
Leyzezaet	0	1	0	0	0	0

²⁰⁷ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 125.

²⁰⁸ Jonckheere, "Boer zkt comfort," 31.

²⁰⁹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 193, pagina 358; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 185, pagina 139 verso; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 198, pagina 38.

Calanderzaad	0	1	0	0	0	0
Lijnzaet	0	0	0	0	1	0
Speuriesaet	0	0	0	0	0	1
Rappe	0	0	1	0	0	0

Gronden waren in de achttiende eeuw een belangrijke aanwinst omdat men hier gewassen op kon telen. De *hof* werd bijvoorbeeld gebruikt als boomgaard. Bomen hadden dan ook een dubbele functionaliteit, ze konden zowel fruit opleveren als hout voor brandstof.²¹⁰ *Boomen* waren aanwezig bij de gehuwden, een single man en twee weduwnaars. Een *corsselinck*²¹¹, *fruytboomen* en *grassen* waren ook aanwezig bij de gehuwden. *Plantsoenen*, een speciaal aangelegde tuin, was bij een gehuwde vrouw aanwezig, net als *bezaeyden der landen*, *klijne partije gezaeytheit garen* en *vruchten op het land*. De *vruchten op het land* waren ook aanwezig bij de weduwnaars, net als *bezaeytheit op het land*. Er waren ook een aantal nijverheidsgewassen aanwezig, zoals *leyzezaet*, *calanderzaad*, *lijnzaet*, *speuriesaet* en *rappe*. Dit kon wijzen op een commerciële activiteit.²¹² In de staten waarin dit voorkwam, werd echter geen beroepsactiviteit vermeld.

Tabel 14: Werktuigen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Ploeg	1	0	0	0	0	0
Egge	1	0	0	0	0	0
Waegens	2	0	0	0	0	1
Karre	2	3	0	0	0	0
Vliegenden alem	0	0	0	0	0	1
Calck	0	1	0	0	2	3
Savel	0	0	0	0	1	0
Mest	1	1	0	0	0	0
Mestrechten	0	1	0	0	1	0
Mestkorf	0	0	1	0	0	0

Hoewel deze gronden en stukken land bewerkt dienden te worden, werden relatief weinig landbouwwerktuigen vermeld. Een gehuwde man bezat een *ploeg* en *egge*.²¹³ Een *waegen* was aanwezig bij twee gehuwde mannen en een weduwnaar. Een *karre* behoorde toe aan twee gehuwde mannen en drie gehuwde vrouwen. Bij één weduwnaar werd een *vliegenden alem* vermeld.²¹⁴ Vermoedelijk werden alleen deze landbouwwerktuigen vermeld omdat ze een grote investering

²¹⁰ Jonckheere, "Boer zkt comfort," 32.

²¹¹ "Corse," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

²¹² Maja Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën van armen in het Land van Nevele (1690-1789)" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2006), 116.

²¹³ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 200, pagina 150.

²¹⁴ De betekenis hiervan is onduidelijk, maar vermoedelijk is het een landbouwwerktuig. (Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën," 117.)

vereisten.²¹⁵ Zowel de single mannen als de alleenwonende vrouwen, namelijk single vrouwen en weduwes, bezaten geen landbouwwerktuigen. Grondverbeteraars werden iets meer vermeld, maar waren eveneens schaars. Deze gewassen werden gebruikt om de vruchtbaarheid van het land te verhogen.²¹⁶ *Calck* en *savel* waren aanwezig bij de weduw(e)(naars), *mest* kwam voor bij de gehuwden, een single man en een weduwe.

4.3.3 Dieren

Tabel 15: Dieren per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduenaar (20)
Peerden	4	4	1	0	1	1
Koeyen	4	6	1	0	1	1
Verckens - Verckens - Gemeste verckens - Magere verckens	1	1	0	0	1	1
Calveren	0	0	0	0	1	0
Roode vette runt beeste	0	1	0	0	0	0
Beesten	0	2	0	0	0	0
Ezel	0	1	0	0	0	0
Bestiaelen	1	0	0	0	0	0
Hoyebeesten ²¹⁷	1	0	0	0	0	0

Ook dieren waren in de achttiende eeuw een belangrijke aanvulling op het kapitaal. Paarden waren bijvoorbeeld een luxeproduct in de achttiende eeuw waarop belastingen geïnd werden.²¹⁸ Wel acht gehuwden bezaten paarden. Bij weduw(e)(naar)s waren paarden heel wat schaarser, slechts in twee huishoudens waren ze aanwezig. Slechts één single bezat paarden. Dieren fungeerden echter niet alleen als luxeproduct, maar waren ook functioneel (transport en vervoer, last- en trekdier). Daarnaast zorgden dieren voor vlees als voedingswaar. Er werden in de staten van goed bijvoorbeeld *gemeste verckens* en *roode vette runt beeste* vermeld. Vooral varkens werden gebruikt als etenswaar, *koeyen* zorgden dan weer voor zuivel.²¹⁹ Opmerkelijk, bij de single vrouwen was geen enkel dier aanwezig.

²¹⁵ Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën," 117.

²¹⁶ Petra De Decker, "Sociaal-economische analyse van de levensomstandigheden in een plattelendsgemeenschap. Casus: het Ambacht Maldegem in de 18de eeuw" (licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2003).

²¹⁷ Hoyebeesten zijn een soort nachtvlinders. Toch lijkt deze betekenis weinig waarschijnlijk in de context van de bron. Vermoedelijk verwijst *hoye* naar *oye*, wat weiland betekent. Dan kunnen *hoyebeesten* geïnterpreteerd worden als dieren op het weiland. ("Hoye," geraadpleegd 22.05.2018, [http://gtb.inl.nl/search/.](http://gtb.inl.nl/search/))

²¹⁸ Nicolas De Vijlder, "Antwerps paardenbezit in de zeventiende en achttiende eeuw," *Vlaamse Stam* 50, nr. 1 (2014): 15.

²¹⁹ Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën," 120; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 101-102.

Ook bij de single mannen bleef het beperkt tot *peerden* en *koeyen*. Bij de gehuwden waren dieren wel duidelijk aanwezig.

Tabel 16: Toebehoren voor dieren per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Hoy	3	0	1	0	0	3
Hoygras	0	1	0	0	1	1
Huere van hoygras	0	1	0	0	0	0
Koophoy	0	0	0	0	0	1
Draf (koeyen)	0	1	0	0	0	0
Claveren	0	2	0	0	1	0
Haever	0	1	0	0	1	1
Fourage te velde	0	0	1	0	0	0
Stroy	1	1	0	1	0	0

In de staten werd ook bijhorend materiaal voor deze dieren vermeld. *Hoy* en haar varianten was aanwezig bij de gehuwden en weduw(e)naars). Opnieuw bleef het bij de single mannen beperkt tot één vermelding van *hoy* en was het bij de single vrouwen geheel afwezig. *Draf* voor koeien was aanwezig bij een gehuwde vrouw en *fourage* was aanwezig bij een single man. Ook *claveren* en *haever* fungeerden als veevoeder.²²⁰ *Stroy* was het enige van toebehoren voor dieren dat aanwezig was bij een single vrouw. Net als de dieren zelf, waren toebehoren voor dieren vooral bij de gehuwden aanwezig en eerder beperkt bij de singles.

Dieren werden in stallen gehouden, dit wou echter niet zeggen dat iedereen die dieren bezat ook een *stalle*, *stalling* of *schuere* bezat. Andersom gold dit wel, mits één uitzondering. Vermoedelijk ging het bij deze uitzondering om een tijdelijke situatie dat er geen dieren aanwezig waren.²²¹

4.4 Tussenbesluit bij hoofdstuk 4

Uit de onderzochte staten van goed blijkt dat Mechelen in de achttiende eeuw een gelijkaardige welvaart had als Gent, Aalst, Roeselare en het Land van Nevele. Toch waren er verschillende tendenzen per burgerlijke staat. De onderzochte gehuwde mannen hadden een zeer hoog algemeen saldo. Ze hadden tevens het hoogste bedrag van de *baete* van alle bevolkingsgroepen. De *lasten* waren echter ook zeer hoog en trokken deze hoge *baete* dus naar beneden. Desondanks hadden de gehuwde mannen vermoedelijk een hoge levensstandaard (hoewel minder dan de weduwes die eveneens hoge *baete* hadden, maar slechts weinig *lasten*). Het meubilair saldo spreekt dit echter manifest tegen, aangezien ze het laagste meubilair saldo hadden van de onderzochte bevolkingsgroepen. De gehuwde mannen hadden wel een hele hoop contante penningen. Verder hadden ze de meeste onroerende goederen, zowel huizen als stukken land en andere gebouwen. Deze stukken land werden bewerkt

²²⁰ Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën," 115.

²²¹ Mechant, "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën," 120.

met landbouwwerktuigen die eveneens aanwezig waren. Bovendien werden bij de gehuwde mannen paarden, een luxeproduct, en andere dieren vermeld.

De gehuwde vrouwen in de onderzochte staten hadden een gemiddeld algemeen saldo. Ook de *baete* waren eerder gemiddeld. De *lasten* waren daarentegen beperkt. Daardoor hadden de gehuwde vrouwen waarschijnlijk een gemiddelde levensstandaard (die echter wel wat hoger was dan die van de single vrouwen en weduwnaars die gemiddelde *baete* en gemiddelde *lasten* hadden). Het meubilair saldo was bij hen echter het hoogste van alle bevolkingsgroepen. Dit stond in schril contrast met de gehuwde mannen die de hoogste *baete* hadden, maar bij wie het meubilair saldo zeer laag was. Verder hadden de gehuwde vrouwen een hele hoop contante penningen, net als de gehuwde mannen. Er werd ook heel wat onroerend goed vermeld, hoewel minder in aantal dan de gehuwde mannen. Ze hadden echter wel meer bezittingen op het land. Ze bezaten ook paarden en andere dieren.

De welvaart van de single mannen was zeer beperkt in de onderzochte staten van goed. Ze hadden allereerst een zeer beperkt algemeen saldo, maar ook hun *baete* waren zeer laag. Ze vertoonden dus maar een beperkte levensstandaard, wat het lage meubilair saldo bevestigde. Bij de single mannen werden beduidend minder contante penningen vermeld dan bij de andere bevolkingsgroepen. Wat betreft het onroerend goed hadden slechts drie van de onderzochte single mannen een huis en slechts één single man had een stuk land in eigendom. Er werden dan ook geen landbouwwerktuigen vermeld en ook de aanwezigheid van dieren was beperkt.

De single vrouwen hadden een eerder laag algemeen saldo. Zowel de *baete* als de *lasten* waren gemiddeld bij deze bevolkingsgroep. Vermoedelijk hadden ze dus een eerder gemiddelde levensstandaard. Het meubilair saldo was echter zeer laag en er werden ook beduidend minder contante penningen vermeld dan bij de andere bevolkingsgroepen. Wat betreft het onroerend goed, deden de onderzochte single vrouwen zeker niet onder voor bijvoorbeeld gehuwde vrouwen. Ze bezaten heel wat onroerend goed en konden dus zeker zelfstandig wonen. Er werden echter geen gewassen op het land of dieren vermeld.

Weduwes bevonden zich in de topgroep van achttiende-eeuws Mechelen. Ze hadden het hoogste algemeen saldo. Ook de *baete* waren zeer hoog. Daarenboven hadden ze weinig *lasten*. De weduwes vertoonden dus een hoge levensstandaard. Het hoge meubilaire saldo en hoge bedrag van contante penningen bevestigden dit. Weduwes bezaten heel wat onroerend goed, zoals *huys, gronde ende toebehoorten*, maar ook stukken land of andere gebouwen. Ze bezaten ook heel wat gewassen op het land en grondverbeteraars. Er werden echter geen landbouwwerktuigen vermeld en ook de aanwezigheid van dieren was beperkt.

De weduwnaars hadden een eerder laag algemeen saldo in de onderzochte staten. Zowel de *baete* als de *lasten* van de weduwnaars waren eerder gemiddeld waardoor ze vermoedelijk ook een middelmatige levensstandaard hadden. Het meubilair saldo van de weduwnaars was daarentegen eerder hoog. Er werden niet veel contante penningen vermeld, maar wel wat onroerende goederen. Vermogen op het land en dieren waren aanwezig, maar eerder in beperkte mate.

In het volgende hoofdstuk zal worden nagegaan welke huisraad aanwezig was per burgerlijke staat en of dit overeenkwam met de bovenvermelde tendenzen. Op basis van de analyse van het vermogen kunnen we de meeste huisraad bij de weduwes verwachten. Zij vormden in alle aspecten van het vermogen de topgroep. Ook bij de gehuwde mannen kunnen we een uitgebreide huisraad verwachten. Zij hadden een hoog vermogen, hoewel de hoge *lasten* en het lage meubilaire saldo deze verwachtingen kunnen tenietdoen. De gehuwde vrouwen, single vrouwen en weduwnaars hadden vermoedelijk een eerder gemiddelde levensstandaard en huisraad. Toch zal de huisraad van de gehuwde vrouwen zich waarschijnlijk op een iets hoger niveau situeren, omwille van de beperkte *lasten* en het hoge meubilair saldo. De huisraad van de single mannen ten slotte zal vermoedelijk beperkt zijn, aangezien zowel het algemeen saldo en de *baete* als de meubilaire waarde zeer laag waren bij deze bevolkingsgroep. De analyse in het volgende hoofdstuk zal bevestigen of deze tendenzen naar voor kwamen in de aanwezigheid van huisraad.

Hoofdstuk 5: Huisraad

Dit vijfde hoofdstuk is het meest uitgebreide, omdat in dit hoofdstuk de eigenlijke huisraad aan bod komt, namelijk de voorwerpen die aanwezig waren in het huis. Omdat dit een vrij lijvig deel is en om het toch overzichtelijk te houden, werd het hoofdstuk onderverdeeld in vijftien onderdelen.

Eerst worden de kamers die benoemd worden in de staten van goed besproken. Daarna komen verwarming en verlichting aan bod in één onderdeel, aangezien de voorwerpen die zorgden voor verwarming, vaak ook verlichting gaven en vice versa. Vervolgens worden de meubels geanalyseerd in het derde onderdeel. Dit wordt gevolgd door slaapzaken. Eten en drinken worden behandeld in het vijfde onderdeel. Nadien komen kledij en stoffen aan bod. Het zevende onderdeel omvat sieraden. Het achtste deel, over decoratie en vrije tijd, sluit hier nauw bij aan. Vervolgens wordt ook aandacht geschonken aan hygiëne en persoonlijke verzorging. In het tiende deel wordt geanalyseerd welke materialen gangbaar waren in de achttiende eeuw. De begrafenis vormde een belangrijke schuldenlast in de staten, dus wordt in het elfde deel bekeken aan welke materiële zaken dit besteed werd. Ten slotte komen nog respectievelijk verpakkingen, beroepsgebonden voorwerpen, varia en onduidelijkheden aan bod. De tabellen werden opnieuw gemaakt op basis van de onderzochte staten van goed en geven weer bij hoeveel personen van deze burgerlijke staat het voorwerp werd aangetroffen. In de kolomtitels wordt weergegeven hoeveel staten van goed per burgerlijke staat in totaal onderzocht werden.²²²

5.1 Kamers

In het vorige hoofdstuk werd het vermogen besproken. Onroerend goed was een van de belangrijke factoren daarbij. De woonst was eveneens een belangrijk aspect in het publieke en private leven, ze situeerde zich immers net op de grens tussen openbaar en privé. In de achttiende eeuw liepen deze twee noties door elkaar en situeerde de grens zich niet op de drempel. Zo werd de beroepsactiviteit vaak in de woonst uitgevoerd (onder andere het uitbaten van een winkel, maar ook andere beroepsactiviteiten zoals ambachten).²²³ Het was evenzeer de plaats waar men anderen ontving en speelde dus een belangrijke rol in de socialisering en profilering van een gezin.²²⁴ Het was de plaats waar men zich op zijn meest geciviliseerd toonde.²²⁵

Helaas was er in de onderzochte staten van goed geen indicatie van het materiaal van de gevels. Tussen 1767 en 1775 werden de Mechelaars namelijk aangemoedigd via belastingvrijdom om hun gevels te vernieuwen van hout naar steen, naar aanleiding van het duizendjarig Rumoldusjubileum.²²⁶ Er werd

---

²²² Cfr. bibliografie.

²²³ Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 71.

²²⁴ Op deze socialisering en profilering wordt dieper ingegaan in paragrafen 5.6, 5.7 en 5.8. Ook het civilisatieproces wordt verder toegelicht in paragraaf 5.5.2.

²²⁵ Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 71; Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 178; Inez Bourgeois, "Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering in de 18de eeuw te Gent. Vloer- en wandbekleding. Gordijnen. Schilderijen. Spiegels. Sfeer of pracht en praal," *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63, nr. 2 (1988): 81.

²²⁶ Installé, "Een veeleer traditionele economie," 184.

wel een indicatie over de kamers vermeld in een beperkt aantal staten van goed, namelijk zeven van de 106 onderzochte staten van goed (zie tabel 17).

Tabel 17: Kamers per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Meervoud	0	0	0	1	0	0
Twee kamers	0	0	0	0	0	1
Kelder	1	1	0	0	1	
Schuere	0	0	0	0	0	1
Bovenkamer	1	0	0	0	0	0
Werkhuys	0	0	1	0	0	0
Waschhuys	0	0	1	0	0	0
Benedeplaetz	0	0	1	0	0	0
Hangend kamerken	0	0	1	0	0	0
Voorkaemer boven	0	0	1	0	0	0
Solder	0	0	1	0	0	0
Achterkamer	0	0	1	0	0	0

In een van de onderzochte staten, van een single vrouw, was de indicatie louter beperkt tot de vermelding van het woord “kamers” in het meervoud, waaruit kan worden afgeleid dat ze meer dan één kamer bezat. Verdere specificaties over welke kamers of hoeveel kamers dit waren, werden niet gegeven.²²⁷ In een andere staat, van een weduwnaar, is de informatie beperkt tot de vermelding van het aantal kamers, namelijk twee. Verdere informatie over deze twee kamers werd niet gegeven.²²⁸ In vier andere staten, van gehuwden en weduw(e)(naar)s, werden de kelder, schuur en bovenkamer vermeld tussen de beschrijvingen van huisraad door. Over de rest van de woonst werd geen informatie vermeld.²²⁹ Slechts in één staat, van een single man, werden de bezittingen nadrukkelijk vermeld per kamer, respectievelijk het *werkhuys*, *waschuys*, *benedeplaetz*, *hangend kamerken boven het waschuys* en de *voorkaemer boven*. Aangezien hij veel bezittingen had, die nauwkeurig werden opgesomd, gebeurde dit waarschijnlijk om het overzicht van de bezittingen te bewaren door ze te groeperen per kamer.²³⁰

In hun onderzoek naar de materiële cultuur van singles in vijftiende-eeuws Brugge verklaren Baatsen, De Groot en Sturtewagen een mogelijke hypothese voor het feit dat de kamers niet vernoemd werden, namelijk omdat singles in één-kamer-woonsten zouden geleefd hebben. Een andere hypothese is dat singles bij familie inwoonden.²³¹ De onderzochte staten lijken voor achttiende-eeuws Mechelen net het tegendeel te suggereren aangezien de enige staat waarin meerdere kamers nauwgezet werden

²²⁷ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 162, pagina 7 verso.

²²⁸ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 171, pagina 136.

²²⁹ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 160, pagina 17; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 166, pagina 22; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer 201, pagina 6; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 204, pagina 27.

²³⁰ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

²³¹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, “Single Life in Fifteenth-Century Bruges,” 182.

vermeld die van een single man is. De beperkte vermeldingen in de onderzochte staten van goed laten echter helaas niet toe om een zicht te krijgen op hoeveel kamers in de woningen aanwezig waren en of er een verschil was op basis van burgerlijke staat.

5.2 Verwarming en verlichting

5.2.1. Verwarming

De haard stond centraal in de achttiende-eeuwse woning en had meerdere functionaliteiten. Hij diende als verwarming en verlichting, maar ook als kookplaats. De haard zelf werd niet vermeld in de staten van goed, omdat “deze een onlosmakelijk deel van een huis vormden” volgens Kamermans. Via de bijbehorende voorwerpen kan echter wel afgeleid worden in welke huishoudens verwarming aanwezig was.²³²

Tabel 18: Verwarming en verwarmingsgerei per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Schouw	0	0	0	0	1	2
Kachel	0	0	0	0	0	1
Stoof	0	0	1	0	0	1
- Eyzere stove						
- Stoof						
- Toebehoorten bij de stove						
Copere forneys	0	0	0	0	1	1
Eyser	2	1	1	0	1	0
Brandeyser	1	0	1	0	0	0
Schouw-eyser	0	0	1	0	0	0
- Rooster	0	0	1	0	0	1
- Eyzeren rooster						
Blaespyp	0	0	1	0	0	0
Schuppe	0	0	1	0	0	0
Tangh	1	0	1	0	0	0

In elke bevolkingsgroep werd verwarmingsmateriaal vermeld, behalve bij de single vrouwen. Volgens Baatsen, De Groot en Sturtewagen sluit dit aan bij de hypothese dat singles slechts in één kamer leefden, “given that only 50 per cent of all “single” inventories mentions the presence of hearth equipment, this adds credibility to this “one-room scenario”, in which the absence of a fireplace left very little opportunity to cook”.²³³

De *schouw*, *kachel* en het *forneys* kwamen voor bij de weduw(e)(naar)s. Het *forneys* had dezelfde functionaliteit als de *kachel*. De *kachel* was echter weinig populair in de achttiende eeuw. De *stoof*

²³² Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85.

²³³ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, “Single Life in Fifteenth-Century Bruges,” 179-195 en 197-198.

kwam daarentegen meer en meer voor en kan gelinkt worden aan de opkomst van de nieuwe warme dranken, zoals koffie en thee. De stoof was aanwezig bij een single man en een weduwnaar.²³⁴

Eyser is een overkoepelende term voor allerlei soorten ijzerwerk dat vaak gebruikt werd voor de haard.²³⁵ *Eyser* was aanwezig bij de gehuwden, bij single mannen en bij weduwes. Specifiekere *eysere* voorwerpen, zoals *brandeyser*, *schouw-eyser*, (*eyzeren*) *rooster*, waren voornamelijk bij single mannen aanwezig. Andere toebehoren, zoals de *blaespyp*, *schuppe en tangh*, waren opnieuw manifest bij de single mannen. Een aantal toebehoren voor verwarming kwam ook voor bij de gehuwde mannen (*brandeyser* en *tangh*) en weduw(e)(naar)s (*rooster*).

De opvallende tendens waarbij voornamelijk single mannen verwarmingsgerei bezaten, moet genuanceerd worden, aangezien al deze voorwerpen vermeld werden bij één man wiens staat van goed een zeer specifieke opsomming gaf. Een andere tendens was dat verwarmingsgerei hoofdzakelijk bij mannen voorkwam. De vrouwelijke groepen bezaten dit materiaal amper. Vooral de gehuwde en single vrouwen ontbrak het aan verwarmingsgerei.

Tabel 19: Brandstof voor verwarming per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Brandhout	0	0	2	0	0	0
Hout	1	3	2	1	2	5
Coophout	1	0	0	0	1	0
Mutsaert	0	1	0	0	1	1
Wishout	0	1	0	0	0	1
Houtaccijns	0	1	0	0	0	0
Half hout	0	0	1	0	0	0
Boonhout	0	0	0	0	0	1
Plancken	0	0	0	0	1	1
Colen	1	2	0	1	1	0
Cleijn colen	2	0	0	0	0	0
Boscolen	2	0	0	0	2	0
Houille	1	0	0	0	1	3
Torf	2	1	1	0	1	0
Stoppelen	1	0	0	0	0	0
Stoppelregt	0	1	0	0	0	0

In de staten van goed werden twee grote types brandstof vermeld voor verwarming, kolen en hout. De belangrijkste brandstof in de achttiende eeuw was brandhout.²³⁶ Slechts bij twee single mannen werd het brandhout an sich vermeld. Vermoedelijk werden de overige vormen van hout ook gebruikt

²³⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85-88.

²³⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85-86.

²³⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 89.

voor verwarming. Hout was dus aanwezig in elke bevolkingsgroep. Bij elke bevolkingsgroep was ook een specifiekere vorm van hout aanwezig, behalve bij de single vrouwen.

Ook houtskool en turf waren belangrijke brandstoffen in de zeventiende eeuw, naast brandhout.²³⁷ Houtskool werd op zich niet vermeld, maar wel andere soorten kolen. *Colen*, *boscolen*, *cleijn colen* en steenkolen (*houille*) kwamen vooral bij gehuwde mannen en weduw(e)(naar)s voor. Bij de single mannen waren kolen geheel afwezig. Kamermans legt een verband tussen kolen en de aanwezigheid van een kachel.²³⁸ Deze hypothese valt echter moeilijk te toetsen in de onderzochte staten omdat er slechts één kachel vermeld werd, weliswaar bij een weduwnaar die ook kolen had. *Torf* kwam voor bij de gehuwden, single mannen en weduwes. Ook *stoppelen* werden gebruikt als brandstof, maar kwamen slechts bij de gehuwden voor.

5.2.3. Verlichting

Tabel 20: Verlichting per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Lamp	0	0	1	0	0	0
Bugie	0	1	0	0	0	0
Kandeleirs	0	0	1	0	0	0
Candelaeren	0	0	0	1	0	0
Tinne candelaers lijck	0	0	1	0	0	0

De reeds vermelde warmtebronnen vormden uiteraard ook een bron van licht. Toch werd soms een aantal aanvullende lichtbronnen vermeld. Een voorbeeld hiervan was de lamp, die opkwam in de achttiende eeuw. De lamp werd slechts één keer vermeld, op het einde van de achttiende eeuw, bij een single man. Kaarsen werden nauwelijks opgetekend omdat ze weinig waarde hadden, aangezien ze niet duurzaam waren. In de onderzochte staten van goed werden kaarsen wel vermeld in het kader van de begrafenisschulden (cfr. infra). Bij een gehuwde vrouw werd tevens *bugie* vermeld. Op basis van het dialectwoord *bougie* kunnen we veronderstellen dat dit een kaars was. De kandelaar ten slotte, die dient om de kaarsen recht te houden, kwam voor bij de singles.²³⁹

Zowel bij gehuwde mannen als bij weduw(e)(naar)s was er geen indicatie van aanvullende lichtbronnen, naast de hoofdbron van licht en warmte. Wanneer er weinig kamers waren in het huis, waren er ook geen aanvullende lichtbronnen nodig. De kamers werden echter amper vermeld in de staten van goed. Bovendien behoorde een van de weinige staten van goed waar een indicatie gegeven werd van meerdere kamers toe aan een weduwnaar. Om op basis van deze beperkte informatie te concluderen dat de gehuwde mannen en weduw(e)(naar)s in een één-kamer-woning leefden, is wat voorbarig.

²³⁷ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 118.

²³⁸ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 89.

²³⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 89-90.

5.3 Meubels

Meubilair was alomtegenwoordig in de achttiende-eeuwse Mechelse staten van goed. In het merendeel van de staten ving het onderdeel van de *baete* aan met de vermelding van de waarde van de meubels of het bedrag dat de openbare verkoop van deze meubels had opgebracht.

5.3.1 Waarde van de (verkochte) meubels²⁴⁰

Zoals in het vorige hoofdstuk vermeld, worden meubels soms gebruikt als indicator voor het vermogen.²⁴¹ Het totaal van het meubilaire saldo per bevolkingsgroep toont dat de gehuwde mannen, single mannen en single vrouwen een saldo van ca. 4000 gulden hadden, terwijl de gehuwde vrouwen, weduwes en weduwnaars een saldo van wel ca. 11 000 gulden bezaten.

Tabel 21: Totaal meubilair saldo (in gulden) per bevolkingsgroep

Burgerlijke staat	Gehuwde man	Gehuwde vrouw	Single man	Single vrouw	Weduwe	Weduwnaar
Totaal meubilair saldo	4608	11747	4201	3974	11185	10802

Bij het gemiddelde per bevolkingsgroep komen dezelfde verhoudingen terug. De gehuwde mannen, single mannen en single vrouwen hadden gemiddeld een meubilair saldo tussen de 381 en 397 gulden. De gehuwde vrouwen, weduwes en weduwnaars hadden een beduidend hoger meubilair saldo.

Tabel 22: Gemiddeld meubilair saldo (in gulden) per bevolkingsgroep

Burgerlijke staat	Gehuwde man	Gehuwde vrouw	Single man	Single vrouw	Weduwe	Weduwnaar
Gemiddeld meubilair saldo	384	839	382	397	699	772

Deze bevindingen komen grotendeels overeen met de vaststelling van Baatsen, De Groot en Sturtewagen dat singles minder meubilair bezaten dan gehuwden of weduw(e)(naar)s. Zowel bij het totale saldo als bij het gemiddelde bezaten de weduw(e)(naar)s beduidend meer dan de singles. Bij de gehuwden bestond er onderling een groot verschil. De gehuwde vrouwen hadden telkens een zeer hoog meubilair saldo, terwijl de gehuwde mannen slechts evenveel als de singles bezaten.

Weatherill stelt vast dat mannen meer meubilair hadden dan vrouwen, omdat weduwes en single vrouwen over het algemeen minder bezittingen hadden. Ze nuanceert deze stelling echter via twee aspecten. Een eerste nuance vormt de economische activiteit. Wanneer weduwes en single vrouwen economisch actief waren, hadden ze doorgaans meer bezittingen. Ten tweede waren weduwes en singles vaker op zichzelf aangewezen: ze woonden alleen waardoor ze minder ruimte en minder huisraad nodig hadden om een degelijk leven te leiden.²⁴² Deze laatste redenering zou dan ook van

²⁴⁰ In dit onderdeel wordt enkel rekening gehouden met de staten van goed die een waarde weergaven voor meubels of *meubilaire effecten*. We gaan ervan uit dat de afwezigheid van deze meubels in de staten van goed niet betekent dat deze personen geen meubels hadden, aangezien al deze staten zich in de tweede vermogensklasse situeerden.

²⁴¹ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 78; Weatherill, "A possession of one's own," 152.

²⁴² Weatherill, "A possession of one's own," 152.

toepassing dienen te zijn bij single mannen en weduwnaars.²⁴³ Dit wordt in geen geval bevestigd, aangezien de weduw(e)(naar)s beduidend meer bezaten dan de singles. Dat de economische activiteit mediërend werkte in de bezittingen, komt wel licht naar voor in de onderzochte staten van goed. Het gemiddelde van singles en weduw(e)(naar)s waarbij wel of geen beroepsactiviteit vermeld werd bedroeg respectievelijk 691 gulden en 495 gulden. De economisch actieve singles en weduw(e)(naar)s bezaten dus inderdaad over het algemeen meer, maar dit mag zeker niet als een causaal verband beschouwd worden. Zo is er bijvoorbeeld een single man die een hoog meubilair saldo bezat, maar waar geen economische activiteit vermeld werd en is er eveneens een single man die een verver was, maar slechts een laag meubilair saldo had.²⁴⁴

5.3.2 Opbergmeubels, tafels en stoelen

Tabel 23: Meubels per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Meubiliaire effecten of meubels	20	18	11	11	18	19
Huysraad	4	1	2	1	1	0
- Kassen	1	0	1	0	0	0
- Kassen met klynigheid						
- Kassen						
Gesloten kassen	0	0	1	0	0	0
Houte kassen	0	0	1	0	0	0
Glaeze kasse	0	0	1	0	0	0
Kleercasse	0	0	1	0	0	0
Kist	0	0	1	0	1	1
Cofferken	0	0	1	0	0	0
Coffoir	0	0	1	0	0	0
Cluys ende slootien	0	1	0	0	0	0
Schappraeye	1	0	0	1	0	0
Slecht schappraeyken	0	0	0	1	0	0
Kleerschappraey	0	0	1	0	0	0
Taefels	1	0	2	0	1	0
Stoelen	1	0	2	0	1	0

De tendens van de waarde van de meubels, namelijk dat de gehuwde vrouwen en weduw(e)(naar)s een beduidend hoger meubilair saldo hadden dan de gehuwde mannen en singles, ging niet gepaard met de aanwezigheid van meubels. In het merendeel van de huishoudens was meubilair aanwezig.

²⁴³ Weatherill heeft het enkel over weduwes en single vrouwen omdat gender de invalshoek vormt van haar studie. Aangezien burgerlijke staat het opzet van deze verhandeling is, extrapoleren we haar gedachtegang naar de weduwnaars en single mannen.

²⁴⁴ Jan Steemans met een meubilair saldo van 1428 gulden (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 170, pagina 71 verso) en Jan Baptist Turner met een meubilair saldo van 176 gulden (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 161, pagina 14 verso).

Iedere gehuwde man bezat meubels (aanwezig in twintig van twintig onderzochte staten). Ook bij de gehuwde vrouwen (aanwezig in achttien van twintig onderzochte staten), single vrouwen (aanwezig in elf van twaalf onderzochte staten), weduwes (aanwezig in achttien van twintig onderzochte staten) en weduwnaars (negentien van twintig onderzochte staten). Enkel bij de single mannen was in vier van vijftien onderzochte staten geen meubilair aanwezig. Hoewel meubels vrijwel overal aanwezig waren, werden ze verder weinig gespecificeerd.

Kasten waren alomtegenwoordig.²⁴⁵ Toch werden in slechts twee staten van goed, bij een gehuwde man en een single man, kasten vermeld. De *kleercasse* kwam op in de achttiende eeuw en was één keer aanwezig bij een single man.²⁴⁶ Dezelfde single man had eveneens een *gesloten kasken, houte kasken* en *glaeze kasse* in zijn bezit. *Glaze* kan zowel duiden op het materiaal waaruit de kast gemaakt was als op de inhoud die bewaard werd in de kast. Vermoedelijk ging het hier om een kast met glazen deurtjes aangezien in de kast waren “*bevonden eenige prijzen*”.²⁴⁷ Dit sluit aan bij de vaststelling van Baatsen, De Groot en Sturtwagen dat kasten vaak dienden als uitstalruimte voor speciale bezittingen. Zij stellen vast dat deze kasten meer aanwezig waren bij single mannen, wat ook bevestigd werd in de onderzochte staten.²⁴⁸

De kisten dienden volgens Kamermans als (aanvulling op de) kasten.²⁴⁹ De kist was niet alleen bij een single man aanwezig, maar ook bij een weduwe en een weduwnaar. Ook een *cofferken* en *coffoir* bij een single man kunnen beschouwd worden als opbergmeubels. Ten slotte werd bij een gehuwde vrouw ook *cluys ende slootien* vermeld. Vermoedelijk was dit een kistje om waardevolle spullen te bewaren en af te sluiten.

De *schappraeye* was een keukenkast voor voedingswaren, met deuren en “schappen”.²⁵⁰ Er was een *schappraeye* aanwezig bij een gehuwde man en bij een single vrouw. Ook een *slecht schappraeyken* kwam voor bij een single vrouw. Er werd ook een *kleerschappraey* vermeld bij een single man. Dit sloot dan eerder aan bij de *kleercasse* om kleding op te bergen in plaats van voedsel. Lisa Van Nevel stelt, in haar verhandeling over materiële cultuur op het platteland, vast dat de *schappraeye* meestal bij de lagere vermogensklassen voorkwam.²⁵¹ De *schappraeye* was inderdaad aanwezig bij een weduwe die zich in de eerste vermogensklasse situeerde, een single vrouw uit de tweede vermogensklasse en een gehuwde man uit de derde vermogensklasse.²⁵² Bij de single man die de *kleerschappraeye* bezat, werd geen algemeen saldo vermeld.

---

²⁴⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 77-78.

²⁴⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 77-78.

²⁴⁷ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

²⁴⁸ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, “Single Life in Fifteenth-Century Bruges,” 191.

²⁴⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 77-78.

²⁵⁰ Van Nevel, “Materiële cultuur op het platteland,” 89; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 93.

²⁵¹ Van Nevel, “Materiële cultuur op het platteland,” 93.

²⁵² Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 156, pagina 40; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 161, pagina 27 verso; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 201, pagina 6; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

Hoewel volgens Kamermans, Bernauw en Van Nevel tafels en stoelen in de achttiende eeuw wijdverspreid waren, kwamen ze slechts in beperkte mate voor in de onderzochte staten van goed.²⁵³ Tafels en stoelen kwamen steeds samen voor, één keer bij een gehuwde man, twee keer bij single mannen en één keer bij een weduwe. Naast het beperkt aantal stoelen, werden geen andere zitmeubels vermeld die gangbaar waren, zoals de bank.²⁵⁴

Achttiende-eeuws Mechelen paste dus eerder in de visie van Sarti, die stelt dat een beduidend aantal mensen het nog steeds zonder zitmeubelen diende te stellen. De afwezigheid van stoelen kan volgens haar wijzen op armoede. Wanneer er geen stoelen aanwezig waren, werd gebruik gemaakt van kisten of bedden om op te zitten.²⁵⁵ Toch waren velen ook tevreden met een zitplaats op de grond dichtbij het haardvuur. Dan gebruikte men beschikbare materialen, zoals voden, stro of zelfs een stuk hout, om op te zitten.²⁵⁶ Zo waren voden, stro, hout en kisten wel aanwezig in alle bevolkingsgroepen.

Schelstraete, Kintaert en De Ruyck stellen dat zich in de achttiende eeuw een eerder kwantitatieve in plaats van kwalitatieve evolutie voordeed wat betreft het zitmeubilair. Comfort deed niet ter zake, maar het aantal zitplaatsen vermeerderde wel sterk.²⁵⁷ Baatsen, De Groot en Sturtewagen wijzen op het belang van zitmeubilair zodat de leden van het gezin samen de maaltijd konden nuttigen.²⁵⁸ De overvloedige aanwezigheid van zitplaatsen wees volgens Sarti dan ook op een hoge graad van civilisatie, omdat dit betekende dat men mensen kon ontvangen en aandacht besteedde aan het sociale aspect.²⁵⁹ Zo waren er bij één single man wel acht stoelen aanwezig. Dit is echter tegenstrijdig met de theorie van Baatsen, De Groot en Sturtewagen waarbij we eerder bij de gehuwden zitmeubilair zouden verwachten omwille van de aanwezigheid van andere gezinsleden.

Weatherill stelt vast dat singles en weduwes minder vaak een tafel bezaten. Ze verklaart dit doordat deze vaak inwoonden bij gezinnen waar ze mee aan tafel schoven en dus zelf geen tafel nodig hadden.²⁶⁰ Baatsen, De Groot en Sturtewagen beperken dit tot de vaststelling dat singles minder tafels hadden.²⁶¹ De onderzochte staten van goed bevestigen dit echter niet. De algemene vaststelling dat gehuwden meer meubilaire bezittingen, zowel tafels en stoelen als opbergmeubels, zouden gehad hebben dan singles, wordt dus niet bevestigd.²⁶² Zowel kwantitatief als kwalitatief stonden voornamelijk de single mannen het sterkst bij de vermelding van de specifieke meubelstukken.²⁶³

---

²⁵³ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 45; Van Nevel, "Materiële cultuur op het platteland," 89; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 74-76.

²⁵⁴ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 45; Van Nevel, "Materiële cultuur op het platteland," 90.

²⁵⁵ Raffaella Sarti, *Europe at home. Family and material culture 1500-1800* (New Haven: Yale University Press, 2002), 123-124.

²⁵⁶ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 173.

²⁵⁷ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 174-175.

²⁵⁸ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 185.

²⁵⁹ Sarti, *Europe at home*, 124; Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 79.

²⁶⁰ Weatherill, "A possession of one's own," 142; Froide, *Never married*, 18.

²⁶¹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 188.

²⁶² Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 185.

²⁶³ Dit gaat louter over de vermelding van meubels en niet over de kwantitatieve waarde van de meubels.

5.4 Slaapzaken

5.4.1 Slaapmeubilair

Tabel 24: Slaapmeubilair per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Ledikant	1	0	1	0	0	1
Matras	0	0	1	0	0	1
Beddens	2	0	1	0	0	2
Beddegerieve	0	0	0	1	1	0
Toebehoorten voor de beddens	1	0	0	0	0	0
Behangzel van een bedde	0	0	1	0	0	0
Pluymen bedde	0	0	2	0	1	0
Kafzak	0	0	2	0	0	0
Stroozak	0	0	1	0	0	0
Nachtcommode	0	0	1	0	0	0

De bedstede waarop men sliep werd niet vermeld in de staten van goed, omdat dit als deel van het huis werd beschouwd en niet als huisraad. Het *ledikant*, een losstaand bed, kende echter zijn opmars in de achttiende eeuw en werd wel vermeld.²⁶⁴ In de onderzochte staten werd dit teruggevonden bij de gehuwde mannen, single mannen en weduwnaars. In de achttiende eeuw kon slechts een beperkt deel van de bevolking genieten van slaapmeubilair. Het overige deel moest het louter stellen met matrassen of gelijkaardige.²⁶⁵

Het bijhorend slaapmeubiliair, zoals de matras, werd in tegenstelling tot de bedstede wel vermeld in de staten van goed. De huidige term bed heeft immers niet dezelfde betekenis als *bedde*, wat louter een matras was. De term matras kwam wel op vanaf het einde van de zeventiende eeuw.²⁶⁶ In elke bevolkingsgroep was er een indicatie van de aanwezigheid van een *bedde* of *matras*, behalve bij de gehuwde vrouwen.

Het comfortabele *pluymen bedde*, gemaakt van veren, kwam in drie staten voor, twee keer bij single mannen en één keer bij een weduwe. De minder luxueuze *kafzak*, gemaakt van het kaf van tarwe of haver, werd twee keer bij single mannen aangetroffen. De *stroozak* ten slotte was slechts een zak gevuld met stro en dus weinig comfortabel. Dit was aanwezig bij één single man.²⁶⁷

Slechts in vijf staten van goed was meer dan één matras aanwezig. Telkens bij de single mannen werd er melding gemaakt van twee *beddens*, twee *kafzakken* of twee *stroozakken*. Bij een gehuwde man werden ook twee *beddens* vermeld. Bij een andere gehuwde man werd *beddens* in het meervoud

²⁶⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 81-82.

²⁶⁵ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 154.

²⁶⁶ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 151.

²⁶⁷ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 151.

vermeld, maar over het precieze aantal krijgen we verder geen informatie. De *nachtcommode* ten slotte paste in de tendens waarbij er meer nachttafels in het interieur werden geplaatst.²⁶⁸

5.4.2 Beddengoed

Tabel 25: Beddengoed per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Laeckens	3	0	4	1	1	1
Sargie	2	0	2	0	3	0
Beddetijck	0	0	1	0	0	0
Kussens	0	0	2	0	0	0
Hoofdpeuling	0	0	2	0	1	0
Pluymen hoofdpeuling	0	0	1	0	0	0
Flawijnen	1	0	2	0	0	0
Slaepgerieft	0	0	0	1	1	0
Schuzel	0	0	1	0	0	0

Ook beddengoed was in elke bevolkingsgroep aanwezig, behalve bij de gehuwde vrouwen. Ook bij de weduwnaars was het beddengoed beperkt tot slechts één *paer laeckens*. Bij elke bevolkingsgroep waren *laeckens* aanwezig, behalve bij de gehuwde vrouwen. Ook de *sargie* kwam vaak voor, bij de gehuwde mannen, single mannen en weduwes, en was een beddensprei, maar geen standaarduitrusting.²⁶⁹ Een *beddetijck* was een stof die gebruikt werd om een bed gevuld met veren extra op te maken. Het was een luxe voorwerp dat niet vaak voorkwam en was dan ook enkel aanwezig bij een single man.²⁷⁰ Opvallend genoeg was dit het enige voorwerp dat in deze staat vermeld werd dat tot de slaapzaken behoort, er werd dus geen *bedde* vermeld waarvoor deze *beddetijck* gebruikt had kunnen worden.

Een hoofdkussen situeerde zich opvallend bij de single mannen. Bij hen werden *kussens*, *hoofdpeuling* en *pluymen hoofdpeuling* vermeld. *Flawijnen*, kussenslopen, kwamen eveneens terug bij twee single mannen. Enkel het *hoofdpeuling* en *flawijnen* kwamen ook voor bij respectievelijk een weduwe en een gehuwde man.

Ten slotte werd binnen dezelfde context van slaapgerelateerde zaken nog *schuzel* vermeld. De betekenis hiervan is niet duidelijk. De term lijkt sterk op "schutsel". Vermoedelijk was het dus een soort schutting of afzondering die gesitueerd was in de slaapkamer (op basis van de context uit de staat van goed). Dit paste in de individualiseringstendens die zich voordeed in de achttiende eeuw (cfr. infra).

²⁶⁸ Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 74.

²⁶⁹ Sarti, *Europe at home*, 12; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85.

²⁷⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85.

5.4.3 Slaapkleedij

Tabel 26: Slaapkleedij per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Witte slaepkap	0	0	1	0	0	0
Slaeplijven	0	0	1	0	0	0
Back juppon ende broeck	0	0	0	0	1	0

In de onderzochte staten van goed werden slechts drie soorten slaapkleedij vermeld: de *witte slaepkap*, *slaeplijven* en de *back juppon ende broeck*. De *witte slaepkap* en *slaeplijven* kwamen voor bij de single mannen, de *back juppon ende broeck* behoorde toe aan een weduwe. De afwezigheid van slaapkleedij paste in de achttiende-eeuwse tendens waarbij men de kledij die men overdag droeg gewoon aanhield om te slapen.²⁷¹ Zo sliep men vaak in het hemd.²⁷² Er wordt verder ingegaan op de kledij in deel 5.6.

5.5 Eten en drinken

5.5.1 Voedingswaren

Tabel 27: Voedingswaren per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Graenen	3	4	0	0	3	1
Afsaeyssel met herte graenen	0	0	1	0	0	0
Tarwe	1	0	0	0	0	1
Gerst	1	0	0	0	0	0
Coren	3	2	0	0	1	2
Boekweyde	0	1	0	0	0	0
Brood	1	1	3	2	1	5
Roggenbrood	0	1	0	1	2	0
Terwenbroodt	0	0	0	1	0	0
Robbrood	1	0	0	0	0	0
Coecken	0	0	2	0	0	0
Raepkoeck	0	1	0	0	0	0
Kenipkoeck	1	0	0	0	0	0
Rijspap	0	0	0	1	0	0
Meel	0	1	0	0	0	2
Corenmeel	0	0	0	0	0	1
Patatten	1	2	0	0	3	0
Zout	2	0	1	0	0	0
Vleesch	1	0	0	2	0	0

²⁷¹ Sarti, *Europe at home*, 209.

²⁷² Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 112.

Boter	0	0	0	1	0	0
Visch	1	0	0	2	0	0
Fruit	0	0	0	0	1	0
Brem	1	0	0	0	0	0
Wortelen	0	0	0	0	0	2
Carotten²⁷³	1	0	0	0	0	0
Vruchten van den hof	1	0	0	0	0	0
Raepgroente	0	0	0	0	1	0
Specerijen	1	0	0	0	0	0
Azijn	0	0	1	0	0	1
Gemaelen goed	0	0	1	0	0	0
Smout	1	0	1	0	1	0

Hoewel voedingswaren niet altijd vermeld werden in de staten van goed, omdat ze weinig duurzaam waren, kwamen toch in bijna de helft van de staten (49%) voedingswaren voor. Volgens Kamermans kunnen we ervan uit gaan dat deze voedingswaren in grote hoeveelheden aanwezig waren waardoor de cumulatieve waarde wel de moeite was om op te tekenen in de staten van goed.²⁷⁴

Graan was in de achttiende eeuw nog steeds een hoofdingrediënt.²⁷⁵ *Graenen* werden dan ook meerdere keren vermeld bij de gehuwden en de weduw(e)(naar)s. Een *afsaeyssel met herte graenen* kwam wel voor bij één single man. Andere duurdere graansoorten waren rogge en tarwe.²⁷⁶ Tarwe kwam voor bij één gehuwde man en één weduwnaar. Ook *gerst* werd vermeld, opnieuw bij een gehuwde man. *Coren* kwam meermaals voor bij de gehuwden en de weduw(e)(naar)s. *Boekweyde* werd één keer vermeld bij een gehuwde vrouw.

Graenen werden gebruikt om brood te maken.²⁷⁷ In de onderzochte staten van goed werden dan ook verschillende soorten brood vermeld. De algemene term *broodt* werd vermeld in elke bevolkingsgroep en was zelfs aanwezig bij vijf weduwnaars. Ook *roggenbrood*, van het duurdere rogge, was opvallend aanwezig bij louter vrouwelijke bevolkingsgroepen, één keer bij een gehuwde vrouw, een single vrouw en twee weduwes. *Terwenbroodt*, eveneens van het duurdere tarwe, was één keer aanwezig bij een single vrouw. Er kwam eveneens *robbrood* voor bij een gehuwde man, maar het is niet duidelijk waarvan dit gemaakt was.

Er werden eveneens koeken en pap gemaakt van granen.²⁷⁸ De algemene term *coecken* kwam voor bij twee single mannen. *Raepkoeck* en *kenipkoeck* kwamen voor bij respectievelijk een gehuwde vrouw

²⁷³ *Carotten* kunnen wortelen zijn, maar op basis van het Mechelse dialect nemen we aan dat het hier verwijst naar tabak. (Hendrik Diddens, *Woordenboek van het Mechels dialect. Een poging tot inventarisatie van het taalmateriaal en typisch taalgebruik* (Mechelen: Diddens, 1986), 172.)

²⁷⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

²⁷⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

²⁷⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

²⁷⁷ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

²⁷⁸ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

en een gehuwde man. *Rijspap* was aanwezig bij een single vrouw. *Meel* kwam voor bij een gehuwde vrouw en twee weduwnaars, *corenmeel* was aanwezig bij één weduwnaar.

Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw zien we de introductie van de aardappel, als vervanger voor granen. *Patatten* kwamen dan ook vanaf dan voor bij een gehuwde man (1793), twee gehuwde vrouwen (1790 en 1796) en wel drie weduwes (1792, 1795 en 1797). Toch was de aardappel nog geen algemeen verspreid voedingsmiddel, wegens een algemeen wantrouwen tegenover de aardappelplant.²⁷⁹

De aanwezigheid van zout mag niet verbazen aangezien zout gebruikt werd als bewaringsmiddel. Vlees werd gezouten om het te bewaren.²⁸⁰ Zout was echter slechts aanwezig bij twee gehuwde mannen en een single man. De algemene term *vleesch* kwam voor bij een gehuwde man en twee single vrouwen. We kunnen er echter vanuit gaan dat vlees nog aanwezig was in andere huishoudens, aangezien er ook dieren werden genoteerd zoals *gemeste verckens*.²⁸¹ Dieren zoals *koeyen* zorgden ook voor zuivel.²⁸² Zo was boter aanwezig bij één single vrouw. *Visch* was aanwezig bij een gehuwde man en twee single vrouwen en werd vaak gegeten.²⁸³ Mechelen was bovendien een stapelplaats voor vis en het visambacht had in Mechelen een pak potentiële kopers.²⁸⁴

Fruit en groenten kwamen niet veelvuldig aan bod in de boedels, vermoedelijk omdat ze niet lang houdbaar waren.²⁸⁵ Toch werd *fruit* vermeld bij een weduwe, *brem* (braambes²⁸⁶) bij een gehuwde man, wortelen bij twee weduwnaars en *raepgroente* bij een weduwe. Daarnaast werden er ook *vruchten uit den hof* vermeld en gaan er ook nog heel wat voedingswaren schuil achter *corsselinck*, *fruytboomen*, *besaeytheit*, *bezaeyden der landen* en *vruchten op het land*.²⁸⁷

De (Oosterse) specerijen ten slotte, aanwezig bij een gehuwde man, droegen bij tot de smaak van de gerechten en werden als soort van kruiden gebruikt. Azijn, aanwezig bij een single vrouw en weduwnaar, zorgde voor een zure smaak.²⁸⁸

---

²⁷⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 100; Sarti, *Europe at home*, 181.

²⁸⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 102.

²⁸¹ Deze dieren werden reeds besproken in paragraaf 4.3.3.

²⁸² Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 102.

²⁸³ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 102.

²⁸⁴ Henri Installé, "Bestuursinstellingen van de heerlijkheid Mechelen (11e eeuw-1795)," in *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, eds. Raymond Van Uytven, Claude Bruneel en Herman Coppens (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2000), 837; G. Renkin, "De organisatie van klein- en groothandel in vis en aanverwante producten door het Mechels visverkopersambacht tijdens de 18de eeuw," *Bijdragen tot de geschiedenis* 83 (2000): 43-47.

²⁸⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 102-103.

²⁸⁶ "Brem," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

²⁸⁷ Cfr. paragraaf 4.3.2.

²⁸⁸ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 103.

5.5.2 Servies en bestek

Tabel 28: Servies en bestek per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Schotels	0	0	1	0	0	0
Tinne schotelen	0	0	0	0	1	0
Tallooren	0	0	1	0	0	0
Glyde tailloren	0	0	1	0	0	0
Kommen	0	0	1	0	0	0
Silvere comme	0	0	0	0	0	1
Fourchetten	0	0	0	2	0	1
Silvere fourchetten	0	0	0	0	0	1
Staele forchetten	0	0	1	0	0	0
Lepels	0	0	1	0	0	0
Grote lepels	0	0	0	1	0	0
Silvere lepels	0	0	0	1	0	1
Blikken schepper	0	0	1	0	0	0
Tinne zoutvat	0	0	1	0	0	0
Silvere sautvaeten	0	0	0	1	0	0
Silveren mostaertpot	0	0	0	1	0	0
Silveren peperbusse	0	0	0	1	0	0
Melkpot	0	0	1	0	0	0
Ammelaeckens	1	0	1	0	0	0
Servetten	1	0	1	0	0	0
Handdoeken	1	0	0	0	0	0

Servies en bestek waren belangrijke indicatoren van het belang dat gehecht werd aan het familiale leven, door het gezamenlijk nuttigen van de maaltijd met de familie.²⁸⁹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen stellen in hun studie vast dat de afwezigheid van servies en bestek wees op financiële problemen.²⁹⁰ In achttiende-eeuws Mechelen zien we deze theorie niet bevestigd. Bij de gehuwden, waar een gezinsleven kan verwacht worden in tegenstelling tot singles en/of weduw(e)(naar)s, werd geen enkele vorm van servies of bestek vermeld. Deze lacune in het bronnenmateriaal laat zich echter verklaren doordat het servies en bestek zou kunnen opgegaan zijn in een algemenere term zoals tin, wat wel aanwezig was bij de gehuwden (cfr. infra).²⁹¹ Om uit de afwezigheid van deze voorwerpen dus financiële problemen te concluderen, zou voorbarig zijn. Ook de hypothese dat singles minder servies en bestek zouden bezitten omdat ze alleen waren en dus minder waarde zouden gehecht hebben aan

²⁸⁹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 185; Sarti, *Europe at home*, 153-154.

²⁹⁰ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 188.

²⁹¹ Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 176.

het sociale element, is niet van toepassing.²⁹² In de onderzochte staten kwam eerder de omgekeerde tendens naar voor waarbij servies en bestek zich grotendeels bij de singles situeerden.

Aangezien servies en bestek in het achttiende-eeuws Mechelen geen indicator van socialiteit was, zou het de mate van civilisatie kunnen tonen.²⁹³ In de vroegmoderne tijd deed zich immers het civilisatieproces voor, dat uitgebreid beschreven werd door de Duitse historische socioloog Norbert Elias. Het proces van civilisatie betrof volgens hem een sterkere regulering en formalisering van gedrag. Omdat men meer ging samenleven, diende men ook meer rekening te houden met elkaar. Elias gebruikte de vroegmoderne etiquetteboekjes als basis voor zijn werk. Een gehoorde kritiek is dan ook of deze regels wel effectief werden nageleefd. In de staten van goed kunnen we dit concreet nagaan.²⁹⁴

Deze civilisatie manifesteerde zich in de materiële cultuur door een individualisering van de eetgewoontes. Terwijl men voorheen met het hele gezin uit een schotel at, vond een evolutie plaats naar de individuele *tallooren*.²⁹⁵ In de onderzochte staten kwamen twee keer *schotelen* voor (bij een single man en een weduwe), maar op het einde van de achttiende eeuw (in 1796) waren er *tallooren* aanwezig (bij een single man). Hoewel schotels, kommen en borden veelvuldig voorkwamen in de zeventiende eeuw, waren ze in de achttiende eeuw eerder beperkt aanwezig. Vermoedelijk situeerden de overige borden zich onder een algemenere term zoals aardewerk.²⁹⁶

Ook *fourchetten* en lepels waren tekenen van deze civilisatie.²⁹⁷ *Fourchetten* en lepels kwamen voor bij de singles en weduwnaars. Toch was de ontwikkeling van het bestek nog redelijk beperkt. Messen waren namelijk niet aanwezig in de onderzochte staten. De tendens waarbij vorken, lepels en messen zich meer en meer gegroepeerd voordeden als een geheel was niet aanwezig.²⁹⁸ Toch was er een beduidende wijziging ten opzichte van de zeventiende eeuw. Terwijl lepels toen overvloedig aanwezig waren, was er nog geen spoor van de vorken.²⁹⁹ De introductie van vorken ging dan ook langzamer dan het andere bestek.³⁰⁰ In de achttiende eeuw waren *fourchetten* daarentegen duidelijk aanwezig. Waarschijnlijk paste ook de *blikken schepper* van een single man in deze context van een verfijnde eetcultuur, zodat niet alles met de handen diende vastgenomen te worden. De verfijnde eetcultuur was ook zichtbaar in de opkomst van *ammelaeckens* (tafellakens), servetten en handdoeken. Voorheen veegde men de mond immers vaak af aan het tafellaken of aan het haar.³⁰¹ Deze goederen situeerden zich bij de gehuwde mannen en single mannen.

---

²⁹² Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 190.

²⁹³ Sarti, *Europe at home*, 155.

²⁹⁴ Norbert Elias, *Über den Prozess der Zivilisation* (Basel: Haus zum Falken, 1939).

²⁹⁵ Van Nevel, "Materiële cultuur op het platteland," 82.

²⁹⁶ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 107-108.

²⁹⁷ Van Nevel, "Materiële cultuur op het platteland," 82-83.

²⁹⁸ Inneke Baatsen et al., "In de keuken," in *Antwerpen à la carte*, eds. Leen Beyers en Ilja Van Damme (Kontich: BAI, 2016), 112.

²⁹⁹ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 110.

³⁰⁰ Sarti, *Europe at home*, 152.

³⁰¹ Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 176.

Het zoutvat verloor in de achttiende eeuw haar waarde.³⁰² Dit kan verklaren waarom het slechts tweemaal werd opgetekend. Het *tinne zoutvat* kwam voor bij een single man en *silvere sautvaeten* bij een single vrouw. De mosterdpot en de peperbus daarentegen waren luxevoorwerpen.³⁰³ Zij situeerden zich vaak in paar. De *silveren mostaertpot* en *silveren peperbusse* kwamen samen voor bij een single vrouw. Over het algemeen waren de meeste voorwerpen die wijzen op een geciviliseerde eetcultuur aanwezig bij singles of bij weduwnaars. Om op basis hiervan te concluderen dat gehuwden geen geciviliseerde tafelcultuur hadden is voorbarig. Waarschijnlijk verschuilt de aanwezigheid van deze voorwerpen zich achter algemenere termen.

5.5.3 Keukenmateriaal

Tabel 29: Keukenmateriaal per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Bakpan	0	0	1	0	0	0
Vischpan	0	0	1	0	0	0
Licht panneke	0	0	1	0	0	0
Potten ketels	0	0	0	0	1	0
Eysere keteltien	0	0	0	1	0	0
Kopere marmit	0	0	1	0	0	0
Kopere moor	0	0	1	0	0	0
Scheel	0	0	1	0	0	0
Koperen schelen	1	0	0	0	0	0
Koperen mortier	1	0	0	0	0	0
Tinne maeten	1	0	0	0	0	0
Zautbak	1	0	0	0	0	0
Blikke	0	0	1	0	0	0
Spoelkom	0	0	1	0	0	0
Vleesbancke	0	0	1	0	0	0
Keuckengerief	0	0	0	1	0	0

Ketels, potten en pannen waren alomtegenwoordig in de achttiende eeuw.³⁰⁴ Toch kwamen ze slechts weinig aan bod in de staten van goed. Een *bakpan*, *vischpan* en *licht panneke* waren aanwezig bij een single man. *Potten ketels* behoorden toe aan een weduwe en een *eysere keteltien* aan een single vrouw. De *kopere marmit* en *kopere moor* bij de single mannen pasten ook in dit rijtje, aangezien dit (kook)ketels waren.³⁰⁵ Potten waren zodus louter aanwezig bij single mannen, terwijl de ketels voornamelijk bij de alleenwonende vrouwen te vinden waren, dus bij de single vrouwen en weduwes,

³⁰² C. Terry, "Tafelen en tafelgerei in Gent," *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63 (1988): 25.

³⁰³ Terry, "Tafelen en tafelgerei," 25.

³⁰⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 106; Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 164.

³⁰⁵ "Marmite," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>; Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 163.

hoewel ook bij de single man. Potentieel kunnen we deze laatste vaststelling linken aan de opkomst van thee en bijhorende theecultuur die zich bij vrouwen zou hebben voorgedaan³⁰⁶, aangezien dit een algemenere verspreiding van ketels betekende.³⁰⁷ *Schelen* zijn deksels en kunnen dus beschouwd worden als toebehoren bij bovenvermelde potten en ketels.³⁰⁸

Een *mortier* was een soort van vijzel.³⁰⁹ *Maeten* dienden om een hoeveelheid af te meten.³¹⁰ Een *zautbak* diende vermoedelijk voor de opslag van zout, wat zoals vermeld een belangrijke rol speelde in de opslag van vlees en vis. Deze drie elementen uit de achttiende-eeuwse keuken waren aanwezig bij de gehuwde mannen. De *blikke kruydbusschen*, *spoelkom* en *vleesbancke* behoorden dan weer toe aan een single man.

Baatsen, De Groot en Sturtewagen stellen twee tendenzen vast voor het bezit van keukenmateriaal bij singles. Ten eerste was de kans kleiner dat singles keukenmateriaal bezaten en ten tweede zouden ze ook minder keukenmateriaal bezit hebben in aantal.³¹¹ Dat singles minder waarschijnlijk keukenmaterialen bezaten, werd niet bevestigd, aangezien de meeste van de vermelde keukenmaterialen zich namelijk bij de single mannen manifesteerden. Over het aantal kunnen we op basis van de vermelde voorwerpen geen conclusies trekken.

5.5.4 Drinken

Tabel 30: Dranken en drinkgerei per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Bier	4	2	4	1	5	11
Cleyn bier	5	1	0	0	1	0
Goet bier	1	0	1	1	0	1
Bruyn bier	0	0	1	0	0	0
Ledig vat	0	0	1	0	0	0
Styne bierpotten	0	0	1	0	0	0
Tinne bierpotten	0	0	1	0	0	0
Bierglazen	0	0	1	0	0	0
Hop	1	0	0	0	0	0
Wijn	0	1	1	1	1	1
Witte wijn	0	0	0	0	2	0
Reuschen wijn	0	0	0	0	1	0
Spaensche wijn	0	0	0	0	1	0

³⁰⁶ Dit is slechts een mogelijke hypothese aangezien in de volgende paragraaf 5.5.5 wordt vastgesteld dat de genderkloof wat betreft koffie en thee niet wordt bevestigd in de onderzochte staten.

³⁰⁷ Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon," 95 en 104; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 106.

³⁰⁸ "Scheel," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

³⁰⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 108; "Mortier," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

³¹⁰ "Mate," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

³¹¹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 185.

Graenwijn	0	0	0	0	0	1
Wijnen flessen	0	1	1	0	0	0
Spoeling	0	0	0	0	0	1
Genevel	0	0	1	0	1	0
Waterpot ³¹²	0	0	1	0	0	0
Styne waterpotten	0	0	1	0	0	0

In de staten van goed kwamen drie grote soorten drank naar voor: bier, wijn en water. Water was in de achttiende eeuw een armoedige drank, aangezien het drinkwater in de stad weinig hygiënisch was.³¹³ De (*styne*) *waterpot* werd twee keer vermeld bij single mannen. We kunnen op basis hiervan echter zeker niet concluderen dat de single mannen een armoedige levensstijl hadden, aangezien de *waterpot* ook een andere betekenis kende en omdat de single mannen ook bier bezaten.

Aangezien het water van slechte kwaliteit was, gold bier als de voornaamste drank. Bier was dan ook aanwezig in het merendeel van de huishoudens in de achttiende eeuw, zo ook in achttiende-eeuws Mechelen.³¹⁴ *Bier* was goed vertegenwoordigd in alle bevolkingsgroepen. Opvallend waren de weduwnaars waarbij in elf gevallen *bier* aanwezig was. *Cleyn bier* zien we beduidend meer bij de gehuwde mannen. *Goet bier* was een teken van rijkdom, aangezien dit duur was.³¹⁵ Dit werd respectievelijk vermeld bij een gehuwde man, single man, single vrouw en weduwnaar. *Bruyn bier* was een unicum want dit kwam slechts eenmaal voor bij een single man. De dominantie van het bier wordt eveneens bevestigd in de loutere vermelding van bier-drinkgerei, namelijk *styne bierpotten*, *tinne bierpotten* en *bierglazen* bij single mannen.³¹⁶

Wijn was een iets meer elitaire drank dan bier.³¹⁷ Wijn kwam in elke bevolkingsgroep één keer voor, behalve bij de gehuwde mannen. *Witte wijn*, *reuschen wijn* en *Spaensche wijn* kwamen voor bij de weduwes en *graenwijn* bij een weduwnaar. Wijn-drinkgerei werd niet vermeld in de staten. Wijn kwam beduidend minder vaak voor dan bier, aangezien ze respectievelijk aanwezig waren in acht en negentien unieke huishoudens.

Bier en wijn werden in grote hoeveelheden geconsumeerd. Allereerst ter aanvulling van de dagelijks ingenomen calorieën. Ten tweede leidde het gebruik van zout als bewaarmiddel voor eten tot grote dorst. Ten slotte zorgden deze alcoholische dranken voor een permanente roes.³¹⁸ In de achttiende

³¹² De waterpot kende meer dan één betekenis. Omdat de waterpot telkens in een context van keukengerei werd vermeld, werd gekozen om de waterpot in deze paragraaf op te nemen.

³¹³ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 114; Sarti, *Europe at home*, 184-186; J.J. Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee in Nederland," *Volkscundig bulletin* 14 (1988): 78.

³¹⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 116; Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 78.

³¹⁵ Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 79.

³¹⁶ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 113.

³¹⁷ Sarti, *Europe at home*, 185; Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 76; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 104.

³¹⁸ Sarti, *Europe at home*, 186.

eeuw kwamen echter thee en koffie sterk op. Dit heeft mogelijk geleid tot een daling van de gangbare bierconsumptie en zodus een verdringing van het biermonopolie.³¹⁹

5.5.5 Koloniale goederen

Tabel 31: Thee, koffie en suiker per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Blikke thebussen	1	0	0	0	0	0
Theeschoteltjens	0	0	1	0	0	0
Theekopkens	0	0	1	0	0	0
Clijn thelepelkens	0	0	0	1	0	0
Theepot	0	0	1	0	0	0
Kopere ketel	0	0	1	0	0	0
Caffé	1	0	0	0	1	0
Caffepotten	0	0	1	0	0	0
Suyckers	0	0	1	0	0	1
Suyckertang	0	0	1	0	0	0

De nieuwe koloniale consumptiegoederen, koffie, thee, suiker, maar ook chocolade en tabak verspreidden zich sterk in de achttiende eeuw. Hoewel deze goederen al in de zeventiende eeuw geïntroduceerd werden, werden ze pas in de achttiende eeuw betaalbaar omwille van een toename van de import. Voor 1720 werden thee en koffie louter door de elite genuttigd. Tussen 1720 en 1770, wanneer de prijs van thee halveerde, sijpelde dit door naar de andere lagen van de bevolking. Vanaf 1770 waren ze algemeen verspreid.³²⁰

Thee werd niet alleen als drank gebruikt, maar ook als pronkstuk. De opkomst ervan ging gepaard met een heuse theecultuur. Dit kaderde in de gangbare tendens van socialisering waarbij een geciviliseerde tafelcultuur ontstond.³²¹ In tegenstelling tot alcoholische dranken zoals bier, die genuttigd werden in de herbergen, had thee een imago van vertrouwen en zelfcontrole.³²²

Thee werd al snel deel van het dagelijkse leven.³²³ *Theeschoteltjens*, *theekopkens* en *clijn thelepelkens* werden gebruikt als servies en bestek. De *blikke thebussen* diende om de voorraad thee te bewaren. De *theepot* werd gebruikt om de thee te laten trekken. Dit werd vervolgens aangevuld met warm water uit de theeketel.³²⁴ De theeketel werd niet vermeld in de onderzochte staten van goed, maar hier kon ook een koperen ketel voor gebruikt worden. Deze *kopere ketel* kwam wel voor bij dezelfde single man

³¹⁹ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 75; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 103; Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 78-81.

³²⁰ Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 309-312; Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 172-173; Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 79.

³²¹ Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 314 en 318-319.

³²² Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 171.

³²³ Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 315; Voskuil, "De verspreiding van koffie en thee," 76.

³²⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 117-119.

die ook een theepot bezat. De thee-artikelen situeerden zich grotendeels bij een single man, hoewel een gehuwde man de *blikke thebussen* bezat en een single vrouw *clijn thelepelkens*.

Hoewel thee zich snel verspreidde, bleef de verspreiding van koffie initieel beperkt. Koffie evenaarde de consumptie van thee pas op het einde van de achttiende eeuw.³²⁵ De indicatie van de aanwezigheid van koffie bij gehuwde mannen, single mannen en weduwes is beperkt tot de vermelding van louter *caffé* en *caffepotten*. Er werden geen voorwerpen vermeld die dienden ter bereiding van de koffie. De opkomst van deze warme dranken ging vaak gepaard met de aanwezigheid van een stoof.³²⁶ De stoof was aanwezig bij een single man, die vele koffie- en theezaken bezat, maar ook bij een weduwnaar, waar enkel suiker werd vermeld.

De genderpatronen die Van Bauwel opmerkt, koffie bij mannen en thee voor vrouwen, zien we in het achttiende-eeuwse Mechelen dus zeker niet bevestigd aangezien de voorwerpen met betrekking tot thee toebehoorden aan een single man en *caffepotten* ook bij een weduwe voorkwamen.³²⁷ Bij de gehuwde vrouwen werd geen enkel koloniaal product opgetekend. Bij de single vrouwen, weduwes en weduwnaars werd eveneens slechts één koloniaal product vermeld. Dit komt overeen met de vaststellingen van Weatherill dat voorwerpen voor warme dranken minder vaak voorkwamen bij weduwes.³²⁸

5.6 Kledij en stoffen

Kledij had drie functies. Ten eerste diende het als bescherming tegen de koude, ten tweede verhulde het een aantal lichaamsdelen en ten derde kon men zich sociaal profileren.³²⁹ Kledij was dus belangrijk om zich maatschappelijk te onderscheiden. Zo kon men enerzijds de sociale status duidelijk maken, maar ook de burgerlijke staat.³³⁰ Er dient opgemerkt te worden dat er vaak kleding werd opgenoemd van de (overleden) huwelijkspartner. Kledij die werd opgesomd was tevens vaak niet volledig.³³¹ Dit vertekende vaak de resultaten.³³²

Tabel 32: Cleederen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
- Cleederen (huijsraedt)	8	7	5	3	9	5
- Cleeragie						

³²⁵ Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 314; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 117.

³²⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85-88.

³²⁷ Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon," 95 en 104.

³²⁸ Weatherill, "A possession of one's own," 149.

³²⁹ Sarti, *Europe at home*, 201.

³³⁰ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 193.

³³¹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 207; Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 72.

³³² Voor een analyse van de beperkingen van onderzoek naar kledij op basis van boedelbeschrijvingen, cfr. Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 205-210.

In de studie van Simons naar de materiële cultuur in Mechelen in de zeventiende eeuw was kledij amper aan de orde.³³³ Dit staat echter in groot contrast met de bevindingen van de achttiende eeuw. In meer dan de helft van de staten (62%) was een indicatie van kledij en/of stoffen. *Cleederen, cleederen huijsraedt of cleeragie* werden bij elke bevolkingsgroep vermeld (zie tabel 32). Dit reflecteert de tendens, die de Franse cultureel historicus Daniel Roche vaststelt, dat men meer en meer kleding begon te bezitten.³³⁴

5.6.1 Kledingstukken

In de achttiende eeuw werd mannelijke en vrouwelijke kledij meer en meer van elkaar onderscheiden. Zo droegen mannen broeken en vrouwen rokken en lange kledij. Ook kledingstukken met een smalle taille waren kenmerkend voor vrouwen. Aangezien men in deze strakke kledij nauwelijks kon bewegen, konden vrouwen op deze manier tonen dat ze niet hoefden te werken.³³⁵

Tabel 33: Typisch mannelijke kledingstukken per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Broek	1	0	1	0	1	1
Halfhemden	0	0	1	0	0	0
(Witte) veste	0	0	1	0	0	0
Kazak - Groene kazak - Kasack - Kajakken	0	0	2	0	0	1
Jupon	0	0	2	0	0	1
Jas	0	0	0	0	0	1

De mannelijke kledingstukken kwamen zoals verwacht enkel bij de gehuwde mannen, single mannen en weduwnaars voor. Een uitzondering was echter de broek die aan een weduwe toebehoorde. De broek kwam beperkt voor in de onderzochte staten van goed, hoewel ze wel vrij algemeen aanwezig was. Vermoedelijk bezat iedere man een broek, maar werd ze niet altijd vermeld in de boedels omwille van de beperkte waarde door slijtage.³³⁶

Halfhemden en een *veste* waren aanwezig bij een single man. Een *halfhemd* was een “los borststuk (...) dat onder de opening van het vest werd gedragen”.³³⁷ Dat *halfhemden* en een *veste* dus samen voorkwamen, is logisch. De *kazak* en *jupon* kwamen beide voor bij twee single mannen en een weduwnaar. De *jupon* was een soort vest voor mannen. De *kazak* was een soort jas die boven een *vest* werd gedragen.³³⁸ De *jas* kwam voor bij een weduwnaar. Dit kon ofwel een *justaucorps* zijn, ofwel een

³³³ Simons, “De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw,” 72.

³³⁴ Fairchilds, “Consumption in Early Modern Europe,” 856; Roche, *La culture des apparences*.

³³⁵ Sarti, *Europe at home*, 202.

³³⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 212; Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 54.

³³⁷ Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 38 en 58.

³³⁸ Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 41 en 47.

frak, ofwel een *kazak*.³³⁹ De variëteit in kledingstukken was dus het grootste bij single mannen en weduwnaars. Bij de gehuwde mannen werd louter een broek opgetekend.

Tabel 34: Typisch vrouwelijke kledingstukken per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Lijfken	0	0	0	0	1	0
Stucklijven	1	0	0	0	1	1
Jakken	1	0	0	0	0	0

Er werden weinig vrouwenkledingstukken vermeld in de onderzochte staten van goed. Het *lijfken*, dat onder het hemd werd gedragen, was bij een weduwe aanwezig.³⁴⁰ *Stucklijven*, een variant op het *lijfken*, was ook bij een weduwe aanwezig, maar eveneens bij een gehuwde man en een weduwnaar. Het *jak* was een variant op het *lijfken* dat samen met een rok gedragen werd en was bij een gehuwde man aanwezig.³⁴¹

Tabel 35: Kledij voor zowel mannen als vrouwen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Hemdens	2	0	2	1	0	0
Cleed	0	1	0	0	0	1
Rokken	1	0	0	0	2	0
Capot	0	0	3	0	0	1
Poederkleed	0	0	1	0	0	0
Cappen	0	0	0	1	0	0

Het hemd kon zowel een mannenhemd of vrouwenhemd als bovenhemd of onderhemd zijn. Het was wijdverspreid onder de hele bevolking, hoewel het slechts bij twee gehuwde mannen, twee single mannen en een single vrouw terugkwam. Het hemd werd regelmatig gewisseld voor de hygiëne, daarom was het vaak in groten getale aanwezig.³⁴² Zo hadden een single man en een single vrouw wel acht hemden. Een andere single man had zelfs 26 hemden.³⁴³

Het *cleed* moet geïnterpreteerd worden als een overkleed, zowel voor mannen als vrouwen.³⁴⁴ Het *cleed* kwam voor bij een gehuwde vrouw en een weduwnaar. De rok, die voorkwam bij de gehuwde mannen en weduwes, kon zowel een mannelijk als vrouwelijk kledingstuk zijn, hoewel het een geheel

³³⁹ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 39, 45 en 47.

³⁴⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 221.

³⁴¹ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 81.

³⁴² Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 57-58, 103 en 112; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 211.

³⁴³ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 161, pagina 198 verso; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 96; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

³⁴⁴ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 147.

verschillende uitwerking betrof. De mannenrok was een bovenstuk bij de broek en het kamizool. De vrouwenrok was een lang onderstuk tot op de voeten.³⁴⁵

De *capot* was een zware mantel die louter voorkwam bij de alleenwonende mannen, hoewel hij zowel voor mannen als voor vrouwen geschikt was. Het *poederkleed* kwam slechts bij één single man voor. Dit was een lang kleed dat gebruikt werd ter bescherming van de kledij wanneer men de pruik poederde.³⁴⁶ *Cappen* waren aanwezig bij een single vrouw. Dit was een soort hoofdbedekking, al dan niet in combinatie met een mantel, en sluit dan ook nauw aan bij het volgende deel.

5.6.2 Hoofddekfels en halsdoeken

Tabel 36: Hoofddekfels en halsdoeken voor vrouwen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Faillie - Saye fallie - Seyde faillie - Faillens	1	0	0	1	0	1
Sluyer	0	0	0	0	0	1
Treckmutsen	1	0	0	1	0	0
Coffeur	0	0	0	0	1	0
Coofkens	0	0	0	0	1	0
Zijden haelsdoeck	0	1	0	0	0	0

Typisch mannelijke hoofddekfels en halsdoeken kwamen niet aan bod in de onderzochte staten van goed, dus worden meteen de typisch vrouwelijke hoofddekfels en halsdoeken behandeld. De *faillie* was een lange zwarte sjaal die gebruikt werd als hoofddoek en halsdoek bij vrouwen.³⁴⁷ De *faillie* was voornamelijk in trek bij weduwes, hoewel niet aanwezig bij weduwes in de onderzochte staten van goed.³⁴⁸ Deze hoofd- en halsdoek mocht ook verwacht worden bij single vrouwen aangezien begijnen het hoofd dienden te bedekken.³⁴⁹ De *faillie* was inderdaad aanwezig bij een single vrouw, maar ook bij een gehuwde man en weduwnaar. De *sluyer* werd eveneens gebruikt als hoofddoek voor vrouwen, toch kwam hij slechts voor bij één weduwnaar.³⁵⁰

De *treckmuts*, een muts voor vrouwen die algemeen aanwezig was in de achttiende eeuw, kwam voor bij een gehuwde man en single vrouw. De *coffeur* was een kwalitatievere muts dan de *treckmuts* en behoorde toe aan een weduwe. *Coofkens* verwees vermoedelijk naar *cooffe*, wat eveneens een soort

³⁴⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 212 en 219.

³⁴⁶ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 147-148.

³⁴⁷ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 123-124.

³⁴⁸ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 194.

³⁴⁹ Kim Overlaet, "To be or not to be a beguine in an early modern town: piety of pragmatism? The Great Beguinage of St Catherine in sixteenth-century Mechelen," in *Single Life and the City 1200 – 1900*, eds. Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015), 138.

³⁵⁰ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 123.

muts was voor vrouwen rondom het gehele gezicht, en was aanwezig bij een weduwe.³⁵¹ De *zijden haelsdoeck*, die de hals van de vrouw bedekte, kwam voor bij een gehuwde vrouw.

Tabel 37: Hoofddeckels en halsdoeken voor zowel mannen als vrouwen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Neusdoeck	2	0	1	0	1	0
- Neusdoecken						
- Handneusdoeck						
- Zakneusdoeck						
- Chamoise neusdoeck						
- Katoenen neusdoek						
Halskens	0	0	1	0	0	0
Hoedt	0	1	2	0	0	1
Mutsen	1	0	0	0	1	0
Saye mutzes	0	0	1	0	0	0
Bakkersmutz	0	0	1	0	0	0

Er waren eveneens een aantal hoofddeckels en halsdoeken die zowel voor mannen als vrouwen gangbaar waren. De *neusdoeck* bijvoorbeeld kan zowel wijzen op een zakdoek als een halsdoek voor vrouwen, een ornament bij de outfit.³⁵² De *neusdoeck* was aanwezig bij twee gehuwde mannen, één single man en een weduwe. *Halskens* waren aanwezig bij een single man.

De hoed kwam meestal voor bij mannen, terwijl de muts eerder een vrouwelijk hoofddecksel was. Toch was dit niet zo nauw afgebakend.³⁵³ De *hoedt* was dan ook aanwezig bij een gehuwde vrouw, twee single mannen en een weduwnaar. Deze veelvuldige vermelding mag niet verbazen aangezien de *hoedt* zeer gewoon was in de achttiende eeuw. De hoed werd ook gebruikt om single en gehuwde mannen te onderscheiden.³⁵⁴ Hoewel de (*treck*)muts typisch vrouwelijk was, werden andere mutsen eveneens door mannen gedragen.³⁵⁵ De muts kwam dan ook terug bij een gehuwde man en een weduwe, de *saye mutzes* en de *bakkersmutz* behoorden toe aan een single man.

³⁵¹ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 117-118.

³⁵² Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 125; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 226.

³⁵³ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 216.

³⁵⁴ Sarti, *Europe at home*, 203 en 208.

³⁵⁵ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 117 en 153.

5.6.3 Accessoires

Tabel 38: Accessoires per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Crawatten	0	0	0	0	1	0
Voorschooten	0	0	2	0	0	0
Linten	1	0	0	0	0	0
Canten	1	0	0	0	0	0
Garen - Garen - Gesponnen gaeren - Stelgaeren en egers	3	0	2	0	1	2
Handtschoenen	1	0	0	0	0	0
Manchetten	0	0	0	0	1	0
Mouwken	0	0	1	0	0	0
Snutters	0	0	1	0	0	0
Schoenen	2	1	1	0	2	2
Schoenen met koperen gespen	0	0	1	0	0	0
Klompen	0	0	0	0	0	1
Caussens - Dornicksche caussens - Caussens - Swerte koussen - Rauw caussens - Sayette koussen - Witte zijde koussen - Witte kousen	2	0	2	0	1	2

De typisch mannelijke *crawatte* kwam één keer voor, bij een weduwe. Vermoedelijk omdat de *crawatte* vooral in de eerste helft van de achttiende eeuw voorkwam en dus tegen het einde van de eeuw uit de mode was geraakt.³⁵⁶ De typisch vrouwelijke accessoires, zoals een *voorschoot* en *linten*, kwamen dan weer voor bij respectievelijk twee single mannen en een gehuwde man. Een *voorschoot* was een accessoire bij vrouwenkledij, dat rond het middel werd gebonden. Ook *linten* waren een decoratieve toevoeging aan de vrouwenkledij.³⁵⁷ Dat deze linten niet aanwezig waren bij de single vrouwen, bevestigt het sobere karakter van de kledij van de begijnen en geestelijke dochters. Zij moesten namelijk neutrale en sobere kledij dragen.³⁵⁸

Naast linten werden ook *canten* en *garen* gebruikt als boordje ter afwerking van de kledij, ook wel *pasement* genoemd.³⁵⁹ De aanwezigheid van kant mag niet verbazen, aangezien de kantklosserij een

³⁵⁶ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 70.

³⁵⁷ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 128 en 134.

³⁵⁸ Overlaet, "To be or not to be a beguine in an early modern town," 138.

³⁵⁹ J. Stadeler, "Passementmakers te Mechelen," *Mechlinia* 3 (1924): 98-99.

van de grootste economische takken te Mechelen was.³⁶⁰ *Canten* was aanwezig bij één gehuwde man, *garen* ook bij de gehuwde mannen, maar eveneens bij single mannen en weduw(e)(naar)s.

Handtschoenen waren aanwezig bij een gehuwde man. Hoewel ze zowel voor mannen als voor vrouwen gangbaar waren, kunnen we dus veronderstellen dat het hier om mannenhandschoenen ging die gebruikt werden “om de fijnheid van de kanten plooiën van de mouw te onderlijnen”.³⁶¹ *Manchetten* waren aanwezig bij een weduwe en *mouwken*s bij een single man.³⁶² *Snutters* kwamen eveneens voor bij een single man. Vermoedelijk werd hier ofwel *snuyfsnuytdoeck* mee bedoeld, een “grote donkere zakdoek voor wie tabak snoof”, ofwel *snuytdoeck*, wat overeenkwam met de *neusdoeck*.³⁶³

Schoenen waren algemeen in de achttiende eeuw. Toch werden ze niet vaak opgenomen in de boedels, wegens weinig duurzaam. Ze werden wel in elke bevolkingsgroep vermeld, behalve bij de single vrouwen. Klompen waren weinig waard, maar werden hier toch genoteerd bij één weduwnaar. Vermoedelijk omdat ze nieuw waren, want wanneer ze gedragen werden, verloren ze hun (beperkte) waarde.³⁶⁴

Caussens waren zowel voor mannen als vrouwen en kwamen in allerlei soorten voor. Zo werden er gewone *caussens* vermeld, maar ook *dornicksche caussens*, *swerte kousen*, *rauw caussens*, *sayette kousens*, *witte zijde kousens* en *witte kousen*. Hoewel vermoedelijk iedereen kousen bezat, kwamen ze slechts in zeven staten van goed voor. Vermoedelijk werden ze vaak niet vermeld omwille van hun beperkte geldelijke waarde (opnieuw door slijtage).³⁶⁵

5.6.4 Stoffen

Tabel 39: Stoffen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Wollen	1	0	0	0	0	0
Laken	0	0	1	0	0	0
Stoffen	1	0	0	0	0	0
Saye - Saye fallie - Sayette kousens - Saye mutzes	0	0	1	1	0	0
Vlasch - Vlasch	0	2	1	0	2	0

³⁶⁰ Verbeemen, “Mechelen in 1796,” 154-159; Bury Palliser, *Histoire de la dentelle* (Parijs: Firmin-Didot, 1890), 102-105.

³⁶¹ Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 165.

³⁶² Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 163-164

³⁶³ Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 71 en 125.

³⁶⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 217-218; Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 169.

³⁶⁵ Van Ryckeghem, “Eenvoud en raffinement,” 166.

- Mockens vlasch						
Lijnwaert	9	8	6	5	13	8
- Lijnwaert						
- Geblijckt lijnwaert						
- Ongeblijckt lijnwaert						
- Witte lijnwaert						
- Grouw lijnwaert						
- Lijnwaed mand						
Cloosterdoeck	1	0	0	0	1	0
Camerijckx doeck	1	0	0	0	0	0
Toile cirée	0	0	1	0	0	0
- Catoenen	3	0	1	2	0	0
- Katoenen neusdoeck						
Neteldoeck	1	0	1	0	1	0
Seyde	0	0	1	0	0	1
- Seijde fallie						
- Witte zijde koussens						
Frisaet ³⁶⁶	1	0	0	0	0	0
Carsije	1	0	0	0	1	0
Buije	1	0	0	0	0	0
Droguet	1	0	0	0	0	0
Lappen ³⁶⁷	0	0	1	0	0	0
Chamoise ³⁶⁸	0	0	1	0	0	0
Glassée stof	0	0	0	0	0	1
Flanel	0	0	0	0	1	0

Zoals reeds vermeld was kledij een belangrijke factor in de sociale profilering. Ook het materiaal van de kledij, de gebruikte stoffen, was een manier om zichzelf te differentiëren.³⁶⁹ In de achttiende eeuw waren vier belangrijke basisstoffen aanwezig. Wol was eerder goedkoop. Laken was gemaakt van wol en werd meestal gebruikt voor mannelijke kledingstukken. *Stoffen* en *saai* waren eveneens van wol. Wollen stoffen werden voornamelijk gebruikt voor mannelijke kleding en waren dan ook louter bij mannelijke bevolkingsgroepen aanwezig, hoewel ook bij één single vrouw.³⁷⁰

Ook vlas, waarvan linnen gemaakt werd, was een eerder goedkope stof. *Vlasch* kwam voor bij twee gehuwde vrouwen, een single man en een weduwe. *Lijnwaert* (linnen³⁷¹) zelf kwam voor in alle bevolkingsgroepen, zelfs in 49 van de 106 onderzochte staten van goed. In dertig van deze gevallen was het in combinatie met *cleederen* ("*cleederen ende lijnwaert*"). Hieruit kan afgeleid worden dat

³⁶⁶ Uit de context valt op te maken dat *frisaet*, *carsije*, *buije* en *droguet* stoffen waren. Ze werden bevonden bij Franciscus Josephus Onghers, een gehuwde man. Aangezien er geen indicatie was van een ander beroep, had deze man mogelijk een winkel in stoffen (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 162, pagina 137 verso).

³⁶⁷ *Lappen* is een zeer algemene term die vermoedelijk wijst op de aanwezigheid van stukken stof, al dan niet om kledingstukken of ander textiel te herstellen. ("Lappen," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.)

³⁶⁸ *Chamoise* kan wijzen op een gemengde stof, *samoise* (Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 91), of op een geelachtige kleur ("Chamois," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>).

³⁶⁹ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 195.

³⁷⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 227-228.

³⁷¹ "Lijnwaed," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

linnen een algemeen gebruikte stof was voor kledij en andere textiel.³⁷² *Cloosterdoeck* was eveneens een linnen stof, een fijne variant die oorspronkelijk in kloosters werd gebruikt.³⁷³ Ook *camerijckx doeck* was een fijne variant van linnen, die oorspronkelijk uit Kamerijk stamde.³⁷⁴ Zowel *cloosterdoeck* als *camerijckx doeck* waren aanwezig bij gehuwde mannen. *Cloosterdoeck* was eveneens aanwezig bij een weduwe. Eén single man bezat ten slotte nog *toile cirée*, een met was bestreken linnen.³⁷⁵

Katoen was aanvankelijk een dure stof, maar democratiseerde in de achttiende eeuw.³⁷⁶ *Catoenen* was dan ook aanwezig bij drie gehuwde mannen, een single man en twee single vrouwen. Ook *neteldoek* was een katoenen stof, aanwezig bij een gehuwde man, een single man en een weduwe.³⁷⁷ Zijde bleef echter, in tegenstelling tot katoen, een luxeproduct omwille van haar hoge prijs.³⁷⁸ *Seyde* kwam dan ook enkel voor bij een single man en een weduwnaar. Dat katoen en zijde voornamelijk gebruikt werden voor vrouwenkledij, werd niet bevestigd in de onderzochte staten van goed, aangezien ze overwegend bij mannen voorkwamen.³⁷⁹

5.6.5 Kleur

Tabel 40: Kleur van de kledij per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Zwart	0	0	2	0	0	0
- Swart laken						
- Swerte kousen						
Wit	0	0	2	0	1	0
- Witte lijnwaert						
- Witte veste						
- Witte voorschorten						
- Witte zijde kousens						
- Witte kousen						
- Witte slaepkap						
Groene kazak	0	0	1	0	0	0
Geblijckt lijnwaert	0	0	0	0	0	1
Ongeblijckt lijnwaert	0	0	0	0	1	0
Grouw lijnwaert	0	0	0	0	1	0
Rauw caussens	0	0	0	0	1	0

³⁷² Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 227-228.

³⁷³ "Kloosterdoek," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

³⁷⁴ Nico Slokker, *Ruggengraat van de stedelijke samenleving* (Amsterdam: Aksant, 2010), 100-101.

³⁷⁵ "Toile," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

³⁷⁶ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 228.

³⁷⁷ Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 188-189.

³⁷⁸ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 228.

³⁷⁹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 228.

De kleur van de kledij kon ook een indicator zijn van differentiatie.³⁸⁰ Dat kledij kleurrijker werd in de achttiende eeuw, werd niet duidelijk uit de onderzochte staten van goed.³⁸¹ In de onderzochte staten van goed werden slechts drie kleuren vermeld: zwart, wit en groen. Zwart kwam voor bij *laken* en *kousen* en er werd één groene *kazak* vermeld. Wit kwam voor bij *lijnwaard*, *veste*, *voorschoten*, *kousen* en *zijde koussens*. Andere indicaties van kleur waren *geblijckt*, *ongeblijckt*, *grouw* en *rauw*.³⁸²

Volgens de studie van Baatsen, De Groot en Sturtewagen hadden gehuwden de meest kleurrijke kledij. Helaas werd bij geen enkele van de onderzochte gehuwden enige kleur vermeld. Weduw(e)(naar)s droegen dan weer meestal kledij in rouwkleuren ter attentie van hun overleden echtgeno(o)t(e). Dit kon zowel zwart zijn als wit, verwijzend naar de kledij van nonnen en begijnen.³⁸³ Zwart kwam niet voor bij de onderzochte weduw(e)(naar)s, wit wel. Dit mag niet verbazen, aangezien religieuzen zoals begijnen maatschappelijk zichtbaar waren in achttiende-eeuws Mechelen, waardoor de *incentive* om zich gelijkaardig te kleden dan ook groot kon zijn.³⁸⁴ Weduw(e)(naar)s zouden ook rode en groene kledingstukken gehad hebben, omdat ze deze kleurrijke kledij nog bezaten van voor het overlijden van de huwelijkspartner.³⁸⁵ Bij de weduw(e)(naar)s werd echter geen kledij vermeld met kleur. Singles ten slotte zouden vaker zwarte en grijze kledij bezit hebben dan gehuwden, mits wat kleurrijkere stukken.³⁸⁶ *Swart* was inderdaad aanwezig bij de singles, net als groen, wat een kleurrijker element was in de kleerkast van de singles.

5.7 Sieraden

Aansluitend op de kledij die gedragen werd om zich te profileren, konden ook juwelen als dusdanig gebruikt worden. Achtereenvolgens worden ringen, gespen, oorringen en andere sieraden besproken.

Tabel 41: Ringen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Trauwrinck	2	1	0	0	0	0
Gouden trouwrunck	1	0	0	0	0	0
Rinck	1	0	0	0	0	0
Goude rinck	3	2	0	2	1	0
Diamanten rinck	0	0	0	2	1	1
Gouden diamanten rinck	1	0	0	0	0	0
Clijn rincxken	0	0	0	0	0	1
Diamanten rinck met	1	0	0	0	0	0
Rinck met seven stenen	1	0	0	0	0	0

³⁸⁰ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 195.

³⁸¹ Sarti, *Europe at home*, 202.

³⁸² Hoewel dit geen kleuren in de strikte zin van het woord zijn, geeft dit toch enige indicatie over het uitzicht.

³⁸³ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 195; Sarti, *Europe at home*, 208.

³⁸⁴ Overlaet, "Replacing the family," 326; Overlaet, "To be or not to be a beguine," 139.

³⁸⁵ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 195.

³⁸⁶ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 195.

Ringen werden in de achttiende eeuw duidelijk niet alleen door vrouwen gedragen. De (*gouden*) *trauwring* kwam in vier huishoudens voor, logischerwijs enkel bij de gehuwden. Bij de weduw(e)(naar)s werd geen trouwring uit hun voormalig huwelijk opgetekend. Een *ring*, *goude ring*, *diamanten ring*, *gouden diamanten ring* en *clijn ringen* kwamen voor bij de gehuwden, weduw(e)(naar)s en single vrouwen, maar niet bij de single mannen die geen enkele ring bezaten. Slechts twee ringen, met *seven stenen* bevestigd op de ring, werden vermeld. Ringen waren beduidend meer aanwezig in de staten van gehuwde mannen. Dit is tegenstrijdig met de vaststelling van Jan Van Ryckeghem, die in zijn verhandeling onderzoek deed naar kleding en sieraden in Gent, dat ringen veel door vrouwen gedragen werden. Dat ringen meestal goud waren en/of met edelstenen bezet waren, was wel gelijkaardig.³⁸⁷

Tabel 42: Gespen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Gespen	1	1	1	0	1	0
Silvere gespen	3	1	2	2	1	1
Goude gespen	0	0	0	1	0	0
Ceintuer gespe	0	0	0	1	0	0
Causebant gespe	0	1	0	0	0	0
Paer cleyn gespen	1	0	0	0	0	0
Silvere schoengespen	0	0	1	0	0	0
Silvere broekgespen	0	0	1	0	0	0
Silvere halsgesp	0	0	1	0	0	0
Staele schoengespen	0	0	1	0	0	0
Broekgespen	0	0	1	0	0	1
Halsgesp	0	0	1	0	0	0
Silvere ceintuurgesp	1	0	0	0	0	0

Volgens Van Ryckeghem fungeerden gespen als mannelijk sieraad.³⁸⁸ Toch waren gespen ook aanzienlijk aanwezig bij de vrouwelijke bevolkingsgroepen. De gewone *gespen* en *silvere gespen* waren in elke bevolkingsgroep aanwezig. De *gouden gespen* en *ceintuer gespe* kwamen echter voor bij een single vrouw en de *causebant gespe* bij een gehuwde vrouw. De specifiekere gespen daarentegen, *silvere schoengespen*, *silvere broekgespen*, *silvere halsgesp*, *staele schoengespen*, *broekgespen* en *halsgesp*, waren enkel aanwezig bij de single mannen. De *silvere ceintuurgesp* kwam voor bij een gehuwde man en de *broekgesp* ook bij een weduwnaar. Gespen waren dus inderdaad een voornamelijk mannelijk sieraad, hoewel zeker niet exclusief. Van Ryckeghem stelt eveneens vast dat gespen veelal zilver waren. Deze bevinding werd bevestigd in de onderzochte staten.³⁸⁹ De *silvere*

³⁸⁷ Jan Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement. Kleding en sieraden te Gent," *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63 (1988): 47.

³⁸⁸ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47.

³⁸⁹ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47.

gespen waren zeer wijdverspreid en *silver* kwam vaak voor als prefix bij de *gespen*. *Goud* en *stael* kwamen slechts één keer voor.

Tabel 43: Oorringen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Paer oorringen	3	0	0	0	0	0
Gouden oorringhe	0	0	0	3	0	0
Ooringen	0	0	0	0	0	1

Oorringen waren een vrouwelijk sieraad dat zowel door arm als rijk gedragen werd.³⁹⁰ Het is daarom opvallend dat *oorringen* voorkwamen bij, naast de drie single vrouwen, wel drie gehuwde mannen en een weduwnaar. Waarschijnlijk waren deze oorringen echter van de (overleden) vrouw des huizes.³⁹¹ Oorringen waren meestal van goud of silver, zoals de aanwezigheid van *gouden oorringhe* aantoont. Een diamanten bezetting bood dat tikje extra voor de rijkere geledingen van de maatschappij, maar waren hier niet aanwezig.³⁹²

Tabel 44: Andere sieraden per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Snuyfdoos - Waer in snuyfdoos - Snuyfpotten - Silvere snuyfdoos - Quaet silvere snuyfdoes	1	1	1	1	1	0
Goude cruijs	3	1	0	1	0	0
Goude ketinge	0	0	0	0	1	0
Sluytie	0	0	0	0	1	0
Halsslot	0	1	0	0	0	1
- Hert - Gouden herteken	2	0	0	0	1	0
Juwelen	0	0	0	0	3	1
Goude steekers	0	1	0	0	0	0
Gauden penninck	0	0	0	1	0	0

De *snuyfdoos* kwam terug in elke bevolkingsgroep, behalve bij de weduwnaars. Het was dan ook een van de belangrijkste sieraden voor mannen. Ze werd vanaf 1700 gebruikt om tabak te snuiven en was

³⁹⁰ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47; Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 297.

³⁹¹ Net zoals bij de kledij, werden mannen- en vrouwensieraden bij gehuwden soms door elkaar vermeld. (Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 72 en 77.)

³⁹² Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47.

meestal uit zilver vervaardigd.³⁹³ Zo ook in achttiende-eeuws Mechelen waarbij drie keer sprake was van een *silvere snuyfdoos*. Het *cruijs* was een vrouwensieraad, meestal van goud.³⁹⁴ Het *goude cruijs* kwam echter drie keer terug bij gehuwde mannen, één keer bij een gehuwde vrouw en één keer bij een single vrouw.³⁹⁵ Een totaal van vijf huishoudens met *goude cruïsen* was eerder laag. Het *cruijs* was dus niet het meest populaire sieraad.³⁹⁶

Een *goude keteinge* werd één keer vermeld bij een weduwe. Ook *sluytie* bij een weduwe en *halsslot* bij een gehuwde vrouw en weduwnaar duiden vermoedelijk op een ketting, hoewel *slot* ook kon wijzen op de sluiting van een (kap)mantel.³⁹⁷ Terwijl het (*gouden*) *hert(eken)* in de achttiende eeuw in Gent zeer weinig voorkwam, duikt het toch drie keer op, bij twee gehuwde mannen en bij één weduwe. De genderpatronen die Van Ryckeghem vaststelt voor sieraden kwamen dus al bij al in achttiende-eeuws Mechelen niet terug. Het gebruikte materiaal daarentegen was wel grotendeels gelijk.³⁹⁸

5.8 Decoratie en vrije tijd

Het huis vormde in de achttiende eeuw het raakvlak tussen het openbare en private leven. In de woonst waren dan ook een hele hoop pronk- en prestigevoorwerpen aanwezig, want huisraad werd gezien als reflectie van de eigenaar. Zo kon decoratie zorgen voor sociale profilering.³⁹⁹

5.8.1 Decoratie

Tabel 45: Decoratie per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Cruysboog	0	0	0	0	1	0
Horlogie - Horlogie - Silvere saekhorologie - Staende horologie - Goude horologie	2	1	1	0	1	0
Ongemunt gaudt	0	0	0	1	0	0
Schilderijen	0	0	2	1	1	0
Behang of goudeleir	0	0	0	0	1	1
Schouwkleed	0	0	1	0	0	0
Spiegel	0	0	1	0	1	0

³⁹³ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 122; Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 282.

³⁹⁴ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47.

³⁹⁵ Opnieuw zien we hier de aanwezigheid van vrouwelijke sieraden bij mannen. (Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 77-80.)

³⁹⁶ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 80.

³⁹⁷ Lena Pinnel, "Achtttiende-eeuwse juwelen in de Zuidelijke Nederlanden. Een onderzoek naar juwelen, portretten en boedelinventarissen" (masterproef, Universiteit Gent, 2014), 32-33; Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 295.

³⁹⁸ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47; Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 286 en 297.

³⁹⁹ Weatherill, "A possession of one's own," 137.

Stock - Stock - Rieten stok - Gaenstock	0	0	2	0	1	0
Garnieren van eenen stock en eene ovale doose	0	0	1	0	0	0
Schuyt⁴⁰⁰	0	1	0	0	0	0

In de onderzochte staten van goed kwam één keer een *cruysboog* voor. Hiernaast werden geen andere typisch mannelijke voorwerpen, zoals wapens, vermeld.⁴⁰¹ Dit is opvallend aangezien wapens een specifieke clausule vormden in het Mechelse gewoonterecht.⁴⁰² Tegenstrijdig aan het gewoonterecht, werd de *cruysboog* echter opgetekend bij een weduwe en niet bij een man.

Een *horlogie*⁴⁰³ was een typisch mannelijk sieraad, hoewel dit niet specifiek opgenomen was in het Mechelse gewoonterecht, en kwam sterk op in de achttiende eeuw.⁴⁰⁴ Dit was vijf keer aanwezig in de onderzochte staten, terwijl in de zeventiende eeuw nog geen klokken voorkwamen.⁴⁰⁵ Ze werden functioneel gebruikt om het uur af te lezen en dus vooral gebruikt door mannen in het kader van hun beroepsactiviteiten. In de onderzochte staten van goed kwam de *horlogie* voor bij gehuwde mannen en single mannen, maar ook bij gehuwde vrouwen en weduwes. Bij de weduwes kon de aanwezigheid van het horloge betekenen dat de beroepsactiviteit van de overleden echtgenoot werd verdergezet. De weduwe die een *horlogie* bezat, was inderdaad een *backersvrouw*. Een horloge kon eveneens aanwezig zijn bij vrouwen die handelsactiviteiten uitvoerden. Bij de gehuwde vrouw die een *horlogie* bezat, werd echter geen beroepsactiviteit vermeld.⁴⁰⁶

Goud werd vaak verwerkt in sieraden, maar was daarnaast vrij uitzonderlijk, in tegenstelling tot zilver (cfr. infra).⁴⁰⁷ *Ongemunt gaudt* kwam slechts één keer voor bij een single vrouw en een *goude horologie* bij een single man, hoewel dit ook als sieraad in plaats van decoratie kan geïnterpreteerd worden. Schilderijen kwamen slechts in vier huishoudens voor, hoewel ze in de achttiende eeuw vrij alomtegenwoordig waren.⁴⁰⁸ Twee single mannen, een single vrouw en een weduwe bezaten schilderijen. Enkel bij deze laatste werd extra informatie gegeven, namelijk een *cleyne schildere*.

⁴⁰⁰ De betekenis van *schuyt* is onduidelijk. Een *schuyt* was een soort boot voor de binnenvaart ("Schuyte," geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>). Toch is deze betekenis in dit geval vermoedelijk niet correct, aangezien de *schuyt* in de staat van goed voorkwam in een context van decoratie (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 170, pagina 104 verso).

⁴⁰¹ Hussey en Ponsonby, "Single People and the Material Culture of the English Urban Home," 213.

⁴⁰² Installé, "Consuetudo pro lege servatur," 84-85.

⁴⁰³ Hoewel een horloge ook als sieraad beschouwd kan worden, werd ze hier onder decoratie opgenomen. Er was namelijk slechts één zakhorloge. De staande horloge maakte deel uit van het interieur. De *horlogie* en gouden *horologie* werden niet verder gespecificeerd.

⁴⁰⁴ Van Ryckeghem, "Kleding en sieraden te Gent," 47; Van Ryckeghem, "Eenvoud en raffinement," 297; Installé, "Consuetudo pro lege servatur," 84-85; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 85.

⁴⁰⁵ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 137.

⁴⁰⁶ Weatherill, "A possession of one's own," 143 en 148-150.

⁴⁰⁷ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 135.

⁴⁰⁸ Bourgeois, "Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering," 91.

Behang was decoratief en kende weinig functionele waarde. Het kwam hoofdzakelijk in de tweede helft van de achttiende eeuw voor. Goudleer was een specifieke vorm van behang, bestaande uit leer met een goudkleurig glazuur, dat vooral in de eerste helft van de achttiende eeuw aanwezig was. Zowel behang als goudleer waren luxevoorwerpen. Deze wandbekleding kwam terug bij de weduw(e)(naar)s. Goudleer kwam voor in een staat van goed uit 1763, behang in een staat uit 1792. Dit toont de aanwezigheid van een modebewustzijn bij deze weduw(e)(naar)s door de keuze voor een modieuzer artikel.⁴⁰⁹

Het schouwkleed behoorde toe aan een single man en diende ter demonstratie van het modebewustzijn, aangezien pronkvoorwerpen vaak geëtaleerd werden op de schouw. De spiegel kwam eveneens voor bij een single man en was een indicatie van bewustzijn voor persoonlijke verzorging. Spiegels waren echter wijdverspreid en dus geen unicum.⁴¹⁰ Aangezien een stok soms *garnieren* had, kunnen we veronderstellen dat de (vermoedelijk wandel-)stock ook een pronkvoorwerp was. De *stock* was aanwezig bij single mannen en een weduwe.

5.8.2 Zilverwerk⁴¹¹

Tabel 46: Zilverwerk per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Silverwerck	1	0	0	2	6	3
Silveren sluijer	1	0	0	0	0	0
Silveren degen	1	0	0	0	0	0
Gereetschap van den silvers	1	0	0	0	0	0
Silveren eyser	2	0	0	0	0	0
Silvere cnoppen	0	0	1	0	0	0
Silvere rieckerdoosken	0	0	0	1	0	0
Ongemunt silver	0	0	0	1	0	0
Silveren penninghen	0	0	0	1	0	0
Silvere tantkeuter	0	0	0	1	0	0
Silvere cachet	0	0	0	1	0	0
Silvere vingeroet	0	0	0	1	0	0
Silveren appel	0	0	0	0	1	0
Silvere salve	0	0	0	0	0	1
Silvere slot	0	0	0	0	0	1

⁴⁰⁹ Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 86; Bourgeois, "Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering," 86.

⁴¹⁰ Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 181; Weatherill, "A possession of one's own," 144; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 131; Bourgeois, "Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering," 96.

⁴¹¹ Hier wordt louter het zilverwerk behandeld dat niet aan bod kwam onder decoratie of religieuze voorwerpen.

Door te investeren in zilver, onttrok men de waarde van dit geld aan de geldcirculatie.⁴¹² Toch schafte men graag zilveren voorwerpen aan. Zilver bracht immers een vorm van prestige met zich mee waardoor men zich sociaal kon profileren.⁴¹³ Zilver werd zowel gebruikt in gebruiksvoorwerpen als in sieraden.⁴¹⁴

Zilverwerk was overwegend aanwezig bij gehuwde mannen en single vrouwen. Bij de weduw(e)(naar)s was *silverwerck* zelf opvallend aanwezig, maar *appel*, *salve* en *slot* waren de enige overige zilveren voorwerpen in hun bezit. Bij de single mannen kwam slechts één keer *silvere cnoppen* voor en bij de gehuwde vrouwen was zilverwerk zelfs totaal afwezig. De bevindingen van Weatherill dat weduwes meer zilver zouden bezitten zijn ambigu in de onderzochte staten van goed.⁴¹⁵ Enerzijds bezaten wel zes weduwes *silverwerck*, anderzijds was dit het enige zilver dat voorkwam bij de weduwes, naast een *silveren appel*.

5.8.3 Religieuze voorwerpen

Tabel 47: Religieuze voorwerpen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Weywatervat - Weywatervat - Silvere weywatervat - Tinne weywatervat	0	0	2	1	0	0
Ivoren Christus met vergulde lijst	0	0	0	1	0	0
Agnus dei in een silvere reliquaire	0	0	0	1	0	0
Kerckboeck	0	0	1	1	0	0
Clijn silvere reliquaire	0	0	0	1	0	0
Tombeau met behangsel	0	0	1	0	0	0
Crucefix	0	0	1	0	0	0
Croes - Croes - Silvere croes - Diamanten cruys	1	0	1	2	1	1

Achttiende-eeuws Mechelen was een religieuze katholieke stad. De aanwezigheid van religieuze voorwerpen mag daarom niet verbazen. Toch kende Mechelen heel wat antireligieuze maatregelen en

⁴¹² Lambrecht, "Krediet en de rurale economie," 101.

⁴¹³ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 191.

⁴¹⁴ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 135.

⁴¹⁵ Weatherill, "A possession of one's own," 142.

opstoten in haar geschiedenis, zoals de godsdienstoorlogen en de antikerkelijke maatregelen van Jozef II en de Franse overheid, die potentieel een invloed nalieten op de religieuze huisraad.⁴¹⁶

De religieuze voorwerpen vertoonden een duidelijk patroon, zeven van de acht uniek vermelde voorwerpen manifesteerden zich immers louter bij de singles. De enige uitzondering hierop was het *croes* of *cruys*. Dit manifesteerde zich in drie verschillende vormen (het *croes*, *silvere croes* en *diamanten cruys*) en kwam ook voor bij de gehuwden en weduw(e)(naar)s.

Van Bauwel stelt vast dat alleenstaanden het meest vroom waren. Ze verklaart dit doordat de man als rem werd beschouwd op de vroomheid van zijn huwelijkspartner.⁴¹⁷ In achttiende-eeuws Mechelen klopt deze analyse echter niet, aangezien de opvallende tendens van vroomheid bij alleenstaanden kan verklaard worden door hun religieuze achtergrond.⁴¹⁸ In zeven van de 27 onderzochte staten van singles (26%) werd namelijk een religieuze beroepsactiviteit, zoals priester of begijn, vermeld. Bovendien zou deze invloed van de mannelijke huwelijkspartner dan wegvallen wanneer hij overleed. Bij de weduwes waren echter niet meer religieuze voorwerpen aanwezig dan bij de gehuwden.

Deze nuance van de religieuze achtergrond mag echter niet overschat worden. Onder de onderzochte singles bevonden zich toch ook heel wat leken, namelijk twintig van de 27 staten. Hoewel Overlaet stelt dat religie logischerwijze een grotere rol speelde bij religieuzen dan bij leken, mag de aandacht voor religie bij het seculiere volk niet genegeerd worden.⁴¹⁹

De Britse historica Olwen Hufton leidt op haar beurt uit verschillende studies af dat vrouwen in het algemeen vromer waren dan mannen.⁴²⁰ Ook deze theorie werd niet bevestigd. Single vrouwen hadden religieuze voorwerpen, maar bij gehuwde vrouwen werd geen enkel religieus voorwerp vermeld en bij de weduwes enkel het *croes*.

Het *croes* kwam in elke bevolkingsgroep voor, behalve bij de gehuwde vrouwen. Geen enkel ander religieus voorwerp situeerde zich daarentegen bij gehuwden of weduw(e)(naar)s. Dit stond in groot contrast met zeventiende-eeuws Mechelen, toen de religieuze voorwerpen nog alomtegenwoordig waren. De godsdiensttroebelen van de zestiende eeuw hadden dus weinig invloed op de religieuze huisraad met zich meegebracht.⁴²¹ De tanende volksreligiositeit in de achttiende eeuw manifesteerde zich echter wel.⁴²²

---

⁴¹⁶ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 28; Installé, "Groeiende grieven," 192-193; David, *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen*, 433; Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 203 en 207.

⁴¹⁷ Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon," 128.

⁴¹⁸ Voorwerpen die gerelateerd waren aan de beroepsactiviteit werden apart opgenomen. Voor religieuzen werd dit echter niet gedaan omdat deze voorwerpen intrinsiek verbonden waren met de manier van leven.

⁴¹⁹ Overlaet, "To be or not to be a beguine," 148-149.

⁴²⁰ Olwen Hufton, "Women in history. Early modern Europa," *Past and Present* 101 (1983): 136-137.

⁴²¹ Simons, "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw," 28 en 135.

⁴²² Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 205.

5.8.4 Vermaak en vrije tijd

Tabel 48: Vrije tijdsvoorwerpen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Violen	0	0	1	0	0	0
Een partije fagots	0	0	1	0	0	0
Caerten	0	0	1	0	0	0
Tijdinghe	0	0	0	1	0	0
Excellent werk bestaende in de heylige schriften	0	0	0	0	0	1
Boecken - Boecken - Boeck met silvere sloten	0	2	1	1	1	1
Boekzak met lijnwaerden koorden	0	0	1	0	0	0

Ontspanning en vrije tijd werden belangrijker in de achttiende eeuw en dit was zichtbaar in de huisraad.⁴²³ Van Bauwel stelt vast dat muziekinstrumenten toebehoorden aan gehuwden en alleenstaande mannen.⁴²⁴ In de onderzochte staten van goed werden twee instrumenten vermeld, een *violen* en *een partije fagots*, inderdaad aanwezig bij een single man. Muziekinstrumenten waren elitair en kwamen dan ook louter voor bij de rijken.⁴²⁵ *Een partije fagots* werd vermeld bij Marcus De Backker waarbij geen algemeen saldo noch *baete en lasten* werden vermeld. De *violen* behoorde toe aan Joannes Franciscus Suetens, hij behoorde echter slechts tot de derde vermogensklasse. Er werd ook één keer *caerten* vermeld bij een single man. Vermoedelijk waren dit speelkaarten of persoonlijke papieren. Speelkaarten waren echter door de kerk verboden omwille van de vermeende negatieve effecten.⁴²⁶

Boeken waren vrij algemeen verspreid in de achttiende eeuw.⁴²⁷ Ze werden dan ook vermeld bij de meeste bevolkingsgroepen (met uitzondering van de gehuwde mannen). Dit kwam overeen met de bevindingen van Weatherill, die vaststelt dat mannen en vrouwen evenveel boeken bezaten, ondanks de hoge ongeletterdheid van vrouwen.⁴²⁸ Van Bauwel daarentegen, merkt op dat boeken alleen aanwezig waren bij single mannen.⁴²⁹ Ook Jon Stobart stelt, in zijn casestudy over Edward Leigh, dat

⁴²³ Pisters, "Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw," 73.

⁴²⁴ Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon," 106.

⁴²⁵ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 191.

⁴²⁶ Jozef de Brouwer, "De kerk en het ontspanningsleven in het aartsbisdom Mechelen in het begin van de 18de eeuw," in *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, ed. Jaak Ockeleij (Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009), 168-170.

⁴²⁷ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 124.

⁴²⁸ Weatherill, "A possession of one's own," 142.

⁴²⁹ Van Bauwel, "Subcultuur of traditioneel patroon," 117.

het verzamelen van boeken typisch mannelijk was.⁴³⁰ Soms hoorden er bij de boeken extra's zoals *boeck met silvere sloten* of *boekzak met lijnwaerden koorden*. Deze accessoires tilden de boeken naar een hoger niveau en maakten duidelijk dat er een hoger belang werd gehecht aan deze boeken.⁴³¹ De meeste vrije tijdsvoorwerpen waren dus bij de single mannen aanwezig.

Tabel 49: Persoonlijke papieren per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Farde papieren	0	0	1	0	0	0
Fardecken brieven	0	0	1	0	0	0
Notitie boekxken	0	0	1	0	0	0
Papieren	0	0	1	0	0	0
Erfbrieven	0	0	0	0	0	1
Extract baptismael	0	0	1	0	0	1
Beleyde	0	0	0	0	0	1

Persoonlijke (administratieve) papieren, zoals *farde papieren*, *fardecken brieven*, *notitie boekxken*, *papieren*, *erfbrieven*, *extract baptismael* en *beleyde*, kwamen louter terug bij single mannen, maar ook bij weduwnaars. Hoewel de aanwezigheid van deze persoonlijke (administratieve) papieren redelijk beperkt was, stelt Kamermans dat het bijhouden van een persoonlijke administratie een gangbare praktijk was.⁴³²

5.9 Hygiëne en persoonlijke verzorging

Tabel 50: Voorwerpen voor hygiëne en persoonlijke verzorging per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Borstels	1	0	0	0	0	0
Stryk-eyzer	0	0	1	0	0	0
Medicijnen - Medicijnen - Medicamenten - Medicinale wijnen - Groene medicijnen - Syropen	0	2	4	6	6	7
Zeep	2	1	0	0	1	0
Kakstoel	0	0	0	0	0	1
Gemak	0	0	1	0	0	0
Scheeren	0	0	1	0	0	1

⁴³⁰ Jon Stobart, "Rich, Male and Single: The Consumption Practices of Edward Leigh, 1742–86," in *Single Life and the City 1200 – 1900*, eds. Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015), 228.

⁴³¹ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 125.

⁴³² Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 127-128.

In de staten van goed werd eveneens een aantal voorwerpen vermeld die te maken hadden met hygiëne en persoonlijke verzorging. De aanwezigheid van deze voorwerpen was echter zeer sporadisch. Artikelen om het huis te reinigen kwamen amper aan bod. Dit kan verklaard worden doordat deze zaken vaak niet zo duurzaam waren.⁴³³ Slechts één keer werden *borstels* vermeld bij een gehuwde man. Er werd eveneens slechts één keer een voorwerp vermeld met betrekking tot verzorging van het textiel, namelijk *stryk-eyzer*, bij een single man.

De overige producten hadden eerder te maken met de persoonlijke verzorging. In 25 staten van goed kwamen medicijnen voor, in elke bevolkingsgroep behalve bij de gehuwde mannen. Vaak werden deze na de begrafenisschulden vermeld. We kunnen dus vermoeden dat deze waarschijnlijk grotendeels aan het einde van het leven gebruikt werden. Naast de gewone *medicijnen* of *medicamenten*, werden drie uitzonderlijke soorten genoemd. Joannes Franciscus Suetens, een single man, bezat ook *medicinale wijnen* en *syropen*. Barbara Grauwe, een getrouwde vrouw, had *groene medicijnen* in huis.

Ook zeep kwam meermaals aan bod. Twee gehuwde mannen, een gehuwde vrouw en een weduwe bezaten zeep. Dit kan wijzen op de tendens van civilisatie. Zeep was een luxeproduct tot in de achttiende eeuw. Vaak werden alternatieven gebruikt om zich te wassen omdat zeep kostbaar was.⁴³⁴ Er werd eveneens een *kakstoel* vermeld bij een weduwnaar en een *gemak* bij een single man. Ten slotte kwamen er in de staten twee keer *scheeren* aan bod, waarschijnlijk een afgeleide van *scheerbekken* dat gebruikt werd om zich te scheren.⁴³⁵ Voorwerpen voor hygiëne kwamen zodus in iedere bevolkingsgroep terug behalve bij de single vrouwen.

5.10 Materialen⁴³⁶

Tabel 51: Gebruikte materialen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Coper	3	3	1	1	4	2
Tin	3	2	2	0	2	0
Steen	1	1	1	0	1	1
Potwerk⁴³⁷	1	0	3	1	1	0
Gelaesen	0	0	2	0	1	0
Hout	1	0	1	0	1	0
Eyser	1	0	1	1	0	0
Stael	0	0	1	0	0	0

⁴³³ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 93.

⁴³⁴ Sarti, *Europe at home*, 198.

⁴³⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 96.

⁴³⁶ Zilverwerk, sieraden, stoffen, geldelijke materialen en verwarmingsbrandstoffen, zoals kolen en hout, worden in dit onderdeel niet opgenomen omdat ze reeds behandeld werden. Toch is het mogelijk dat sommige voorwerpen die reeds besproken werden, opnieuw voorkomen omwille van een materieel voorvoegsel bij het voorwerp.

⁴³⁷ Potwerk is aardewerk. ("Potwerk," geraadpleegd 22.05.2018, [http://gtb.inl.nl/search/.](http://gtb.inl.nl/search/))

Naast de vermelding van de huisraad an sich, werd soms het materiaal vermeld waaruit deze voorwerpen bestonden. Deze materialen waren niet zonder betekenis aangezien ze vaak een teken van rijkdom waren. Bovendien vond er in het kader van de consumptierevolutie een shift plaats naar minder duurzame producten. Door het gebruik van goedkopere materialen kon men vaker nieuwe voorwerpen aanschaffen om in de mode te blijven.⁴³⁸ Zo werden metaal (waaronder koper en tin) en hout doorheen de achttiende eeuw vervangen door aardewerk, glas en steen. Deze verschuiving vond voornamelijk plaats in het materiaal van het servies.⁴³⁹

In de onderzochte staten van goed waren *coper* en tin nog steeds een van de meest algemeen voorkomende materialen. *Coper* was het basismateriaal voor keukenmateriaal en kwam bij alle bevolkingsgroepen voor.⁴⁴⁰ Tin was bij alle bevolkingsgroepen aanwezig, behalve bij de single vrouwen en weduwnaars. Vrouwen zouden volgens Weatherill effectief minder tin bezit hebben, hoewel tin wel bij gehuwde vrouwen voorkwam.⁴⁴¹ De populariteit van *coper* en tin had dus niet ingeboet, aangezien deze materialen nog vaak voorkwamen op het einde van de achttiende eeuw in Mechelen.⁴⁴²

Toch waren de goedkopere materialen toenemend aanwezig doorheen de achttiende eeuw. Steen was aanwezig bij alle bevolkingsgroepen, behalve single vrouwen. *Potwerk* kwam ook meermaals voor behalve bij gehuwde vrouwen en weduwnaars. De aanwezigheid van *potwerk* kon gelinkt worden aan de opkomst van koffie en thee, dat ook overwegend bij singles voor kwam.⁴⁴³ *Gelaesen* kwam slechts weinig voor, louter bij twee single mannen en een weduwe. Glas was dan ook een eerder uitzonderlijk materiaal, hoewel het wel vaak gebruikt werd in de achttiende eeuw voor drinkgerei.⁴⁴⁴

Hout en ijzer waren eerder eenvoudige materialen die al eeuwen werden gebruikt om gebruiksvoorwerpen te vervaardigen.⁴⁴⁵ *Hout* was aanwezig bij een gehuwde man, single man en weduwe. *Eyser* was aanwezig bij een gehuwde man en de singles. *Stael* kwam slechts één keer voor bij een single man. Een duidelijke tendens in het gebruik van materialen valt niet te onderscheiden. De duurere, duurzame materialen waren in alle bevolkingsgroepen aanwezig. De goedkopere, minder duurzame materialen, behalve steen, kwamen niet voor bij gehuwde vrouwen en weduwnaars.

---

⁴³⁸ Van Damme en Vermoesen, "Second-hand consumption as a way of life," 295; Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 181-182; Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 315.

⁴³⁹ Sarti, *Europe at home*, 126; Poukens en Provoost, "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis," 182.

⁴⁴⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 108.

⁴⁴¹ Weatherill, "A possession of one's own," 140.

⁴⁴² *Coper* is aanwezig in staten van goed uit de volgende jaartallen: 1747, 1754, 1755, 1777, 1786, 1788, 1790, 1792, 1793, 1796. Tin is aanwezig in staten van goed uit de volgende jaartallen: 1749, 1755, 1766, 1777, 1792, 1793, 1796, 1796.

⁴⁴³ Blondé en Ryckbosch, "Arriving to a Set Table," 315.

⁴⁴⁴ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 172; Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 116.

⁴⁴⁵ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 170-171.

5.11 Begrafenis

In 45% van de onderzochte staten werden de begrafenis zelf of begrafenisgerelateerde voorwerpen vermeld. Dit hoge percentage is niet verwonderlijk. Dit kan allereerst verklaard worden door het intrinsieke karakter van de bron. In de staten van goed werden immers de schulden van de overledene afgerekend die nog restten aan het einde van zijn leven. De begrafenis was een dure aangelegenheid en vormde dus een belangrijk deel van de schuldenlast na het overlijden.

Ook het religieuze en sociaal-economische aspect speelde een rol. Zoals vermeld was Mechelen een katholieke stad in de achttiende eeuw. De begrafenis was een belangrijk aspect in het katholicisme. Er werd dus veel belang aan gehecht.⁴⁴⁶ De begrafenis was overigens een laatste sociaal-economische positionering van de overledene. Iris Van Germeersch hanteert, in haar verhandeling over de sociale en financiële status van het geneeskundig beroep te Gent, drie indicatoren van uiterlijke tekens van welvaart en levensstandaard, waaronder de begrafenis. Er werden namelijk kosten noch moeite gespaard om zich na de dood een laatste keer te profileren.⁴⁴⁷

Tabel 52: Begrafenisgerelateerde voorwerpen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Begraevenisse of uytvaart	2	1	8	8	14	10
Doodskiste	0	0	6	8	7	5
Doodtbriefkens	0	0	2	0	1	1
Kirrsen - Kirrschen - Gele waschkeersen	0	0	1	0	0	1
Baercleedt	0	0	1	1	0	0
Missen	0	0	2	9	6	1
Wasch	0	0	6	8	8	4
Serck	0	0	0	1	0	0
Eten en drinken op de uytvaart - Eten en drincken - Bier - Koecken - Fransch - Genevel - Sterck bier	0	0	2	2	1	0
Aangekleed autaar - Autaar in 't swert - Cleederen van 't autaar	0	0	0	0	0	1

⁴⁴⁶ Put, "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking," 205.

⁴⁴⁷ Van Germeersch, "Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie," 1-2 en 83-84.

De begrafenisgerelateerde zaken die vermeld werden in de onderzochte staten van goed stonden allemaal in nauw verband met de begrafenisprocedure, waarbij de dode en/of zijn/haar kledij eerst werd gewassen (*wasch*) en in de kist werd gelegd (*doodskiste*), of de uitvaart zelf (*begraevenisse*, *uytvaert*) met de daarbij horende *kirrschen*, *autaer* en *serck*.⁴⁴⁸

De begrafenis zelf kwam bij alle onderzochte bevolkingsgroepen voor. Toch was ze beduidend manifester aanwezig bij de weduw(e)(naar)s, waarbij ze in 24 van de onderzochte staten vermeld werd, dan bij de gehuwden, waar ze slechts driemaal vermeld werd. Alle begrafenisgerelateerde voorwerpen, zoals de *doodskiste*, *doodtbriefkens*, *missen* en *wasch*, kwamen echter louter voor bij de singles en weduw(e)(naar)s. Bij de gehuwden waren ze volledig afwezig. Bij single mannen, single vrouwen en weduwes werd ook eten of drinken voor bij de begrafenis vermeld, aangezien de begrafenis gepaard ging met een uitvaartmaaltijd. Wanneer de overledene lid was van een gilde, diende men bovendien verplicht bier te schenken aan de overige leden van de gilde.⁴⁴⁹ Dit verklaart waarom bier op de uitvaart een aantal keer terugkeerde. Er werd dus in achttiende-eeuws Mechelen veel aandacht besteed aan de begrafenis bij singles en weduw(e)(naar)s. Voor de singles kan dit verklaard worden door de religieus professionele activiteit van zeven van de 27 onderzochte staten, bijvoorbeeld priester of begijn.

5.12 Verpakkingen

Tabel 53: Verpakkingen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Tonnen	7	1	1	1	1	2
Potten	1	0	3	1	1	1
Pinten	0	0	1	0	2	0
Flacons	0	0	0	0	1	0
Vat	0	0	1	0	0	0
Flesschen	0	1	2	0	0	0
Cuypen	1	1	0	0	0	0
Blikke busschen	1	0	1	0	0	0
Houten bak	0	0	1	0	0	0
Eemers	0	1	0	0	0	0
Water-eemer	0	0	1	0	0	0
Blokken eemer	0	0	1	0	0	0
Blikken eemer	0	0	1	0	0	0
Sack	0	0	0	0	3	0
Korven	0	0	1	0	0	0
Houte dozen	0	0	1	0	0	0
Borseken	0	0	1	0	0	0

⁴⁴⁸ Van Germeersch, "Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie," 84-86.

⁴⁴⁹ De Brouwer, "De kerk en het ontspanningsleven," 178.

Er werden in de staten van goed een aantal verpakkingen vermeld. De meeste hiervan, *tonnen*, *potten*, *pinten*, *flacons*, *vat* en *flessen*, waren verpakkingen voor dranken. *Tonnen*, waarin bier werd bewaard, waren in elke bevolkingsgroep aanwezig. Wel zeven gehuwde mannen bezaten tonnen. Ook in *potten*, *pinten* en *flacons* werd bier en wijn bewaard. *Flesschen* werden dan weer gebruikt voor wijn. Deze verpakkingen kwamen hoofdzakelijk voor bij singles, hoewel ook in mindere mate bij gehuwden en weduw(e)(naar)s.

Cuypen, *blikke busschen* en *houten bak* waren ook voedingsverpakkingen en kwamen voor bij de gehuwden en single mannen. *Cuyp* was vermoedelijk een vleeskuip en/of spekkuij. *Blikke busschen* werden over het algemeen gebruikt om droge voeding te bewaren. In de onderzochte staten van goed dienden de *blikke busschen* inderdaad voor thee en kruiden. *Houten bak* was een zeer algemene term waarin verschillende voorwerpen bewaard konden worden, waaronder voedingswaren zoals meel of brood.⁴⁵⁰

De *eemer* kwam in vier varianten terug. De gewone *eemer* was aanwezig bij een gehuwde vrouw. De *water-eemer*, *blokken eemer* en *blikken eemer* behoorden toe aan single mannen. Ten slotte werd nog een aantal algemene verpakkingen vermeld, zoals *sack*, *korven*, *houte dozen*, *borseken* en *koperen schelen*. De *tonnen* en *potten* buiten beschouwing gelaten, werden de verpakkingen niet aangetroffen bij single vrouwen en weduwnaars. Bij de single mannen daarentegen kwam de meerderheid van de verpakkingen terug.

5.13 Beroepsgebonden voorwerpen

De staten van goed bevatten informatie over de professionele activiteit van de overledene. Er zijn drie mogelijke scenario's: de beroepsactiviteit werd expliciet vermeld, de beroepsactiviteit viel af te leiden uit de activiteiten, bezittingen en/of schulden van de overledene, of er was geen informatie bekend over de beroepsactiviteit. In 40 van de onderzochte staten van goed (37%) werd een indicatie gevonden van het beroep van de overledene. Volgende (vermoedelijke) beroepen waren (impliciet of expliciet) aanwezig in de onderzochte staten.

Tabel 54: Beroepen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Apothekersvrouw					1	
Backer(svrouw)					2	
Beggijn(tien)				3		
Bleker		1				
Blouwverwerij?					1	
Borger ende onderdeken van het metsersambacht						1

⁴⁵⁰ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 104 en 105.

Brandewijnstoker(svrouw)	1*				1	1
Cleercoper						1
Dienstbode			1			
Geestelijke moeder van de derden regel van den Heilige Vader				1		
Geestelijke dochter				2		
Spinnery en sargiewevery					1	
Herbergierster		1				
Huidevettersvrouw					1	
Hoedemaeckers knecht			1			
Hovenier		1				
Jonge dochter				2		
Lijnewever			1			
Meester metser	1* ⁴⁵¹					1
Landbouwer						2
Perruquier			1			
Priester			1			
Sargiemaecker					1	
Schippersvrouw		1				
Tabaksmaker			1			
Tingieter ende belslaeger	1					
Verver			1			
Vischvercoopersambacht ende coopman	1					
Winkeluitbater	2				1	
Winckeldochter				1		
Pelder of brandewijnstoker						1

In bijlage 1 wordt een overzicht gegeven van welke beroepsgebonden voorwerpen vermeld werden in deze staten van goed. Aangezien de meeste beroepen en beroepsgebonden voorwerpen slechts één keer voorkwamen, heeft een comparatieve benadering op basis van burgerlijke staat weinig inhoudelijke meerwaarde. Enkele opvallende tendenzen waren desalniettemin de volgende.

In vele gevallen ging het over de vermelding van het benodigde *gereetschap* voor het uitoefenen van de beroepsactiviteit. Voorbeelden hiervan waren *gereetschap ende instrumenten van het ambacht van hovenier*, *gereetschap ende toebehoorten van pelderije ende brandewijnstokerij*, *gereetschappen van een meestermetser*.⁴⁵²

⁴⁵¹ Met het sterretje wordt aangegeven dat dit om dezelfde man gaat. Josephus Van Buscom was *meestermetser ende brandewijnstoker* (Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 193, pagina 358).

⁴⁵² Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 157, pagina 57; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 161, pagina 183 verso; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 198, pagina 188.

Er waren drie personen die vermoedelijk een winkel uitbaatten: Frans Johannes Cornelius Wauters, een gehuwde man, Joannes Lauwers, een gehuwde man en Maria Van Sevendonck, een weduwe.⁴⁵³ Bij Joannes Lauwers werden alle goederen die aanwezig waren in de winkel nauwgezet opgesomd en hij bezat *toogen* en *winckelberden*. Bij Frans Johannes Cornelius Wauters kunnen we slechts vermoeden dat hij een winkel uitbaatte op basis van de loutere aanwezigheid van deze *toogen* en *winckelberden*. Bij Maria Van Sevendonck werden verschillende zeer specifieke textieltoebehoren vermeld op basis waarvan we kunnen vermoeden dat ze mogelijk een winkel in kledij en/of textiel uitbaatte. Er waren ook drie metsers aanwezig in de onderzochte staten van goed. Bij Jan Baptist Keynooge en Frans Pluys werden *metsersgereetschap*, *steen*, *calck* en ander metsersgerei vermeld, maar bij Josephus Van Buscom was er geen enkele indicatie van metsersvoorwerpen.⁴⁵⁴ Er waren dus grote verschillen in de nauwkeurigheid waarmee voorwerpen werden opgetekend.

Hoewel een aantal beroepen twee keer voorkwam, zoals winkeluitbater, *backer(svrouw)*, *brandewijnstoker(svrouw)*, *meestermetsers* en landbouwer, werden weinig beroepsgerelateerde voorwerpen meer dan eens vermeld. Enkel *brandewijn*, *brood*, *meel*, *toogen*, *winckelberden*, *metsersgereetschap*, *calck* en *steen* kwamen meer dan één keer voor. *Brandewijnstockersgereetschap* kwam slechts één keer voor, hoewel er wel drie *brandewijnstokers(vrouwen)* waren die vermoedelijk materiaal nodig hadden om deze activiteit uit te voeren.

De koloniale producten werden ten slotte meer en meer verkocht in de winkels in de achttiende eeuw, zoals *caffé*, *snuyf*, *tabak*, *saffraen*, *canneel*, *zwart caffépotten*, *zwarte trekpotten* en *thegoet*. De verkoop van deze voorwerpen bevestigt dus bepaalde tendenzen, zoals de aanwezigheid van koloniale producten.⁴⁵⁵ We kunnen echter niet zien door wie deze producten gekocht werden en aan wie ze uiteindelijk toebehoorden.

5.14 Varia

Hoewel de vermelde voorwerpen werden onderverdeeld in relevante categorieën om het overzicht te bewaren, is een historische bron niet zwart-wit. In de onderzochte staten van goed kwamen dan ook voorwerpen voor die niet tot een van bovenstaande categorieën behoorden.

Tabel 55: Overige voorwerpen die vermeld werden per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduenaar (20)
Winckelwaeren	8	1	1	2	7	4
Coopmanschappen	1	0	0	0	1	0
Rooster voor ene gote	0	0	0	0	1	0
Bierwaegen	0	0	0	0	0	1

⁴⁵³ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 162, pagina 57; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 201, pagina 6; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 204, pagina 15 verso.

⁴⁵⁴ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 160, pagina 17; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 193, pagina 358; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 198, pagina 188.

⁴⁵⁵ Kamermans, *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard*, 97.

Deckpannen	0	0	0	0	0	1
Borreput	0	0	0	0	0	1
Gereetschappen	1	0	0	0	0	1
Haevelijcke goederen	1	1	0	0	0	0
Haevelijcke effecten	1	2	0	0	0	0
Haeve	0	1	0	0	0	0
Slijpsteen	0	1	0	0	0	0
Careel	0	1	0	0	0	0
Pannen	0	1	0	0	0	0
Spinnewiel en haspels	0	0	2	0	0	0
Pleckbilletten	0	0	1	0	0	0
Gebeentens in de schuere	0	0	1	0	0	0
Mandekens met vodden	0	0	1	0	0	0
Handvlegel	0	0	1	0	0	0
Yzere keten	0	0	1	0	0	0
Prijzen	0	0	1	0	0	0
Potwerk	0	0	1	0	0	0
Karvrachten	0	0	0	1	0	0
Decktichelen	0	0	0	1	0	0
Andere tichelen	0	0	0	1	0	0

Winckelwaeren en *coopmanschappen* waren beide koepeltermen voor allerlei voorwerpen die verkocht werden en die men kon bezitten. In de staten van goed vormde dit vaak een van de schulden, namelijk een bedrag “*over geleverde winckelwaeren*”. Deze goederen kwamen voor bij elke bevolkingsgroep, hoewel opvallend aanwezig bij de gehuwde mannen en weduwen.

Een *rooster voor ene gote* was aanwezig bij een weduwe. De *bierwaegen* behoorde toe aan een weduwnaar.⁴⁵⁶ *Deckpannen*, een *borreput* (een waterput) en *gereetschappen* waren aanwezig bij twee weduwnaars die allebei brandewijnstoker waren. *Gereetschappen* waren ook bij een gehuwde man aanwezig. Aangezien dit een zeer algemene overkoepelende term is, kunnen we weinig conclusies trekken over welke voorwerpen dit precies waren.

Haeve betekende roerende goederen of geld.⁴⁵⁷ Alleen bij de gehuwden werden vormen van *haeve* vermeld. *Slijpsteen*, *careel* en *pannen* waren aanwezig bij Maria Rijmenans, een gehuwde vrouw. Mogelijk hadden deze voorwerpen te maken met haar activiteit als schippersvrouw.⁴⁵⁸ De vrouw zorgde soms in het huishouden voor een aanvullend inkomen door te spinnen. Het is dan ook opvallend dat het *spinnewiel* (al dan niet met bijhorende *haspels*) aanwezig was bij twee single mannen.⁴⁵⁹ Ook *pleckbilletten* en *gebeentens in de schuere* waren aanwezig bij een single man.

⁴⁵⁶ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 154, pagina 139 verso.

⁴⁵⁷ “Have,” geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

⁴⁵⁸ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 171, pagina 133 verso.

⁴⁵⁹ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 92.

Vervolgens zijn er een aantal voorwerpen die toebehoorden aan Marcus De Backker, een single man. Hij bezat *mandekens met vodden, handvlegel, yzere keten, prijzen en potwerk*. Zijn staat van goed beschreef heel nauwgezet welke voorwerpen hij bezat.⁴⁶⁰ De *dechtichelen* en *andere tichelen* behoorden toe aan Gertrudis Poels, *geestelijcke moeder van de derden regel van den Heilige Vader*. We kunnen hier mogelijk uit afleiden dat ze een bakhuis bezat, aangezien dit als enige met dakpannen belegd werd, hoewel de dakpannen meer en meer opkwamen in de achttiende eeuw.⁴⁶¹ De *karvrachten* behoorden toe aan Theresia Joanna Clara Boel, *begijn*.⁴⁶²

Tabel 56: Onduidelijke termen per burgerlijke staat

	Gehuwde man (20)	Gehuwde vrouw (20)	Single man (15)	Single vrouw (12)	Weduwe (20)	Weduwnaar (20)
Willigen twist	0	1	0	0	0	0
Frenel	0	0	0	0	0	1
Smautwaegen ofte leuts	1	0	0	0	0	0
Dimet	0	1	0	0	0	0
Potties	0	0	1	0	0	0
Konk-laede	0	0	1	0	0	0
Namkusser	0		1	0	0	0
Eenen claeter	0	1	0	0	0	0
Schof	1	0	0	0	0	0

Hoewel het zoeken naar bronnen en verklaringen tot de kerntaak van de historicus behoort, was een aantal termen onverklaarbaar. De termen die worden weergegeven (zie tabel 56) kwamen aan bod in de onderzochte staten van goed, maar hun betekenis is onduidelijk. Om ze evenwel te kaderen binnen het opzet van deze studie wordt per voorwerp weergegeven bij welke burgerlijke staat ze gevonden werd. Helaas zijn verklaringen of toelichtingen onmogelijk wegens een onduidelijke betekenis.

5.15 Tussenbesluit bij hoofdstuk 5

In de huisraad kwam een aantal tendenzen naar voor per burgerlijke staat. De gehuwde mannen konden genieten van verwarming. Ze hadden immers verwarmingsgerei, kolen en hout in hun bezit. Er werden echter geen aanvullende lichtbronnen opgetekend. De gehuwde mannen hadden een zeer lage meubilaire waarde, net als de singles. Er werden effectief amper specifieke meubelstukken vermeld (in tegenstelling tot de single mannen die ook een lage meubilaire waarde hadden waarbij heel wat meer meubels vernoemd werden). Ze hadden behoorlijk wat slaapzaken, waaronder het ledikant, hoewel slechts een beperkt deel van de bevolking kon genieten van slaapmeubilair. Ze hadden eveneens veel voedingswaren. Er werd echter geen servies of bestek vermeld en ook keukenmateriaal was schaars. Vermoedelijk verbergen deze voorwerpen zich achter een algemenere term zoals tin, wat wel aanwezig was bij de gehuwden. De civiliseringstendens toonde zich in de

⁴⁶⁰ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

⁴⁶¹ Schelstraete, Kintaert en De Ruyck, *Het einde van de onveranderlijkheid*, 125 en 127.

⁴⁶² Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 161, pagina 27 verso; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 182, pagina 130 verso.

aanwezigheid van *ammelaeckens*, servetten en handdoeken. Ook de aanwezigheid van thee en koffie impliceerde een geciviliseerde tafelcultuur en deze voorwerpen dienden dan ook als pronkvoorwerpen. Kledij en sieraden dienden eveneens om zich maatschappelijk te onderscheiden. Zo bezaten de gehuwde mannen de duurdere stof katoen en werden er aanzienlijk meer ringen vermeld dan bij de andere bevolkingsgroepen. De *horlogie* was de enige vorm van decoratie die werd opgetekend bij hen, maar zilverwerk was wel ruimschoots aanwezig. Er werd geen enkel vrije tijdsvoorwerp vermeld, zelfs geen boeken, die wel in iedere andere bevolkingsgroep voorkwamen.

De gehuwde vrouwen hadden een zeer hoge meubilaire waarde, in tegenstelling tot de gehuwde mannen. De vermelding van specifieke meubelstukken was echter beperkt. Er werden zelfs geen tafels of stoelen opgetekend bij de gehuwde vrouwen. Dit kon een teken zijn van armoede, maar een meer waarschijnlijke verklaring is dat de overige meubels verder werden gebruikt door de echtgenoot en/of kinderen in het huishouden. Aangezien in achttien van de twintig onderzochte staten *meubilaire effecten of meubels* aanwezig waren, duidt dit erop dat ze wel degelijk van meubilair konden genieten. Bij de gehuwde vrouwen waren, net als bij de gehuwde mannen, heel wat voedingswaren aanwezig, maar geen servies, bestek of keukenmateriaal. Ook hier kunnen deze voorwerpen zich verschuilen achter een term met een bredere lading. Ook overige voorwerpen met betrekking tot civilisatie en sociale status waren afwezig (tafelgerei, koloniale producten en zilverwerk) of werden amper vermeld (kledij, sieraden en decoratievoorwerpen). Hoewel gehuwde vrouwen niet armoedig zullen geleefd hebben (rekening houdend met het hoge meubilaire saldo), werden bij hen opvallend weinig voorwerpen vermeld.

De single mannen hadden een zeer beperkte meubilaire waarde. Toch werden er zeer veel meubelstukken vernoemd bij hen. Dat singles dus minder meubels hadden dan gehuwden werd niet bevestigd. Single mannen vertoonden de meest verfijnde slaapperelateerde huisraad, dankzij de aanwezigheid van het ledikant en luxeslaapzaken. Er werden verschillende soorten kasten vermeld, maar ook tafels en stoelen. Er was dus aandacht voor het ontvangen van mensen en het sociale aspect, wat ook zichtbaar was in de aanwezigheid van servies en bestek. De civilisatie bleek eveneens uit de nadrukkelijke aanwezigheid van thee en koffie. Bovendien hadden ze nog andere voorwerpen om te pronken. Zo vertoonde de vermelde kledij bij hen de meeste variëteit, bovendien bezaten ze duurdere stoffen zoals katoen en zelfs zijde. Er werd geen enkele ring opgetekend, maar wel andere sieraden zoals gespen. Ook in de woning diende heel wat decoratie als pronkvoorwerp, bijvoorbeeld schilderijen, een schouwkleed en een spiegel. Er waren ook heel wat voorwerpen voor de vrije tijd aanwezig, net als persoonlijke papieren. Er werd echter slechts één zilveren voorwerp vermeld. De religieuze voorwerpen waren opvallend aanwezig bij single mannen. Vermoedelijk kan deze tendens van vroomheid verklaard worden door de religieuze achtergrond. De begrafenisgerelateerde voorwerpen waren eveneens veelvuldig aanwezig bij de single mannen. Bij hen kwam ten slotte ook de meerderheid van de verpakkingen voor. De onderzochte single mannen vertoonden dus een uitgebreide en gevarieerde huisraad.

Single vrouwen hadden amper verwarmingsmateriaal in de onderzochte staten. Volgens Baatsen, De Groot en Sturtewagen betekende dit dat singles slechts in één kamer leefden. De beperkte vermeldingen van aanwezige kamers laten echter niet toe om conclusies te trekken. Single vrouwen hadden een beperkte meubilaire waarde. Er werden effectief weinig meubels vermeld, mits de *schappraeye* die van slechtere kwaliteit was. Dit kon een teken zijn van armoede, maar kon ook betekenen dat single vrouwen samenwoonden (*spinster clustering*) of inwoonden bij gezinnen waardoor ze een tafel en stoelen konden delen, wat een meer waarschijnlijke verklaring biedt. Aangezien in elf van de twaalf onderzochte staten van singles de aanwezigheid van *meubiliaire effecten* of *meubels* werd vermeld, duidt dit erop dat single vrouwen wel van meubilair konden genieten. Net als de single mannen bezaten zij wel heel wat servies en bestek, zelfs luxeservies, wat wees op civilisatie. Dat singles minder waarschijnlijk keukenmateriaal bezaten, werd dus niet bevestigd. Bovendien werden *clijn thelepelkens* vermeld (hoewel de single mannen heel wat meer theeartikelen bezaten). Kledij, om zich maatschappelijk te onderscheiden, werd amper vermeld. Hoofddoeken werden wel vermeld, wat strookt met de religieuze achtergrond van een deel van de onderzochte single vrouwen, aangezien begijnen het hoofd dienden te bedekken. Ze bezaten wel wat sieraden als pronkstuk en in de woonst waren decoratievoorwerpen, zoals schilderijen en zilverwerk, aanwezig in dezelfde hoedanigheid. De single vrouwen bezaten bovendien als enige bevolkingsgroep *ongemunt gaudt*, een unicum. Religieuze voorwerpen waren ook veelvuldig aanwezig, net als de begrafenisgerelateerde voorwerpen. Vermoedelijk kan dit deels verklaard worden door de religieuze achtergrond van een aantal van de onderzochte single vrouwen.

Weduwes hadden een zeer hoge meubilaire waarde, maar er werden amper specifieke meubels genoemd bij hen. Weduwes gingen na de dood van de echtgenoot soms samen een huishouden vormen, net als single vrouwen, waardoor sommige meubels niet werden opgetekend. Weduwes hadden, net als de weduw(e)(naar)s en gehuwden, heel wat voedingswaren. Ze bezaten geen servies en bestek en ook keukenmateriaal werd weinig opgetekend. Er werd wel *caffé* vermeld bij de weduwes, wat wees op civilisatie. Hun kledij was eerder beperkt, maar ze bezaten weliswaar de duurdere stof katoen. De *faillie* die voornamelijk door weduwes gedragen werd, was niet bij hen aanwezig in de onderzochte staten. Weduwes bezaten schilderijen als decoratievoorwerpen, maar ook zilverwerk. Er werd ook een *cruysboog* opgetekend. Vermoedelijk was dit een resterend voorwerp van de overleden echtgenoot. De begrafenis werd het vaakst vermeld bij weduwes, ook begrafenisgerelateerde voorwerpen waren sterk aanwezig. De opgetekende huisraad bij de weduwes was dus beperkt.

De weduwnaars bezaten heel wat verwarmingsgerei, maar aanvullende lichtbronnen vertoonden zich niet in de onderzochte staten. Ze hadden een zeer hoge meubilaire waarde, maar er werden geen specifieke meubels vermeld, behalve het ledikant. Ook voedingswaren waren uitgebreid aanwezig, net als bij de weduwes en gehuwden. Bovendien was de aanwezigheid van bier zeer opvallend. Weduwnaars bezaten ook servies en bestek, maar keukenmateriaal werd niet opgetekend. De vermelde kledij was zeer uitgebreid, ze hadden het meeste soorten kledingstukken, maar ook duurdere stoffen zoals zijde. De specifieke wandbekleding in de woning bevestigde bovendien de

aanwezigheid van een modebewustzijn. De *snuyfdoos* werd daarentegen niet vermeld bij de onderzochte weduwnaars, hoewel het toch een van de belangrijkste sieraden voor mannen was. De begrafenisgerelateerde voorwerpen waren ook hier sterk aanwezig, net als bij de weduwes. Er was dus een grote aandacht voor de begrafenis bij de weduw(e)(naar)s. Ondanks de beperkte aanwezigheid van meubels, vertoonde zich bij deze bevolkingsgroep een uitgebreide huisraad.

Conclusie

In deze verhandeling werd de materiële cultuur te Mechelen in de achttiende eeuw bestudeerd. Na een eerste deel waarin de context, bronnen en methode aan bod kwamen, werd overgegaan naar het tweede deel waarin het vermogen en de huisraad werden besproken. Het belangrijkste aspect van deze verhandeling was de burgerlijke staat als invalshoek, wat een hiaat vormt in de huidige literatuur. Er werd dus concreet nagegaan of mensen met een verschillende burgerlijke staat een verschillende materiële cultuur hadden.

Op basis van het vermogen (zie paragraaf 4.4) werden bepaalde verwachtingen over huisraad geformuleerd. Zo werd de meeste huisraad verwacht bij de weduwes, maar ook bij de gehuwde mannen, gevolgd door de gehuwde vrouwen, single vrouwen, weduwnaars en uiteindelijk de single mannen. Voor de meeste bevolkingsgroepen klopten deze verwachtingen echter niet (zie paragraaf 5.15). Vooral de verwachtingen voor de single mannen contrasteerden sterk met de bevindingen. Zij hadden een zeer beperkt algemeen saldo, *baete* en meubilair saldo. Dit stond lijnrecht tegenover de vermelde huisraad die vaak uniek aanwezig was bij hen. In bijna elke categorie bezaten zij de meeste voorwerpen. Bovendien werden bij de single mannen specifieke vormen van huisraad opgesomd die bij andere bevolkingsgroepen weinig of niet aanwezig waren.

Ook bij de weduwnaars trad een ander patroon naar voor wat betreft vermogen en huisraad. De weduwnaars hadden gemiddelde *baete* en *lasten*, waardoor we een gemiddelde huisraad konden verwachten. Toch waren de bezittingen meer uitgebreid dan verwacht. Ze hadden verwarmingsgerei, slaapmeubilair, voedingswaren, servies en bestek en bovendien heel wat kledij. Enkel decoratievoorwerpen waren slechts beperkt aanwezig.

Bij de gehuwde mannen strookten de verwachtingen wel met de bevindingen. Ze hadden een hoog algemeen saldo en hoge *baete* dat echter gecompenseerd werd door de hoge lasten. We konden dus een gemiddelde huisraad verwachten. De gehuwde mannen hadden zeer weinig meubels, maar wel behoorlijk wat slaapzaken. De civiliseringstendens kwam naar voor in de aanwezigheid van *ammelaeckens*, servetten en handdoeken, maar ook thee en koffie. Ze hadden ook pronkvoorwerpen, zoals kledij, sieraden en zilverwerk.

De weduwes bevonden zich in de topgroep van achttiende-eeuws Mechelen op basis van hun vermogen. Ze hadden een hoog algemeen saldo en hoge *baete* met slechts weinig lasten. Ook hun meubilair saldo was hoog. Hun huisraad bevestigde dit echter helemaal niet. Er werden immers amper meubels vermeld, maar ook geen servies, bestek of keukenmateriaal. Ook de kledij was eerder beperkt. Ze bezaten wel decoratievoorwerpen en zilverwerk.

De single vrouwen beantwoordden dan weer wel aan de verwachtingen. Ze hadden een laag vermogen en effectief een beperkte huisraad. Ze hadden amper verwarmingsgerei, de vermelde meubels waren van weinig waarde, er werden amper voedingswaren opgetekend en ook de kledij was zeer beperkt. De single vrouwen bezaten wel servies en bestek, net als decoratievoorwerpen en zilverwerk. Ze

probeerden zich dus wel sociaal te profileren. De aanwezigheid van de religieuze voorwerpen en begrafenisgerelateerde voorwerpen had dan weer te maken met hun vaak religieuze achtergrond.

De gehuwde vrouwen ten slotte stonden heel wat lager op de ladder van de huisraad, hoewel ze een gemiddeld algemeen saldo en gemiddelde *baete* hadden. Bovendien hadden ze een zeer hoog meubilair saldo, waardoor we een uitgebreide huisraad konden verwachten. Integendeel echter, de gehuwde vrouwen hadden de minste huisraad in elk aspect. Er werden amper meubelstukken vermeld, maar ook geen slaapzaken, geen servies of bestek en geen keukenmateriaal. Ook voorwerpen om zich sociaal te profileren, zoals kledij of decoratie, waren niet aanwezig.

Over het algemeen kunnen we concluderen dat *singleness* in achttiende-eeuws Mechelen niet betekende dat men minder bezittingen bezat. Ook het bezit van weduw(e)(naar)s verschilde niet fundamenteel van dat van gehuwden. De tendenzen van het vermogen en de aanwezige huisraad spraken elkaar echter vaak tegen. Uiteraard was het mogelijk dat singles en/of weduw(e)(naar)s een armere levensstijl hadden dan gehuwden, maar dat was eerder individueel en persoonlijk bepaald dan rechtstreeks het gevolg van de burgerlijke staat. De verschillen vallen dan ook eerder te verklaren vanuit persoonlijke wensen van een specifieke bevolkingsgroep, bijvoorbeeld weduw(e)(naar)s die hun overleden huwelijkspartner wilden eren door het dragen van rouwkledij. Ook het streven van singles naar het sociale aspect (al dan niet van een gezinsleven) via de aanwezigheid van zitplaatsen, servies en bestek paste in dit kader.⁴⁶³

Hoewel in eerste instantie werd gefocust op de invloed van burgerlijke staat, werden de staten ook onderverdeeld per geslacht. Ook hier traden geen grote verschillen naar voor. Bij het vermogen waren er grote onderlinge verschillen binnen eenzelfde geslacht en vallen er dus geen conclusies te trekken. Ook bij de huisraad zelf kwamen geen opvallende tendenzen bij mannen of vrouwen voor. Louter het verwarmingsgerei en slaapmeubilair manifesteerden zich hoofdzakelijk bij mannen. Persoonlijke papieren waren enkel bij single mannen en weduwnaars aanwezig, dit zagen we dus ook overwegend bij mannen (hoewel niet aanwezig bij de gehuwde mannen). Bij de kledij die, veel meer dan andere huisraad, eenduidig aan mannen of vrouwen toebehoorde, werd duidelijk dat er veel onderlinge vermenging was. Zo kwam bij de gehuwde mannen en weduwnaars kledij van de echtgenote voor of vice versa. Dit doet de vraag rijzen in welke andere categorieën eveneens een vermenging van het huishoudelijk bezit plaatsvond die minder vanzelfsprekend en duidelijk is.

Zoals reeds werd aangehaald, voerde Bernauw een gelijkaardig onderzoek naar de materiële cultuur op basis van burgerlijke staat in achttiende-eeuws Aalst. Om de hier onderzochte casus te kaderen wordt een aantal resultaten geduid en vergeleken. In Bernauws onderzoek vormden de gehuwde vrouwen doorheen de achttiende eeuw de meest welvarende bevolkingsgroep. Dit uitte zich zowel in de *baete* als in de huisraad.⁴⁶⁴ Dit staat in schril contrast met de bevindingen voor Mechelen waar de gehuwde vrouwen gemiddelde *baete* hadden, maar de vermelding van de huisraad zeer beperkt was.

---

⁴⁶³ Baatsen, De Groot en Sturtewagen, "Single Life in Fifteenth-Century Bruges," 197.

⁴⁶⁴ Bernauw, "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut," 87-90.

Bernauw stelde overigens vast dat de variëteit het grootste was bij de keukengerelateerde huisraad van de gehuwde vrouwen. Zij werpt daarom op dat hiermee potentieel “het stereotype beeld van de vrouw - waarbij de keuken haar werkterrein is - wordt bevestigd”, wat aansluit bij de verschillende verwachtingen op basis van geslacht.⁴⁶⁵ Deze stelling wordt in achttiende-eeuws Mechelen daarentegen zeker niet bevestigd.

De minst welvarende bevolkingsgroepen in Aalst waren de single mannen in de eerste helft van de achttiende eeuw en gehuwde mannen in de tweede helft van de achttiende eeuw.⁴⁶⁶ De *baete* van de single mannen waren in achttiende-eeuws Mechelen inderdaad ook de laagste van alle bevolkingsgroepen, maar de huisraad was echter het meest uitgebreid. De gehuwde mannen hadden daarentegen de hoogste *baete* maar een eerder gemiddelde huisraad.

In Aalst kwamen in de vermelde voorwerpen een aantal tendenzen naar voor: een verlangen naar koloniale producten en een klemtoon op privacy en civilisatie.⁴⁶⁷ Het verlangen naar koloniale producten manifesteerde zich niet zozeer in achttiende-eeuws Mechelen aangezien ze slechts weinig werden opgetekend, maar de civiliseringstendens kwam wel meermaals terug.

Bernauw stelde ten slotte een daling vast in de aanwezige huisraad in Aalst doorheen de achttiende eeuw.⁴⁶⁸ Gezien achttiende-eeuws Mechelen hier in zijn geheel werd bestudeerd, kan deze tendens niet worden nagegaan. In de achttiende eeuw werd wel meer huisraad beschreven dan in de zeventiende eeuw, die reeds bestudeerd werd door Simons. Kledij bijvoorbeeld was in de zeventiende-eeuwse staten amper aan de orde, maar werd in de achttiende-eeuwse staten wel nauwgezet omschreven. Bovendien wijzen de nieuwe producten, zoals koloniale goederen, *fourchetten*, *tallooren* en *matrassen*, die voorkwamen naast de reeds bestaande voorwerpen, op een uitbreiding en diversifiëring van de huisraad, ondanks de tanende economie in achttiende-eeuws Mechelen. Enkel de religieuze voorwerpen kenden een daling ten opzichte van de zeventiende eeuw. Hoewel op basis van het vermogen Aalst en Mechelen een gelijkaardige welvaart hadden in de achttiende eeuw, lijkt de situatie in Mechelen gunstiger, aangezien er zich in Aalst een daling van de aanwezige huisraad voordeed. Voor gehuwde vrouwen was de situatie dan weer gunstiger in Aalst aangezien zij daar de meest welvarende bevolkingsgroep vormden.

Er mag echter niet vergeten worden dat materiële cultuur door diverse factoren beïnvloed werd en dat de verschillen die naar voor kwamen niet altijd louter door burgerlijke staat te verklaren vallen. Zo werd reeds in verschillende studies aangetoond dat klasse een belangrijke factor was in het materiële bezit, maar ook wonen in de stad of op het platteland betekende een groot verschil. Het is daarom belangrijk om de relatie tussen materiële cultuur en burgerlijke staat niet causaal te benaderen, maar als een verband te beschouwen. Zoals vermeld is het cruciaal om de sociaal-economische positie van de onderzochte personen niet uit het oog te verliezen en de gegevens steeds te linken aan biografische

---

⁴⁶⁵ Bernauw, “Den Oilsjttersen boedel: van merremit tot veschut,” 89.

⁴⁶⁶ Bernauw, “Den Oilsjttersen boedel: van merremit tot veschut,” 87-90.

⁴⁶⁷ Bernauw, “Den Oilsjttersen boedel: van merremit tot veschut,” 89.

⁴⁶⁸ Bernauw, “Den Oilsjttersen boedel: van merremit tot veschut,” 88.

informatie, zoals vermogen of beroep. In deze verhandeling werd hiermee rekening gehouden, bijvoorbeeld door de opdeling in vermogensklassen of de aparte behandeling van de beroepsgebonden voorwerpen in een specifieke categorie.

Bovendien schuilen achter vele tendenzen andere verklaringen. Wanneer alleenstaanden geen servies of bestek bezaten, mag niet direct geconcludeerd worden dat zij niet deelnamen aan de civiliseringstendens, maar moet er ook nagedacht worden over andere verklaringen, zoals het inwonen bij gezinnen waarbij ze aan tafel konden schuiven of het samenwonen met andere singles.

Ten slotte mogen bij het lezen en interpreteren van de bevindingen de intrinsieke beperkingen van de geselecteerde staten (met name de singles) niet vergeten worden. Zo is er het *dark number*, aangezien enkel de gegoeden de mogelijkheid en *incentive* hadden om een staat van goed te laten opmaken. Bovendien werden singles amper opgenomen omdat zij vaak geen kinderen hadden. De staten geven ook louter weer wat iemand bezat aan het einde van zijn leven en de voorwerpen die een hoge geldelijke waarde hadden. Ten slotte ontbraken de gegevens van de *openbare vercoopinghe* waardoor we niet weten welke meubels aanwezig waren en vervolgens openbaar verkocht werden.⁴⁶⁹ Deze intrinsieke beperkingen van de bron zorgen voor een beïnvloeding van de representatie van de achttiende-eeuwse situatie.

Twee voorbeelden uit deze verhandeling ter illustratie zijn Joannes Antonius Ariou en Marcus De Backker, die beiden single mannen waren.⁴⁷⁰ Deze twee staten van goed werden zeer gedetailleerd opgesteld en gaven een uitgebreide opsomming van de aanwezige huisraad. We kunnen dus concluderen dat deze twee mannen vele bezittingen hadden. Om hieruit te extrapoleren dat alle single mannen een uitgebreide huisraad bezaten, is voorbarig.

In het begin van deze verhandeling werd aangehaald welke aspecten van materiële cultuur reeds veelvuldig werden onderzocht en waar de blinde vlekken zich bevinden in het onderzoek. Met deze verhandeling werd gepoogd bij te dragen aan een hiaat in de huidige literatuur. Toch is het onderzoek nog zeker niet ten einde. Zo zijn bijkomende lokale studies, naast die over Aalst en Mechelen, over materiële cultuur op basis van burgerlijke staat aangewezen, zodat deze twee lokale studies beter gekaderd en vergeleken kunnen worden om sporadische situaties te identificeren en te onderscheiden van systematische tendenzen.

De huidige literatuur, inclusief deze verhandeling, is bovendien eerder beschrijvend. Er wordt bestudeerd welke voorwerpen aanwezig waren en bij wie. De waaromvraag blijft echter grotendeels onbeantwoord, hoewel dit de kern van het onderzoek is.⁴⁷¹ Dit sluit aan bij een tweede tekortkoming van het onderzoek. Materiële cultuur werd reeds veelvuldig onderzocht. Vaak zijn dit echter casestudy's over een bepaalde geografische afbakening, zowel lokaal als regionaal. Het is belangrijk

---

⁴⁶⁹ Ilja Van Damme en Reinoud Vermoesen, "Second-hand consumption as a way of life: public auctions in the surroundings of Alost in the late eighteenth century," *Continuity and change* 24, nr. 2 (2009): 278.

⁴⁷⁰ Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 96; Stadsarchief Mechelen, Weeskamer, 203, pagina 112.

⁴⁷¹ Soly, "Materiële cultuur te Gent in de 18e eeuw," 4.

om deze afzonderlijke conclusies te verbinden en te incorporeren in een groter geheel om de verbanden te onderzoeken en toe te lichten. Zo ijvert Ryckbosch voor een comparatieve aanpak waarin deze verschillende casestudy's aan bod komen. Een kadering van de lokale studies in een bredere economische, politieke en sociale context kan ook betere verklaringen bieden.⁴⁷² Van Koolbergen suggereert daarom om alle lokale studies in te voegen in een groter geheel, zoals een gemeenschappelijke databank, om aan deze tekortkoming tegemoet te komen.⁴⁷³ Zo kan men eenvoudig verder bouwen op ander onderzoek. Bovendien laat het hanteren van dezelfde methodologie systematische vergelijkingen toe. Hopelijk kan dan ook dit (specifieke) onderzoek in de toekomst gebruikt worden ter vergelijking of ter uitdieping en kan het op die manier bijdragen aan het onderzoek.

---

⁴⁷² Ryckbosch, "Early modern consumption history," 80 en 83.

⁴⁷³ Hans Van Koolbergen, "Ontwikkelingen in het boedelinventarissonderzoek," *Volkskundig Bulletin* 13 (1987): 257.

Bibliografie

Onuitgegeven bronnen

Stadsarchief Mechelen

Weeskamer, 153, pagina 59 verso.

Weeskamer, 153, pagina 90.

Weeskamer, 153, pagina 123.

Weeskamer, 154, pagina 59 verso.

Weeskamer, 154, pagina 63 verso.

Weeskamer, 154, pagina 139 verso.

Weeskamer, 154, pagina 149 verso.

Weeskamer, 156, pagina 10 verso.

Weeskamer, 156, pagina 15.

Weeskamer, 156, pagina 16.

Weeskamer, 156, pagina 36.

Weeskamer, 156, pagina 40.

Weeskamer, 157, pagina 24.

Weeskamer, 157, pagina 57.

Weeskamer, 157, pagina 122.

Weeskamer, 158, pagina 51 verso.

Weeskamer, 158, pagina 62.

Weeskamer, 159, pagina 101.

Weeskamer, 160, pagina 15 verso.

Weeskamer, 160, pagina 17.

Weeskamer, 160, pagina 109.

Weeskamer, 161, pagina 6.

Weeskamer, 161, pagina 14 verso.

Weeskamer, 161, pagina 27 verso.

Weeskamer, 161, pagina 46 verso.
Weeskamer, 161, pagina 55.
Weeskamer, 161, pagina 71 verso.
Weeskamer, 161, pagina 183 verso.
Weeskamer, 161, pagina 198 verso.
Weeskamer, 162, pagina 7 verso.
Weeskamer, 162, pagina 54 verso.
Weeskamer, 162, pagina 57.
Weeskamer, 162, pagina 123.
Weeskamer, 162, pagina 137 verso.
Weeskamer, 162, pagina 138 verso.
Weeskamer, 164, pagina 1.
Weeskamer, 164, pagina 26.
Weeskamer, 164, pagina 91.
Weeskamer, 165, pagina 32 verso.
Weeskamer, 165, pagina 46.
Weeskamer, 165, pagina 107.
Weeskamer, 165, pagina 110 verso.
Weeskamer, 166, pagina 20.
Weeskamer, 166, pagina 22.
Weeskamer, 167, pagina 181 verso.
Weeskamer, 167, pagina 187.
Weeskamer, 168, pagina 38 verso.
Weeskamer, 168, pagina 156.
Weeskamer, 169, pagina 3.
Weeskamer, 170, pagina 35 verso.
Weeskamer, 170, pagina 71 verso.

Weeskamer, 170, pagina 104 verso.
Weeskamer, 171, pagina 50 verso.
Weeskamer, 171, pagina 133 verso.
Weeskamer, 171, pagina 136.
Weeskamer, 172, pagina 35 verso.
Weeskamer, 172, pagina 159 verso.
Weeskamer, 172, pagina 195 verso.
Weeskamer, 173, pagina 96.
Weeskamer, 177, pagina 15.
Weeskamer, 181, pagina 6 verso.
Weeskamer, 181, pagina 99 verso.
Weeskamer, 182, pagina 35.
Weeskamer, 182, pagina 79.
Weeskamer, 182, pagina 130 verso.
Weeskamer, 184, pagina 160.
Weeskamer, 185, pagina 139 verso.
Weeskamer, 187, pagina 53.
Weeskamer, 187, pagina 180.
Weeskamer, 189, pagina 140.
Weeskamer, 192, pagina 70.
Weeskamer, 192, pagina 237.
Weeskamer, 193, pagina 107.
Weeskamer, 193, pagina 140.
Weeskamer, 193, pagina 180.
Weeskamer, 193, pagina 324.
Weeskamer, 193, pagina 332.
Weeskamer, 193, pagina 342.

Weeskamer, 193, pagina 358.
Weeskamer, 195, pagina 112.
Weeskamer, 197, pagina 6.
Weeskamer, 197, pagina 140.
Weeskamer, 198, pagina 26.
Weeskamer, 198, pagina 35.
Weeskamer, 198, pagina 38.
Weeskamer, 198, pagina 120.
Weeskamer, 198, pagina 188.
Weeskamer, 198, pagina 350.
Weeskamer, 200, pagina 141.
Weeskamer, 200, pagina 150.
Weeskamer, 200, pagina 194.
Weeskamer, 200, pagina 323.
Weeskamer, 201, pagina 6.
Weeskamer, 201, pagina 111.
Weeskamer, 201, pagina 212.
Weeskamer, 201, pagina 236.
Weeskamer, 201, pagina 249.
Weeskamer, 201, pagina 279.
Weeskamer, 201, pagina 559.
Weeskamer, 203, pagina 51.
Weeskamer, 203, pagina 89.
Weeskamer, 203, pagina 96.
Weeskamer, 203, pagina 112.
Weeskamer, 203, pagina 143.
Weeskamer, 203, pagina 269.

Weeskamer, 204, pagina 15 verso.

Weeskamer, 204, pagina 23.

Weeskamer, 204, pagina 27.

Literatuur

Baatsen, Inneke, Bruno Blondé, Sofie De Caigny en Britt Denis. "In de keuken." In *Antwerpen à la carte*, uitgegeven door Leen Beyers en Ilja Van Damme, 98-127. Kontich: BAI, 2016.

Baatsen, Inneke, Julie De Groot en Isis Sturtewagen. "Single Life in Fifteenth-Century Bruges: Living Arrangements and Material Culture at the Fringes of Urban Society." In *Single Life and the City 1200 – 1900*, uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, 179-202. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

Baulant, Micheline. "Niveau de vie paysans autour de Meaux en 1700 et 1750." *Annales. Histoire, Sciences Sociales* 30 (1975): 505-518.

Baulant, Micheline. "Typologie des inventaires après décès." In *Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development*, uitgegeven door Ad Van der Woude en Anton Schuurman, 33-42. Utrecht: HES, 1980.

Berg, Maxine. "Consumption in eighteenth- and early nineteenth-century Britain." In *The Cambridge Economic History of Modern Britain. Volume I: industrialisation, 1700 – 1860*, uitgegeven door Roderick Floud en Paul Johnson, 357-387. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Bernauw, Ineke. "Den Oilsjtersen boedel: van merremit tot veschut. Comparatieve studie van het nalatenschap op basis van de staten van goed in de tweede helft van de 18de eeuw." Masterproef, Universiteit Gent, 2013.

Blondé, Bruno. "Conflicting Consumption Models? The Symbolic Meaning of Possessions and Consumption amongst the Antwerp Nobility at the End of the Eighteenth Century." In *Fashioning old and new: changing consumer preferences in Europe (seventeenth-nineteenth centuries)*, uitgegeven door Bruno Blondé, Natacha Conquery, Jon Stobart en Ilja Van Damme, 61-79. Turnhout: Brepols, 2009.

Blondé, Bruno. "Toe-eigening en de taal der dingen: vraag- en uitroeptekens bij een stimulerend cultuurhistorisch concept in het onderzoek naar de materiële cultuur." *Volkskunde* 104 (2003): 159-173.

Blondé, Bruno en Ilja Van Damme. "Fashioning Old and New or Moulding the Material Culture of Europa (Late Seventeenth-Early Nineteenth Centuries)." In *Fashioning old and new: changing consumer preferences in Europe (seventeenth-nineteenth centuries)*, uitgegeven door Bruno Blondé, Natacha Conquery, Jon Stobart en Ilja Van Damme, 1-13. Turnhout: Brepols, 2009.

Blondé, Bruno en Wouter Ryckbosch. "Arriving to a Set Table: The Integration of Hot Drinks in the Urban Consumer Culture of the Eighteenth-Century Southern Low Countries." In *Goods from the East: trading Eurasia 1600-1800*, uitgegeven door Maxine Berg, Felicia Gottmann, Hanna Hodacs en Chris Nierstrasz, 309-327. London: Palgrave Macmillan, 2015.

Boone, M. "De Gentse staten van goed als bron voor de kennis van de materiële cultuur: mogelijkheden en beperkingen." In *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, uitgegeven door Frank Daelemans, 51-74. Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988.

Bourgeois, Inez. "Decoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering in de 18de eeuw te Gent. Vloer- en wandbekleding. Gordijnen. Schilderijen. Spiegels. Sfeer of pracht en praal." *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63, nr. 2 (1988): 81-99.

Braudel, Fernand. *Civilisation matérielle, économie et capitalisme: XVe-XVIIIe siècle*. Parijs: Colin, 1979.

"Bruno Blondé." Universiteit Antwerpen. Geraadpleegd 09.05.2018. <https://www.uantwerpen.be/nl/personeel/bruno-blonde/publicaties/>.

"Centre for Urban History (CSG) at University of Antwerp." Universiteit Antwerpen. Geraadpleegd 19.02.2018. <https://www.uantwerpen.be/en/research-groups/centre-urban-history/>.

Daelemans, Frank, ed. *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*. Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988.

Danneel, M. "De Brugse wezenboeken als bron. Mogelijkheden en beperkingen." In *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, uitgegeven door Frank Daelemans, 31-50. Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988.

David, J. B. *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen*. Leuven: Vanlinthout, 1854.

De Brouwer, Jozef. "De kerk en het ontspanningsleven in het aartsbisdom Mechelen in het begin van de 18de eeuw." In *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, uitgegeven door Jaak Ockeley, 163-182. Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009.

De Chevil, Rika. "Studie over het ambachtswezen te Mechelen in verband met de demografische evolutie van de stad." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1956.

De Decker, Petra. "Sociaal-economische analyse van de levensomstandigheden in een plattelendsgemeenschap. Casus: het Ambacht Maldegem in de 18de eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2003.

De Groot, Julie, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, eds. *Single life and the city 1200-1900*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

De Longé, Guillaume Philémon. *Coutumes de la ville de Malines*. Brussel: Gobbaerts, 1879.

De Nijn, H. "De revolutionaire hervormingen onder het Franse Bewind." In *De geschiedenis van Mechelen*, uitgegeven door Raymond van Uytven, 195-197. Tielt: Lannoo, 1991.

De Nijn, H. "Het stadsbestuur van Mechelen gedurende de Franse en Nederlandse overheersing." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 92 (1988): 285-315.

De Roo, R. "De Leuvense vaart. Een aspect van de economische politiek van de Oostenrijkers." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 55 (1951): 105-115.

De Vijlder, Nicolas. "Antwerps paardenbezit in de zeventiende en achttiende eeuw." *Vlaamse Stam* 50, nr. 1 (2014): 12-20.

De Vries, Jan. "De huishoudportemonnee en de spulletjes. Een poging zicht te krijgen op de gezinshuishouding vanaf de vijftiende eeuw." In *Aards geluk. De Nederlanders en hun spullen 1550 – 1850*, uitgegeven door Anton Schuurman, Jan de Vries en Ad Van der Woude, 29-79. Amsterdam: Uitgeverij Balans, 1997.

De Vries, Jan. "Peasant demand patterns and economic development: Friesland 1550 – 1750." In *European peasants and their markets. Essays in agrarian economic history*, uitgegeven door William N. Parker en Eric L. Jones, 205-259. Princeton: Princeton University Press, 1976.

De ware vrienden van het archief. Geraadpleegd 19.02.2018. <http://www.dewarevrienden.net/DWV/>.

Depla, Barbara. "De consumptierevolutie in de Nieuwe Tijd: casus: de stad Roeselaere en de omringende plattelandsdorpen in de 18de eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1968.

Deren, Sophie. "Pandlening en de materiële cultuur in Gent tijdens de 17e eeuw." Masterproef, Universiteit Gent, 2009.

Devos, Isabelle, Ariadne Schmidt en Julie De Groot. "Introduction. Unmarried and Unknown: Urban Men and Women in the Low Countries Since the Early Modern Period." *Journal of Urban History* 42, nr. 1 (2016): 3-20.

Dibbits, Hester. *Vertrouwd bezit: materiële cultuur in Doesburg en Maassluis 1650-1800*. Nijmegen: SUN, 2001.

Diddens, Hendrik. *Woordenboek van het Mechels dialect. Een poging tot inventarisatie van het taalmateriaal en typisch taalgebruik*. Mechelen: Diddens, 1986.

Dierickx, Michiel. "Historische kroniek. Het katholicisme in Noord-Nederland in de XVIe en XVIIe eeuw." Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren. Geraadpleegd 01.04.2018. http://www.dbnl.org/tekst/_str007194701_01/_str007194701_01_0076.php.

Douglas, Mary en Baron Isherwood. *The World of Goods*. Londen: Routledge, 1996.

Elias, Norbert. *Über den Prozess der Zivilisation*. Basel: Haus zum Falken, 1939.

Fairchild, Cissie. "Consumption in Early Modern Europe. A Review Article." *Comparative Studies in Society and History* 35, nr. 4 (1993): 850-851.

Froide, Amy. *Never married: Singlewomen in Early Modern England*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Hermans, V. *Inventaire des archives de la ville de Malines*. Mechelen: A. Olbrechts-De Maeyer, 1894.

Heyndels, Indra. "'Om 't naect en hongerigh kint te spyzen': de zorg over weeskinderen op het einde van het Ancien Régime in Mechelen." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2000.

"Historische woordenboeken Nederlands en Fries." Instituut voor de Nederlandse taal. Geraadpleegd 22.05.2018, <http://gtb.inl.nl/search/>.

Hufton, Olwen. "Women in history. Early modern Europa." *Past and Present* 101 (1983): 125-141.

Hussey, David en Margaret Ponsonby. "Single People and the Material Culture of the English Urban Home in the Long Eighteenth Century." In *Single Life and the City 1200 – 1900*, uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, 203-223. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

Installé, Henri. "Bestuursinstellingen van de heerlijkheid Mechelen (11e eeuw-1795)." In *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, uitgegeven door Raymond Van Uytven, Claude Bruneel en Herman Coppens, 835-864. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2000.

Installé, Henri. "Consuetudo pro lege servatur. Sprokkelingen uit het Mechels gewoonterrecht." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 93 (1989): 53-131.

Installé, Henri. "Een veeleer traditionele economie en standenmaatschappij." In *De geschiedenis van Mechelen*, uitgegeven door Raymond van Uytven, 183-192. Tielt: Lannoo, 1991.

Installé, Henri. "Groeierende grieven tegen de Oostenrijkse regeringsbemoeiingen en de hervormingen." In *De geschiedenis van Mechelen*, uitgegeven door Raymond van Uytven, 192-195. Tielt: Lannoo, 1991.

Janssens, Valéry. *Het geldwezen der Oostenrijkse Nederlanden*. Brussel: Paleis der Academiën, 1957.

Jonckheere, Ineke. "Boer zkt comfort: studie van het consumptiegedrag in relatie tot de levenscyclus in het land van Wijnendaele in de 18e eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2005.

Kamermans, Johan A. *Materiële cultuur in de Krimpenerwaard in de zeventiende en achttiende eeuw. Ontwikkeling en diversiteit*. Wageningen: Landbouwuniversiteit Wageningen, 1999.

Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen. Geraadpleegd 19.02.2018. <http://www.oudheidkundigekring.be/mechelen/>.

Kuijpers, Simon. "Materiële cultuur in Lokeren, Eksaarde en Daknam in de 17de en 18de eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2006.

Kuuse, Jan. "The probate inventory as a source for economic and social history." *Scandinavian Economic History Review* 22 (1974): 22-31.

Lambrecht, Thijs. "Krediet en de rurale economie in Vlaanderen tijdens de 18de eeuw." PhD diss., Universiteit Gent, 2007.

Laslett, Peter. *Family life and illicit love in earlier generations. Essays in historical sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

Maes, Louis-Theo. *Costumen van de stad Mechelen*. Brussel: CAD, 1960.

Markkanen, Erki. "The use of probate inventories as indicators of personal wealth during the period of industrialization: the financial resources of the Finnish rural population 1850 – 1911." *Scandinavian Economic History Review* 26 (1978): 66-83.

McKendrick, Neil. "The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England." In *The Birth of a Consumer Society: the Commercialization of Eighteenth-century England*, uitgegeven door Neil McKendrick, John Brewer en J.H. Plumb, 9-33. Londen: Europa Publications Limited, 1982.

Mechant, Maja. "Levensomstandigheden en overlevingsstrategieën van armen in het Land van Nevele (1690-1789)." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2006.

Monballieu, Ida. "Bijdrage tot de studie van de Weeskamer te Mechelen gezien in het probleem van de herkomst en de verspreiding van de weeskamer." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1968.

Muchembled, Robert. "Luxe et dynamisme social à Douai au 17ième siècle." In *Nouvelles approches concernant la culture de l'habitat*, uitgegeven door Roland Baetens en Bruno Blondé, 197-211. Turnhout: Brepols, 1991.

"Numismatiek." Familiegeschiedenis. Geraadpleegd 07.04.2018.
<https://familiegeschiedenis.be/hulpwetenschappen/numismatiek>.

Ockeley, Jaak. "De religieuze wereld in het aartsbisdom." In *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, uitgegeven door Jaak Ockeley, 191-212. Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009.

Ockeley, Jaak. "Het aartsbisdom Mechelen: Voorgeschiedenis en historisch-geografische situatie." In *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, uitgegeven door Jaak Ockeley, 7-39. Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009.

Ockeley, Jaak. "Regulieren, monialen en religieuzen in het aartsbisdom Mechelen in de Nieuwe Tijd." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 98 (1994): 65-80.

Overlaet, Kim. "Replacing the family? Beguinages in early modern western European cities: an analysis of the family networks of beguines living in Mechelen (1532–1591)." *Continuity and change* 29, nr. 3 (2014): 325-347.

Overlaet, Kim. "To be or not to be a beguine in an early modern town: piety of pragmatism? The Great Beguinage of St Catherine in sixteenth-century Mechelen." In *Single Life and the City 1200 – 1900*, uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, 138-157. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

Palliser, Bury. *Histoire de la dentelle*. Parijs: Firmin-Didot, 1890.

Pinnel, Lena. "Achtttiende-eeuwse juwelen in de Zuidelijke Nederlanden. Een onderzoek naar juwelen, portretten en boedelinventarissen." Masterproef, Universiteit Gent, 2014.

Pisters, Ine. "Gentse woninginterieurs uit de 18^e eeuw. Bedden, tafels, toilet-, zit- en opbergmeubels." *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63, nr. 2 (1988): 71-80.

Pisters, Josephine. "Eenvoud en luxe binnenshuis: studie van Gentse interieurs uit de 18e eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1983.

Poukens, Johan en Nele Provoost. "Respectability, Middle-Class Material Culture and Economic Crisis: The Case of Lier in Brabant, 1690-1770." *Journal of Interdisciplinary History* 42, nr. 2 (2011): 159-184.

Provoost, Nele. "Genegenheid tussen vier muren. Informele contacten en sociale relaties van alleenstaande vrouwen in testamenten (Lier, 1670-1755)." *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 7, nr. 3 (2010): 3-25.

Put, E. "Tussen barokke vroomheid en ontkerkelijking: de katholieke geloofsbeleving." In *De geschiedenis van Mechelen*, uitgegeven door Raymond van Uytven, 201-207. Tiel: Lannoo, 1991.

Renkin, G. "De organisatie van klein- en groothandel in vis en aanverwante producten door het Mechels visverkopersambacht tijdens de 18de eeuw." *Bijdragen tot de geschiedenis* 83 (2000): 37-59.

Roche, Daniel. *La culture des apparences: une histoire du vêtement (XVIIe – XVIIIe siècle)*. Paris: Fayard, 1989.

Roche, Daniel. *Histoire des choses banales: naissance de la consommation (XVIIe – XIXe siècle)*. Paris: Fayard, 1997.

Roegiers, Jan. "Routine, reorganisatie en revolutie (1759-1802)." In *Het Aartsbisdom Mechelen-Brussel: 450 jaar geschiedenis*, uitgegeven door Jan De Maeyer, Eddy Put, Jan Roegiers, André Tihon en Gerrit Vanden Bosch, 231-296. Antwerpen: Halewijn, 2009.

Ryckbosch, Wouter. "A consumer revolution under strain: consumption, wealth and status in eighteenth-century Aalst (Southern Netherlands)." PhD diss., Universiteit Antwerpen en Universiteit Gent, 2012.

Ryckbosch, Wouter. "Early modern consumption history: current challenges and future perspectives." *BMGN – Low Countries Historical Review* 130 (2015): 57-84.

Ryckbosch, Wouter. "Recent onderzoek naar Mechelens verleden. Materialiteit en stedelijk weefsel." In *Uw toren is niet af*, uitgegeven door Heidi De Nijn, 52-56. Mechelen: Stedelijke Musea Mechelen, 2014.

Sarti, Raffaella. *Europe at home. Family and material culture 1500-1800*. New Haven: Yale University Press, 2002.

Sarti, Raffaella. *Thuis in Europa. Wonen, eten en kleden in Europa van 1500 – 1800*. Rotterdam: Donkers, 2004.

Schelstraete, Carl, Hilde Kintaert en Dorine De Ruyck. *Het einde van de onveranderlijkheid. Arbeid, bezit en woonomstandigheden in het land van Nevele tijdens de 17^e en de 18e eeuw*. Nevele: Heemkundige kring Het Land van Nevele, 1986.

Schmidt, Ariadne en Manon van der Heijden. "Women alone in early modern Dutch towns: opportunities and strategies to survive." *Journal of Urban History* 42, nr. 1 (2016): 21-38.

Schmidt, Ariadne, Isabelle Devos en Bruno Blondé. "Single and the City: Men and Women Alone in North-Western European Towns since the Late Middle Ages." In *Single Life and the City 1200 – 1900*, uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, 1-24. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.

Schuurman, Anton. *Materiële cultuur en levensstijl. Een onderzoek naar de taal der dingen op het Nederlandse platteland in de 19e eeuw: de Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant*. Wageningen: Landbouwniversiteit Wageningen, 1989.

Schuurman, Anton. "Probate inventories: research issues, problems and results." *A.A.G. Bijdragen* 23 (1980): 19-31.

Shammas, Carole. *The pre-industrial consumer in England and America*. New York: Oxford University Press, 1990.

Simons, Maarten. "De materiële cultuur te Mechelen in de vroege zeventiende eeuw." Licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 2005.

- Slokker, Nico. *Ruggengraat van de stedelijke samenleving*. Amsterdam: Aksant, 2010.
- Soly, Hugo. "Materiële cultuur te Gent in de 18e eeuw: een terreinverkenning." *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63 (1988): 3-15.
- Stadeler, J. "Passementmakers te Mechelen." *Mechlinia* 3 (1924): 97-100 en 139-142.
- Stobart, Jon. "Rich, Male and Single: The Consumption Practices of Edward Leigh, 1742–86." In *Single Life and the City 1200 – 1900*, uitgegeven door Julie De Groot, Isabelle Devos en Ariadne Schmidt, 224-243. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2015.
- Terryn, C. "Tafelen en tafelgerei in Gent." *Oostvlaamse zanten: driemaandelijks algemeen tijdschrift voor volkskunde* 63 (1988): 25-32.
- Thirsk, Joan. *Economic policy and projects. The Development of a Consumer Society in Early Modern England*. Oxford: Clarendon Press, 1978.
- Tihon, André. "Les religieuses en Belgique du XVIIIe au XXe siècle. Approche statistique." *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 7 (1976): 1-54.
- "Universiteitsbibliotheek." Universiteit Gent. Geraadpleegd 10.04.2018. <https://lib.ugent.be/>.
- Van Assche, Jo. "Rond de benoeming van kardinaal Johannes Henricus de Franckenberg als aartsbisschop van Mechelen (1759)." In *Van Granvelle tot Danneels: capita selecta uit 450 jaar geschiedenis van het aartsbisdom Mechelen (1559-2009)*, uitgegeven door Jaak Ockeley, 183-190. Brussel: Koninklijk Historisch Genootschap van Vlaams-Brabant en Brussel, 2009.
- Van Bauwel, Annelies. "Subcultuur of traditioneel patroon? Een genderonderzoek naar de materiële cultuur van de Gentenaars uit de tweede helft van de achttiende eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1999.
- Van Damme, Ilja en Reinoud Vermoesen. "Second-hand consumption as a way of life: public auctions in the surroundings of Alost in the late eighteenth century." *Continuity and change* 24, nr. 2 (2009): 275-305.
- Van de Wiel, C. "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel I." *Ons geestelijk erf* 44 (1970): 142-212 en 241-327.
- Van de Wiel, C. "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel II." *Ons geestelijk erf* 45 (1971): 179-214.
- Van de Wiel, C. "De begijnhoven en de vrouwelijke kloostergemeenschappen in het aartsbisdom Mechelen (1716-1801). Deel III." *Ons geestelijk erf* 46 (1972): 278-344 en 367-428.
- Van der Haegen, Herman. "Sociaal-economische en demografische structuur van de Vlaamse bevolking in het jaar IV." *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis* 1-2 (1981): 27-58.

- Van Koolbergen, Hans. "De materiële cultuur van Weesp en Weesperkarspel in de zeventiende en achttiende eeuw." *Volkskundig bulletin* 9 (1983): 3-52.
- Van Koolbergen, Hans. "Ontwikkelingen in het boedelinventarisonderzoek." *Volkskundig Bulletin* 13 (1987): 250-259.
- Van Germeersch, Iris. "Studie over de sociaal-financiële status der beoefenaars van de geneeskundige professie te Gent in de 18e eeuw, aan de hand van een analyse van staten van goed." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1987.
- Van Hammé, F.O. *Mechelen. De oude hoofdstad van de Nederlanden*. Amsterdam: De Lange, 1949.
- Van Nevel, Lisa. "Materiële cultuur op het platteland tijdens de 18e eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2005.
- Van Ryckeghem, Jan. "Eenvoud en raffinement: een studie van de Gentse achttiende-eeuwse kleding in sociaal-economisch perspectief." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1985.
- Van Uytven, Raymond, ed. *De geschiedenis van Mechelen*. Tielt: Lannoo, 1991.
- Verbeek, Agnes. "De lagere bevolkingsklassen te Mechelen in de 2^e helft van de achttiende eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1970.
- Verbeemen J. "De demografische evolutie van Mechelen (1370-1800)." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 57 (1953): 63-98.
- Verbeemen, J. "De Mechelse economie rond 1740." *Tijdschrift voor geschiedenis en folklore* 19 (1956): 78-85.
- Verbeemen, J. "Mechelen in 1796. Demografische en sociaal-economische studie." *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen* 58 (1954): 135-179.
- Verhaeghe, Frans. "Materiële cultuur, archeologie, geschiedenis en staten van goed." In *Bronnen voor de geschiedenis van de materiële cultuur: staten van goed en testamenten*, uitgegeven door Frank Daelemans, 131-206. Brussel: Archief- en bibliotheekwezen in België, 1988.
- Vermoesen, Reinoud. "Over wezen en wafelijzers. Mogelijkheden en beperkingen van staten van goed in het historisch onderzoek." *Bladwijzer* 1, nr. 2 (2011): 1-16.
- Vermoesen, Reinoud. "Welvaart en ongelijkheid in een achttiende-eeuwse kleine stad. Casus Aalst." *Het Land van Aalst* 60 (2008): 54-63.
- Vervaeck, Solange. "De samenstelling van de gegoede stand te Mechelen op het einde van de XVIIIe eeuw en in het begin van de XIXe eeuw (1796-1813)." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1959.

Voskuil, J.J. "Boedelbeschrijvingen als bron voor de kennis van groepsvorming en groepsgedrag." *Volkskundig bulletin* 13 (1987): 30-58.

Voskuil, J.J. "De verspreiding van koffie en thee in Nederland." *Volkskundig bulletin* 14 (1988): 69-93.

Weatherill, Lorna. "A possession of one's own: Women and Consumer Behavior in England, 1660-1740." *Journal of British Studies* 25, nr. 2 (1986): 131-156.

Weatherill, Lorna. *Consumer behaviour and material culture in Britain, 1660-1760*. New York: Routledge, 1988.

Weyns, Jozef. *Volkshuisraad in Vlaanderen: naam, vorm, geschiedenis, gebruik en volkskundig belang der huiselijke voorwerpen in het Vlaamse land van de Middeleeuwen tot de Eerste Wereldoorlog*. Beerzel: Ter Spielbergen, 1974.

Wouters, Dirk. "De sociaal-economische status van de schepenen te Mechelen in de tweede helft van de veertiende eeuw." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1982.

Wijnant, Liliane. "De Gentse staten van goed 1400-1404: proeve van historisch commentaar." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1967.

Wijsenbeek-Olthuis, Thera. *Achter de gevels van Delft*. Hilversum: Verloren, 1987.

Zeischka, Siger. "Strukturen en leefpatronen aan het einde van het Ancien Régime: Zaffelare in de achttiende eeuw: een sociaal-economische analyse op basis van staten van goed." Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 2001.

Bijlagen

Bijlage 1: Beroepsgebonden voorwerpen

Weeskamer, 162, pagina 57

- Toogen
- Winckelberden

Weeskamer, 157, pagina 57

- Gereetschap ende instrumenten van het ambacht van hoveniers
- Besaeytheit
- Baete
- Mest

Weeskamer, 164, pagina 91

- Bleek en bleekwerk

Weeskamer, 166, pagina 20

- Herbergiers gereetschap
- Herberg
- Bieren
- Accijns
- Lovens bier

Weeskamer, 171, pagina 133 verso 21

- Pleytschip met ancker ende toebehoorten

Weeskamer, 161, pagina 14 verso

- Bleeke flessen
- Overschot van eenige verven ende andere pottkens
- Verven

Weeskamer, 165, pagina 46

- Carotten
- Vincentblaederen
- Toebacken en snuijf
- Inlantsche bladeren
- Stelen

Weeskamer, 164, pagina 26

- Geweven lijnwaert

Weeskamer, 172, pagina 159 verso

- Breviers

Weeskamer, 154, pagina 63 verso

- Brandewijn
- Brandewijnstockersgereetschap

Weeskamer, 160, pagina 17

- Metsersgereetschap
- Calck en steen

- Stenen
- Pannen
- Plaveijen
- Clompen
- Careel
- Tichelen
- Nagelen

Weeskamer, 161, pagina 183 verso

- Gereetsch ende toebehoorten van pelderije ende brandewijnstokerij
- Mout
- Geneverbesien
- Copere slang
- Quaedt slang vat met 6 ijsere banden
- Clijne vaetiens

Weeskamer, 161, pagina 6

- Vruchten van herten oost te velde
- Vruchten van weecken oost te velde
- Vruchten van claeveren ende dergelijcke

Weeskamer, 171, pagina 136

- Pluymen
- Laecken
- Cnoppen

Weeskamer, 153, pagina 123

- Partijen leir
- Leir
- Huydevettersgereetschap
- Huyden
- Schorsmeel
- Schors
- Vellen
- Schorsacken

Weeskamer, 154, pagina 59 verso

- Sargie
- Wolle
- Sargiemaeckersgereetschap

Weeskamer, 158, pagina 62

- Brood
- Meel

Weeskamer, 162, pagina 123

- Brandewijn
- Slangvat
- Vlote
- Houte utensilen
- Vaeten

Weeskamer, 169, pagina 3

- Brood
- Meel
- Backers gereetschap
- Copere forneys
- Bluspot
- Moullie
- Coutoir
- Hecke
- Mutsaert
- Terwe
- Melk

Weeskamer, 185, pagina 139 verso

- Haeringhangerplaetse
- Packhuys

Weeskamer, 201, pagina 6

- Hollandsche kaes
- Boter
- Eysers
- Hairpoeder
- Solverstekken
- Wijnsteen
- AzijnSmout
- Keersen
- Siroop
- Caffé
- Snuyf
- Tabak
- Fransche brandewijn
- Genever
- Pekelharing
- Zaut
- Olie
- Spaensche zeep
- Inlandsche zeep
- Candijsuycker
- Grese suycker
- Calissesap
- Saffraen
- Fouille
- Kruynaegelen
- Canneel
- Peper
- Naegelpoeder
- Zeys
- Blondsel
- Haemeldonck
- Pypen
- Waterpotten
- Grove porcelynecassen

- Grove en fijne glaesen
- Zwart caffépotten
- Spoelkommen
- Suyckerschotetiens
- Zwarte trekpotten
- Grove porcelynecommen
- Potten
- Pinten
- Geleyen bierpotten
- Tailloren
- Botertaillooren
- Scheirbeekens
- Watervaeten
- Ronde boidens
- Thegoet
- Schoteltiens
- Soepschoteltiens
- Fijn middelschotels
- Grote gove schotels
- Schotels
- Suykerpotten
- Pinten
- Zautbakken
- Schuppen
- Gewigten
- Balansen
- Recken
- Spoelkommen
- Grof aerdewerk
- Aerde potten
- Aerde pinten
- Aerde tyten
- Aerde schelen
- Boterpotten
- Grof aerdewerk
- Aerde commen
- Pattattens
- Anchovens
- Opgelyde sluydstrees
- Opgelyde princessen
- Ajuin
- Negenschellings bier
- Aerbessen sap
- Klijne bierstellingen
- Tresters
- Toogen
- Winckelberden

Weeskamer, 201, pagina 279

- Tin
- Blek
- Loot

- Vormen
- Gereetschappen

Weeskamer, 198, pagina 120

- Croon
- Vaandel

Weeskamer, 203, pagina 112

- Werkbank
- Kassen
- Staender
- Perruckken
- Koppen
- Krol-eyzers
- Zeste
- Matte met gereedschap
- Spiegel
- Poederborstels
- Scheeren
- Kas met hayr
- Stoel
- Klynigheid
- Partije hayr

Weeskamer, 198, pagina 188

- Kopere balance
- Balancen met gewichten
- Pack met hacken en oogen
- Cyfforschalie
- Gereetschappen
- Steen
- Kalck
- Tichel-latten

Weeskamer, 204, pagina 15 verso

- Lappen lijnwaert
- Neusdoecken
- Koussens
- Sayette
- Gaeren
- Nestels
- Spellen
- Hemdknopekens
- Linten
- Seyde gaerens
- Filosele linten

Weeskamer, 204, pagina 27

- Villa nova schaerwol
- Hollandsche ploodwol
- Kempersche ploodwol
- Gemeenewol

- Kempersche jenes
- Gesponnen gaeren
- Fijne sargien
- Fries
- Gemeyne sargien
- Sargie
- Gordijn
- Gereetschappen van het fabrick ende het houten werckhuys
- Winckelwaeren van gaeren
- Witte gaerens
- Gecoulleure gaerens
- Linten
- Dunisten

Bijlage 2: Biografische informatie van de onderzochte staten van goed

Wees-kamer	Jaar van opmaak	Voornaam	Achternaam	Geslacht	Burgerlijke staat	Overlijdens-jaar	Aantal kinderen	Beroep	Plaats of parochie
WK 156 p. 10 verso	1749	Judocus	De Loene Pimental	Man	Gehuwde man	1748	4		
WK 156 p. 15	1749	Jan	Schaeff	Man	Gehuwde man	1748	4		
WK 156 p. 16	1749	Jan	Vrancx	Man	Gehuwde man	1740	5		
WK 158 p. 51 verso	1751	Peeter	Lambrechts	Man	Gehuwde man		2		
WK 162 p. 57	1755	Frans Johannes Cornelius	Wauters	Man	Gehuwde man	1752	0	Vermoedelijk een winkel	
WK 162 p. 137 verso	1755	Franciscus Josephus	Onghers	Man	Gehuwde man	1755	0		
WK 166 p. 22	1759	Guilliam	Simons	Man	Gehuwde man	1757	1		
WK 168 p. 156	1761	Hendrick	De Leer	Man	Gehuwde man	1761	2		Muysen ende Hofstade
WK 171 p. 50 verso	1764	Engel	Wayenborg	Man	Gehuwde man	1762	6		Hever
WK 172 p. 195v.	1765	Jacobus	De Win	Man	Gehuwde man	1763	6		Gehucht van Geerdeghem
WK153 p. 59v.	1746	Maria	Schoelmeesters	Vrouw	Gehuwde vrouw		0		
WK 156 p. 36	1749	Joanna Robertina	Le Clercq	Vrouw	Gehuwde vrouw	1748	1		

WK 157 p. 57	1750	Maria	Palmaerts	Vrouw	Gehuwde vrouw	1748	1	Vermoedelijk hovenier	
WK 160 p. 15v	1753	Maria	Vermeulen	Vrouw	Gehuwde vrouw	1749	1		Hever
WK 161 p. 55	1754	Theresia	Van Beirsel	Vrouw	Gehuwde vrouw	1751	2		Vermoedelijk Battel
WK 164 p. 91	1757	Joanna Mari	De Neef	Vrouw	Gehuwde vrouw	1757	2	Vermoedelijk bleker	
WK 166 p. 20	1759	Clara	Wagemans	Vrouw	Gehuwde vrouw	1758	3	Vermoedelijk herbergierster	Vermoedelijk Pennepoel
WK 168 p. 38 verso	1761	Joanna Maria	Arjoe	Vrouw	Gehuwde vrouw	1757	1		
WK 170 p. 104 verso	1763	Petronella	Holens	Vrouw	Gehuwde vrouw	1762	3		Muysen
WK 171 p. 133 verso	1764	Maria	Rijmenans	Vrouw	Gehuwde vrouw	1753	1	Vermoedelijk schippersvrouw	
WK 154 p. 149 verso	1747	Martinus	Marcelis	Man	Single man		2		
WK 161 p. 14 verso	1754	Jan Baptist	Turner	Man	Single man	1753		Vermoedelijk verver	
WK 162 p. 138 verso	1755	Jaspar	Op de Beeck	Man	Single man	1755	4		
WK 162 p. 71 verso	1755	Guilliam	Van Winghe	Man	Single man	1755	0		Heffen
WK 165 p. 46	1758	Joes	Hosselet Dit de Villers	Man	Single man	1757	2	Vermoedelijk tabaksmaker	
WK 164 p. 26	1757	Peeter	Coomans	Man	Single man	1757	3	Lijnewever	
WK 165 p. 110 verso	1758	Gillis	Gordijn	Man	Single man	1758	3	Hoedemaeckers knecht	Binne dese stadt

WK 170 p. 71 verso	1763	Jan	Steemans	Man	Single man	1762	6		Hofstade
WK 172 p. 159 verso	1765	Joannes Franciscus	Suetens	Man	Single man	1765	0	Priester	
WK 173 p. 96	1766	Joseph	Smets	Man	Single man		0		Sint Cathrine
WK 153 p. 90	1746	Elisabeth	Verwerf	Vrouw	Single vrouw	1746	0	Geestelijke dochter	
WK 161 p. 27 verso	1754	Gertrudis	Poels	Vrouw	Single vrouw	1753	0	Geestelijcke moeder van de derden regel van den Heilige Vader	
WK 161 p. 46 verso	1754	Anna Maria	Van der Staeck	Vrouw	Single vrouw	1753		Jonge dochter	
WK 161 p. 198 verso	1754	Elisabeth	Wabbens	Vrouw	Single vrouw				
WK 162 p. 7 verso	1755	Margarita	de Hondt	Vrouw	Single vrouw	1754			
WK 164 p. 1	1757	Anna	Van Turnhout	Vrouw	Single vrouw	1756		Beggijntien	
WK 165 p. 107	1758	Isabella	Vergaelen	Vrouw	Single vrouw			Geestelijke dochter	
WK 167 p. 187	1760	Maria Theresia	Van de Velde	Vrouw	Single vrouw	1760		Beggijntien	
WK 170 p. 35 verso	1763	Anna Barbara	Druwé	Vrouw	Single vrouw				
WK 154 p. 63 verso	1747	Anthoon	De Hertogh	Vrouw	Weduwnaar	1746	5	Brandewijnstoker	

WK 154 p. 139 verso	1747	Maximiliaan	Cools	Man	Weduwnaar	1745	4		
WK 157 p. 24	1750	Jan	Coen	Man	Weduwnaar	1749	8	Misschien boer of landbouwer	Hever
WK 159 p. 101	1752	Paulus	Verbeeck	Man	Weduwnaar	1752	4		
WK 160 p. 17	1753	Jan Baptist	Keynooge	Man	Weduwnaar	1753	2	Borger ende onderdeken van het metsersambacht	
WK 161 p. 183 verso	1754	Joannes Franciscus	Wauters	Man	Weduwnaar	1753	4	Vermoedelijk pelder of brandewijnstoker	
WK 161 p. 6	1754	Frans	Horckmans	Man	Weduwnaar	1754	4	Misschien boer of landbouwer	Muysen
WK 162 p. 54 verso	1755	Jan Baptist	Kempenaer	Man	Weduwnaar	1755	6		
WK 165 p. 32 verso	1758	Petrus Jacobus	Van Veltom	Man	Weduwnaar		3		
WK 171 p. 136	1764	Guilliam	Van den Bergh	Man	Weduwnaar	1763	4	Cleercoper	
WK 153 p. 123	1746	Catharina	Gattoye	Vrouw	Weduwe	1745	4	Vermoedelijk huidevetter(svrouw)	
WK 154 p. 59 verso	1747	Barbara	De Prost	Vrouw	Weduwe	1747	2	Sargiemaecker	
WK 156 p. 40	1749	Anna Maria	Pauwels	Vrouw	Weduwe	1745	2		
WK 157 p. 122	1750	Clara	Van Rompay	Vrouw	Weduwe	1750	4		Neckerspoel

WK 158 p. 62	1751	Cornelia	De Lobbestal	Vrouw	Weduwe	1751	2	Vermoedelijk bakker	
WK 160 p. 109	1753	Elisabeth	Spiessens	Vrouw	Weduwe	1753	4		
WK 162 p. 123	1755	Maria	Van den Broeck	Vrouw	Weduwe		2	Brandewijnstoker svrouw	
WK 167 p. 181 verso	1760	Joanna Maria	Herremans	Vrouw	Weduwe	1760	3	Blouwverwerije	
WK 169 p. 3	1762	Catharina	De Cop	Vrouw	Weduwe	1761	1	Backersvrouw	Man overleden te Sint Cathlijne Waver
WK 172 p. 35 verso	1765	Isabella	De West	Vrouw	Weduwe	1764	1	Apothekersvrouw	Binnen dese stadt
WK 182 p. 35	1775	Franciscus	Parijs	Man	Gehuwde man	1770	1		
WK 185 p. 139 verso	1778	Petrus	Morissens	Man	Gehuwde man		6	Vischvercoopensa mbacht ende coopman	
WK 189 p. 140	1780	Jacobus	Peremans	Man	Gehuwde man	1778	2		Muysen
WK 192 p. 237	1783	Joannes Baptiste	Peulders	Man	Gehuwde man		3		Heffen
WK 193 p. 358	1786	Josephus	Van Buscom	Man	Gehuwde man		3	Meestermetser ende brandewijnstoker	
WK 200 p. 150	1793	Paulus	Jacobs	Man	Gehuwde man	1789	2		Hever
WK 201 p. 6	1793	Joannes	Lauwers	Man	Gehuwde man	1788	3	Vermoedelijk winkelluitbater	Binnen dese stadt

WK 201 p. 111	1794	Francus	De Vos	Man	Gehuwde man	1791	5		Muysen
WK 201 p. 279	1795	Guillielmus Rumoldus	Van Buscom	Man	Gehuwde man	1794	2	Vermoedelijk tingieter ende belslaeger	
WK 203 p. 269	1797	Joannes	Smont	Man	Gehuwde man	1796	3		Binne dese stadt
WK 182 p. 79	1775	Catharina	Van Hantven	Vrouw	Gehuwde vrouw		2		
WK 184 p. 160	1777	Barbara	Grauwe	Vrouw	Gehuwde vrouw	1777	5		
WK 187 p. 53	1779	Catharina	Ceulemans	Vrouw	Gehuwde vrouw	1776	1		
WK 192 p. 70	1782	Anna Maria	Van Haesenbrouck	Vrouw	Gehuwde vrouw	1781	1		Pennepoel
WK 193 p. 332	1786	Maria	Van der Haa	Vrouw	Gehuwde vrouw		2		
WK 195 p. 112	1787	Joanna	De Wit	Vrouw	Gehuwde vrouw	1785	1		
WK 200 p. 141	1793	Maria Theresia	Gyselinckx	Vrouw	Gehuwde vrouw	1789	2		
WK 198 p. 35	1790	Clara	Van den Bempdt	Vrouw	Gehuwde vrouw	1789	1		
WK 200 p. 194	1793	Barbara	Van Campenhout	Vrouw	Gehuwde vrouw	1793	1		Binnen dese stadt
WK 203 p. 51	1796	Elizabeth	Van der Meiren	Vrouw	Gehuwde vrouw	1795	2		
WK 177 p. 15	1770	Gregorius	Verworst	Man	Single man	1769	7		

WK 181 p. 6v	1774	Joes	De Puis	Man	Single man	1774	0		
WK 198 p. 120	1791	Frans	Suetens	Man	Single man	1790		Vermoedelijk dienstbode	Auwegem
WK 203 p. 96	1796	Joannes Antonius	Ariou	Man	Single man	1796	1		Binnen dese stadt
WK 203 p. 112	1796	Marcus	De Backker	Man	Single man	1796	0	Perruquier	Binne dese stadt
WK 182 p. 130 verso	1775	Theresia Joanna Clara	Boel	Vrouw	Single vrouw	1774	0	Beggijn	Binnen dese stadt
WK 187 p. 180	1779	Anna Catharina	Verhaegen	Vrouw	Single vrouw	1778	0	Jonge dochter	Hever
WK 193 p. 180	1785	Anna Catharina	Sneyers	Vrouw	Single vrouw	1785		Winckeldochter	
WK 193 p. 107	1784	Jan	Van der Linden	Man	Weduwnaar	1783	5		
WK 193 p. 342	1786	Mattheus	Vanden Broeck	Man	Weduwnaar	1785	5		
WK 198 p. 38	1790	Petrus	Van Berghen	Man	Weduwnaar	1787	5		
WK 197 p. 140	1790	Adrianus	Roeckens	Man	Weduwnaar	0	3		Muysen
WK 198 p. 188	1791	Frans	Pluys	Man	Weduwnaar	1791	8	Meester metser	
WK 201 p. 236	1794	Franciscus	Peeters	Man	Weduwnaar	1794	3		
WK 200 p. 323	1793	Nicolaus Josephus Emmanuel	De Graux	Man	Weduwnaar	1793	2		Binne dese stadt

WK 201 p. 212	1794	Jacobus	Verschaeren	Man	Weduwnaar	1793	3		
WK 203 p. 143	1797	Franciscus	Riordane	Man	Weduwnaar		4		Binne dese stadt
WK 204 p. 23	1797	Joannes Josephus	Melaerts	Man	Weduwnaar		11		Binne dese stadt
WK 193 p. 140	1785	Gertrudis	Kinnaerts	Vrouw	Weduwe	1794	6		
WK 193 p. 324	1786	Maria	Absillis	Vrouw	Weduwe	1785	3		Hombeek, Mechelen jurisdictie
WK 197 p. 6	1788	Elisabeth	Weymans	Vrouw	Weduwe	1788	2		Binnen dese stadt
WK 198 p. 26	1790	Elisabeth	Van Asbroek	Vrouw	Weduwe	1785	4		Stuivenberg (Auwegem, jurisdictie dezer stadt)
WK 198 p. 350	1792	Maria Elisabeth	Geerds	Vrouw	Weduwe	1790	1		
WK 201 p. 249	1794	Maria Elisabeth	De Cogh	Vrouw	Weduwe		6		
WK 201 p. 559	1795	Cecilia	Peremans	Vrouw	Weduwe	1794	5		Muysen
WK 203 p. 89	1796	Barbara	Van Engelghom	Vrouw	Weduwe		2		Binnen dese stadt
WK 204 p. 15 verso	1797	Maria	Van Sevendonck	Vrouw	Weduwe			Vermoedelijk een winkel in garen, lijnwaad ...	

WK 204 p. 27	1798	Maria	Den Boeck	Vrouw	Weduwe		5	Hadden een fabriek en een houten werckhuys als spinnery en sargiewevery	Binne dese stadt
-------------------------	------	-------	-----------	-------	--------	--	---	--	---------------------

